

politički **ZATVORENIK**

Godina XXXIII. - travanj/svibanj/lipanj 2022.

BROJ **291**

Vlado Gotovac - nepoznati dokumenti

Švicarsko priznanje Republike Hrvatske

Mladen Dolić: Iz moje političke borbe

Slovačka poučka Hrvatskoj

politički ZATVORENIK

GLASILO HRVATSKOG
DRUŠTVA POLITIČKIH
ZATVORENIKA

PREDSEDJEDNIK DRUŠTVA
Mr. sc. Marko Grubišić

UREDNIČKI ODBOR GLASILA

Josip Ljubomir Brdar, Ivan Gabelica
Andželko Mijatović, Alfred Obranić

GLAVNI UREDNIK
Tomislav Jonjić

UREDNIŠTVO I UPRAVA

10000 Zagreb
Masarykova 22/IV
tel: 01/ 487 2433

e-mail: hdpz.podruzница.zagreb@gmail.com
hdpz1990@gmail.com

PRIJELOM I TISAK
MINI-PRINT-LOGO d.o.o. Varaždin

Godišnja pretplata za Hrvatsku 140 kn
za inozemstvo: Europa 300 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti;
prekomorske zemlje: 500 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti
...

IBAN HR05 2503 0071 1000 009317 kod
Nove hrvatske banke d.d., članice HPB Grupe,
Varšavska 9, Zagreb. Za devizne uplate IBAN
je isti i BIC VBCRHR22 također kod
Nove hrvatske banke d.d. Zagreb

...

Rukopisi se ne vraćaju,
list uređuje Urednički odbor, sva prava pridržava
Hrvatsko društvo političkih zatvorenika.
...

Uredništvo ne odgovara za navode
i gledišta iznesena u pojedinim prilozima
...

Za sve informacije i kontakte u svezi sa
suradnjom i preplatom tel.: 01/ 48 72 433
srijedom od 9.00 do 13.00 sati.

...

ISSN 1331-4688
...

Cijena oglasnog prostora:

posljednja stranica u boji: 4.000,00 kn
predposljednja stranica u boji: 3.500,00 kn
unutarnja crno-bijela stranica: 2.500,00 kn

1/2 crno bijelo: 1.250,00 kn
1/4 crno bijelo 700,00 kn

HDZ-OV OPĆI SABOR: POVRATAK NA IZBORE IZ 1982.

Na putu prema jugu ovih sam dana imao zanimljiva suputnika. Iako je desetak godina mladi, potaknuo je zanimljivu priču, započevši ju kao disident "novog vremena". Da bi bio disident, rekoh mu, trebao bi se opirati ili biti protivnik nekom režimu, pa smo zanimljivu priču otvorili do kraja. Budući da su ga proglašili disidentom u HDZ-u, najvećoj hrvatskoj stranci, Ivan Kujundžić, kipar, umjetnik, suutemeljitelj i istaknuti član HDZ-a, Imoćanin, nadasve čovjek s ponosom i "kičmom", zadovoljio je uvjete za naziv disidenta stranke (režima) na vlasti.

Potaknut mojom provokacijom da me je nedavni opći sabor HDZ-a podsjetio na vrijeme komunističkih izbornih skupština u studentskom domu na Laščini iz 1982., kad se je od predloženih (čitaj: nametnutih) deset kandidata, uvijek "izabralo" upravo tih deset, moj suputnik se suglasio da sadržaj našega razgovora u cijelosti objavim u našem časopisu, jer je i njemu znano da pišemo uvijek istinu, ne obazirući se na to, s koje strane i iz koje stranke ona dolazila, i da to činimo zbog uvijek istog razloga: želje da nam Hrvatska bude bolja i prihvatljivija za život.

Brojne su reakcije na Opći sabor HDZ-a kojim je stubokom promijenjen stranački ideoološki i svjetonazorski smjer. Nije ga više moguće čisto definirati niti se može prikriti da stranačka formulacija obitelji i obiteljskog života vonja na rodnu ideologiju. Jer, učinjeno je nedopustivo: obitelj kao temeljna jedinica društva definirana je s dometkom koji "uključuje i poštuje sve zajednice obiteljskog života koje se temelje na ljubavi i brzi" te "načelima solidarnosti i društvene odgovornosti"!

A ako želimo očuvati svoj nacionalni identitet, obitelj mora ostati najvećom svetinjom, pa nitko, dakle ni politika HDZ-a, nema pravo mijenjati onu logičnu i naravnu formulaciju: "Obitelj je temeljna zajednica društva koja proizlazi iz braka muškarca i žene"! No, vješti su ti meštri "novih EU-čudnovatih vrijednosti" i novih formulacija "obitelji" kao zajednice "svega i svacega", što bi trebalo ući i u ustav Republike Hrvatske.

Rekoh Ivanu da smo mi 1982. kao sveučilištarci po cijenu zatvora rušili listu kandidata SK, vrlo hrabro, s predloženih "naših" 10 kandidata koji su potom i izabrani! Postavilo se pitanje, nije li se u HDZ-u 2022. moglo naći minimum demokratske hrabrosti, pa u skladu s imenom stranke predložiti još poneku listu i kandidate koji nisu nametnuti kao u vrijeme komunističke partije i komunističkog jednoumlja. No, žalosno, ni taj minimum demokratske formalnosti nije bio ispunjen.

Ivan Kujundžić je uputio javni poziv cijelom saboru HDZ-a neposredno prije održavanja: "Šaljem vam na srce i dušu, na promišljanje, o prijedlogu novog programa smjera HDZ-a, koji će vam se ponuditi na usvajanje u subotu, na plenarnoj sjednici, te vas sve molim na hrabro sudjelovanje u raspravama, snažnije od pljeska dragom vođi, u kojima biste trebali očuvati identitet i političku ideologiju HDZ-a kao stranke dostojne Tuđmanova naziva i narodnjačkoga demokratčanskog socijalnog profila"! No, upravo tim javnim pismom, našlio sam se (a i nisam), došao je sve bliže našoj članskoj iskaznici proganjениh "zbog mišljenja ili verbalnog delikta", pa bi mu, kako on kaže, bila čast biti barem pridruženi član HDPZ-a!

Ovaj kratki osvrt na Opći sabor HDZ-a smatram potrebnim, naročito s aspekta nas koji smo u ovih 30 i više godina mnogo puta podržali program i članove HDZ-a, što nam daje za pravo i nameće potrebu ukazati na pogreške i nadasve loš i pogrešan smjer. Treba preporučiti duboku analizu i suočavanje s realnošću "duhovne korozije" političkog modela europskog mainstreama koji je posve rastročio izvornu ideologiju, tradicionalne kršćanske vrijednosti i svjetonazor, a HDZ-ov zaokret ulijevu treba zakočiti i vratiti na temeljne postavke zbog kojeg je i osnovan... bez fige u džepu i prepametnih mudrijaša, kako bi pokojni Franjo rekao.

*Mr. sc. Marko GRUBIŠIĆ, predsjednik
Hrvatskog društva političkih zatvorenika*

PROIZVODNJA MESIJA

Narod koji je, poput hrvatskoga, uvijek sanjao o pojedincu čudesnih svojstava koji će ga, poput viteza na bijelome konju, sa stranputice izvesti na pravi put i dovesti ga u obećanu zemlju, bilo je lako zavesti i žedna preko vode prevesti i u doba kad je društveni život imao realan sadržaj, a nije bio puka rezultanta društvene plitkoće, medijske opsjene i sociološkog pokusa. Danas, kad smo se svi naviknuli privid smatrati stvarnošću, a o sadržaju svojih života suditi ponajviše na temelju letimičnog pogleda na šarenu ambalažu koja nas okružuje, to je neusporedivo lakše: ako se ima nadzor nad barem dijelom medija, jeftinije je i jednostavnije proizvesti mesiju nego rješiti bilo koji stvarni društveni problem.

Mesije kakvog desetljećima čekaju hrvatski rodoljubi opće prakse – i kakvog im serviraju pred baš svake izbore – pripravljene su uostalom odavno u neiscrpivoj seriji, pa do iduće predizborne groznice u hibernaciji čekaju na svojih pet minuta na policama novoga svjetskog poretku. Tada se konzerva otvara, pa hrvatskoga instant-mesiju treba kratko podgrijati na temperaturi višoj od 30 °C i potom brzo konzumirati, budući da je sazdan od lošeg materijala, pa mu je i rok trajanja kratak. Srećom, kad postane nejestiv, može se koristiti kao gnojivo budući da je u cijelosti proizveden od sastojaka koji se mogu unedogled reciklirati.

Sâm postupak proizvodnje hrvatskoga instant-mesije sasvim je jednostavan, jer se točno znaju svojstva koja on mora imati, prema onoj petparačkoj i kvazipoetskoj brojaliči: *red slanine, pa red šunke, pa red slanine, pa red šunke, i tako jedno pet-šest puta.* Mesija se, prvo, mora razmetati crveno-bijelo-plavim barjakom, premda mu Hrvatska intimno znači samo puni želudac. Ako se kojim slučajem ne može uvrstiti u vrlo ekskluzivni klub koji čini pet-šest stotina tisuća hrvatskih branitelja, mora tim braniteljima otrcanim frazama mehanički kaditi (osobito onda kad ih intimno prezire i smatra društvenim balastom) te veličati Domovinski rat navlastito onda kad sve čini da se anuliraju njegova postignuća. Da će u tom kontekstu raspolažati stanovitim fondom citata Franje Tuđmana probranih po kriteriju političke korektnosti, razumije se samo po sebi.

S vremena na vrijeme treba potegnuti kakvu protusrpsku frazu, jer se njome najlakše anulira služenje hrvatsko-srpskoj koaliciji sanaderovsko-plenkovićevskog tipa, a da bi sirotinji što u potrazi za plastičnim bocama prebire po kontejnerima (pola kune po komadu!), prihvatljivim učinio svoj skorojevićevski mentalitet i svoje naglo stečeno bogatstvo – koje se u pravnoj državi poput Hrvatske, kao što znamo, uvijek i bez iznimke stječe na etičan način i zakonitim putem – treba stalno (i po mogućnosti s ovećim raspelom u kadru) isticati kako je neovisni stručnjak, profesionalac i uspješan poslovni čovjek koji je nekadašnje sinekure u državnim i javnim poduzećima (ili unosne poslove s njima) u jednoj partijskoj državi stekao bez ikakva dosluha s partijom: puk toliko čezne za mesijom, da ne će biti kadar primjetiti ni najočitije laži.

Poželjno je da i sâm kandidat za mesiju ima partijsku prošlost, jer: ako je stalno odbijao ispuniti partijsku pristupnicu – bila ona komunistička ili nekomunistička – to možda znači da pokušava misliti svojom glavom i držati do svog dostojanstva, što ga, dakako, diskvalificira. Na natječaju za mesije nisu poželjni ljudi s integritetom, traže se sluge. No, da bi ispunio svrhu koju mu proizvođač namjenjuje, mesija se ipak treba htjeti svidjeti svima, pa je zgodno da stalno blebeće o gospodarstvu i ponavlja opće fraze o društvenom blagostanju. Ako, pak, hoće biskupski blagoslov – a to je, kao što znademo, poželjna i moćna stvar, moćna skoro kao kletva Raosova don Pavla – mora se moći podićiti barem time da je teške droge ne samo konzumirao, nego i raspačavao, a kad se u to može ukomponirati još i organiziranje prostitucije, proizvodu se može jamčiti uspjeh na tržištu čak i onda kad u vrijeme Domovinskog rata kandidat za mesiju nije služio kojekakvim međunarodnim spletkarima i obavještajnim filjalama, premda bi mu ta služba svakako predstavljala komparativnu prednost: baš kao u Matoševu doba – Hrvatska najviše voli one koji ju preziru.

Na koncu je korisno da svaki instant-mesija hrvatskih rodoljuba opće prakse može pokazati i svoju međunarodnu prihvatljivost, barem time što je prekjucher vojevac za Putina i Orbana, jučer za Donalda Trumpa, a danas je borbeni pristaša općesvjetske protucjepitejske fronte koja, kao što znademo, o ničemu ne misli tako intenzivno kao o hrvatskim nevoljama. Glavno je da kandidat nagovijesti kako je hrvatske interese uvijek spremam staviti u službu tudih.

Tomislav JONJIĆ

IZ SADRŽAJA

LAŽ – POKRETAČKA SNAGA ZLA! 2

Alfred OBRANIĆ

BESPUĆA LJЕVIČARSKE ZBILJNOSTI.. 4

Zvonimir JONJIĆ

NEMOJMO ZABORAVLJATI OSUĐENE
I PROGONJENE HRVATE IZ BiH! 8

NAŠ NUTARNJI SVIJET (53.) 9

Maja RUNJE, prof.

MLAĐEN DOLIĆ: IZ MOJE
POLITIČKE BORBE 11

Leo MARIĆ

ŠVICARSKO PRIZNANJE
REPUBLIKE HRVATSKE (II.) 17

Mate SUŠAC & Tihomir NUIĆ

FRANJO TUĐMAN I GUSTÁV HUSÁK:
HRVATSKO-SLOVAČKE
USPOREDNICE 23

Dr. sc. Tomislav JONJIĆ

UHIĆENJE VLADE GOTOVCA
U PROLJEĆE 1952. GODINE 27

Dr. sc. Ivica LUČIĆ

SJEĆANJA IVANA VUKIĆA: TRNJAK
U GOŠPIĆU – NEOTKRIVENA
TAJNA 49

OBNOVLJENA SPOMEN-PLOČA
NA OGRADNOM ZIDU
KATOLIČKOGA GROBLJA
U GOŠPIĆU 54

Ivan VUKIĆ

MORTI JE IPAK ŽIV, MORTI
SE VRNE... 55

prim. mr. sc. Tereza SALAJPAL, dr. med.

IN DIESER AUSGABE 59

IN THIS ISSUE 60

LAŽ – POKRETAČKA SNAGA ZLA!

Gdje da počnem? Odlučih se krenuti unatrag, od danas prema prošlosti, znajući da ne ću daleko, jer je čitava povijest obilježena ratovima, kao posljedica želje jednih da ovladaju nad drugima. To odavna zna čitav svijet i kako je moguće, da se agresije, osvajački ratovi neprekidno ponavljaju do današnjih dana, tisućama godina.

Upravo se navršilo stotinu dana kako je Rusija krenula u osvajanje Ukrajine, površinom najveće europske države s više od 40 milijuna stanovnika. No, prije početka ratnih operacija izgovorena je besramna *laž* kao opravdanje za ubijanje, razaranje i protjerivanje milijuna Ukrajinaca sa svojih ognjišta.

Predsjednik Ruske Federacije Vladimir Putin pokrenuo je vojnu mašineriju na, kako on kaže, ukrajinske neonaciste kako bi zaštitio ugrožene Ruse od etničkog čišćenja. Putin je objavio svijetu, da je svrha toga inače klasičnog imperialističkog pohoda, zaštititi rusku manjinu koja se već godinama suočava s poniznjem i genocidom koji da provodi režim iz Kijeva.

Zvuči li vam poznato? Kako ne, pa prošlo je tek trideset godina, otkad smo bili u ulozi kakvu danas trpe Ukrajinci, jer se rat u Ukrajini vodi prema istovjetnom obrascu koji su provodili Srbija i tzv. JNA. Kod nas tradicionalno genocidni ustaše teroriziraju Srbe, tamo ukrajinski neonacisti Ruse, kod nas se proglašava SAO Krajina, tamo narodne republike Luhansk i Doneck, kod nas Srbija i Srbi ne prihvataju hrvatsku neovisnost, tako isto Rusija ne prihvata ukrajinsku neovisnost.

Agresiju na nas predvodila je JNA, priznata europska vojna sila, na Ukrajinu juriša svjetska vojna sila, ali mi smo bili sami, bez ičije podrške, dok Ukrajinu pomazu svi u dopuštenim granicama. Dok se tek stasala Hrvatska vojska borila protiv

Piše:

Alfred OBRANIĆ

četvrte vojne sile u tadašnjoj Europi, međunarodna zajednica okretala je glavu i, štoviše, otežavala nam obranu embargom na uvoz oružja.

Danas se može slobodno i sa sigurnošću tvrditi, da su se tadašnja zapadna Europa i SAD priklonili Hrvatskoj tek nakon što je Hrvatska vojska brzim vojnim operacijama počela sama oslobođati svoja okupirana područja. S obzirom na to da agresor

Vladimir Putin

na Hrvatsku nije raspolagao nuklearnim oružjem, pomoć Zapada nije bila rizična, a rat ne bi trajao duge četiri godine nego bi završio za godinu dana uz mnogostruko manje žrtava i nepotrebnih razaranja. U tom pogledu je situacija u Ukrajini delikatna, budući da agresor ima nuklearno oružje i vodi ga neubrojiva osoba. Rekao bih pritom prikladnu Einsteinovu misao, kako je ishod Trećeg svjetskog rata – ako do njega dođe – veoma neizvjestan, ali da je siguran da će se Četvrti svjetski rat voditi lukom i strijelom.

Zaključna sličnost agresora je u osvajačkom konceptu „Ruskog svijeta“ koji seže tamo gdje ima značajne ruske manjine, kao i „Srpskog sveta“ koji nastoji prigrabiti dobar dio Bosne i Hercegovine,

Kosova i Hrvatske. Oba ta „svijeta“ pravaju svoju agresiju zaštitom ruske, odnosno srpske manjine, što je ordinarna izmisljotina, samo je pitanja tko je originalan, a tko plagijator – neka se o tome Putin i Vučić dogovore.

Ima još jedna sličnost između agresije JNA i četnika na Hrvatsku, te napada Rusije na Ukrajinu: imaju naime potporu svojih pravoslavnih crkava. Putin i patrijarh Kiril zagovaraju ideologiju „Ruskog svijeta“ u kojoj je pravoslavlje zamijenilo komunističku podlogu te Crkva na sebe preuzima ulogu partije. Srpska pravoslavna crkva se prije tridesetak godina u cijelosti stavila u službu agresije protiv Hrvatske. Sjetite se 1991., kad su episkopi i sveštenici napustili Hrvatsku, čime su htjeli poslati poruku kako ne prihvataju novu, demokratski izabranu hrvatsku vlast, ali nadajući se skromom povratku nekoliko dana nakon što tzv. JNA slomi otpor tada slabašne Hrvatske vojske i Hrvatske policije.

Ali ne zaboravite, početak je *laž*, koja se širenjem i upornim ponavljanjem nastoji pretvoriti u *istinu*.

Pisati o *laži*, a ne spomenuti Dobricu Čosiću manjkavo je, u najmanju ruku nepristojno, jer da je imao ambiciju doktorirati, LAŽ bi bila tema njegove disertacije. U mnoštvu tekstova napisao je kako je „laž srpski državni interes“, ona je u „samom biću Srbina“, kako je „Srbe toliko puta u istoriji spašavala laž“, a „u ovoj zemlji svaka laž na kraju postane istina“. Najčešće se citiraju rečenice iz njegova romana *Deobe* objavljenog 1961.:

„Mi lažemo da bismo obmanuli sebe, da utešimo drugoga; lažemo iz samilosti, lažemo iz stida, da ohrabrimo, da sakrijemo svoju bedu, lažemo zbog poštenja. Lažemo zbog slobode. Laž je vid srpskog patriotizma i potvrda naše urođene inte-

ligenzije. Lažemo stvaralački, maštovito, inventivno.“

Ćosić nije bilo tko, on je književnik, partizanski borac i politički komesar, akademik, jedan od autora Memoranduma SANU, neko vrijeme bio je predsjednik krnje Jugoslavije (Srbije i Crne Gore), a Srbi ga nazivaju „Ocem nacije“.

Sonja Biserko, predsjednica Helsinškog odbora Srbije u razgovoru za *Vijenac* potvrdila je misli „Oca nacije“, rekavši: „Cijela srpska historija jedna je velika laž“. U tom razgovoru prije desetak godina, a kao bivša djelatnica jugoslavenskog Ministarstva vanjskih poslova dobro informirana, progovorila je o dogadajima vezanim za nestanak Jugoslavije i stvaranje samostalnih država od bivših jugoslavenskih republika, pa tako među inim: za rušenje Jugoslavije, planiranje i pripremu rata najdovornija je kulturna elita oko Dobrice Ćosića; kad je admiral Mamula došao na čelo JNA, počela je srpsizacija vojske, razoružanje teritorijalne obrane i prekrapanje vojnih oblasti; Srbi se ne žele identificirati s genocidom u Srebrenici kao najstrašnjim zločinom, to im je trauma kao i nestanak Jugoslavije; Beograd je organizirao iseljavanje Srba iz Hrvatske nakon Oluje; Srbima je svaka nezavisna hrvatska država ustaška država; Srpska pravoslavna crkva je uvijek bila prvo politička, pa tek onda vjerska institucija; Srbija ne živi samo u poricanju svojih zločina, nego i u stalnom izmišljaju teorija zavjere itd.

Da je Ćosić još živ, sigurno bi bio ponošan na aktualnog predsjednika Srbije, koji uživo demonstrira sve laži o kojima je on teoretičirao i pisao u svojim djelima. Od vremena do vremena ponavlja laž po kojoj je već poznat od početka svoga političkog djelovanja, kako su „celu njegovu porodicu ubili ustaše“ (navodno njih 12). Posljednji put je tu laž izrekao, kad su ga novinari pitali o kanonizaciji blaženog Alojzija Stepinca. A da nije upitno kako je riječ o laži, pobrinuli su se novina-

Dobrica Ćosić

ri srpskih medija, te istražili sudbinu članova njegove obitelji i ustanovili da ubijen nije baš nitko.

Napuštam laž u sadašnjem vremenu, selim se 81 godinu u prošlost, na početak Drugoga svjetskog rata u Hrvatskoj kao najtragičnije razdoblje hrvatske povijesti. Odmah nakon proglašenja Nezavisne Države Hrvatske velikosrpski krugovi objavili su promidžbeni projekt „Homogena Srbija“, a Srpska pravoslavna crkva „Valerijanov memorandum“. U oba dokumenta Hrvate se proglašava genocidnim narodom koji i u novostvorenoj državi sprema istrjebljenje Srba, pa u prilog tome navode, da je već do konca lipnja 1941. ubijeno 100.000 Srba. A što se stvarno dogodilo?

U prvom redu vlasti Nezavisne Države Hrvatske nisu imali bilo kakav program genocida nad Srbima, niti su ga provodili. Ali suprotno, u projektu „Homogena Srbija“ doslovno se navodi: “genocidnu kampanju nad Hrvatima treba izvesti u danom trenutku na najbrži način, a bez da se

ikoga štogod pita i kao svršen čin“. Nisu dangubili, odmah su prešli na provedbu spomenutog programa u istočnoj Hercegovini i očistili prostor od Hrvata i Muslimana. Genocid nad Hrvatima nastavljen je tijekom svih ratnih godina 1941.-1945., a kulminacija tih masovnih zločina, jedinstvenih u svjetskim razmjerima, dogodila se nakon što je rat završio u proljeće i ljeto 1945. Zločine su izvodili četnici i partizani, a po završetku rata zajednički, pošto su od jeseni 1944. četnici masovno prešli u partizanske redove.

Danas se pitam kako je moguće da su Hrvati oklevetani za genocid nad Srbima koji se nije dogodio, a sami su doživjeli genocid, tobože kao osvetu i kaznu za ono što se nije dogodilo. Laž je začetnik toga zla, ali gdje je posustala istina. Razumijem da u ratnim okolnostima istina nema šanse u srazu s laži, isto kao u totalitarnim nedemokratskim režimima. No, u miru i slobodi, kad znanost stupa na scenu, kako može laž nadvladati istinu?

Na to nemam odgovor, što će reći, da u našoj današnjoj državi Hrvatskoj još uvijek nisu stvoreni uvjeti, da se znanstvenom metodom dolazi do istine, a demantira laž. U prilog takvom zaključku jesu svima poznata zbivanja vezana na logor u Jasenovcu, gdje se već godinama znanost bori protiv manipulacija i falsifikata. Nažalost, moram konstatirati, ako to još uvijek nije zadovoljeno, znači da nas laž i ono što slijedi opet može iznenaditi.

Na kraju bih podsjetio da su postanak i provedba spomenutih velikosrpskih projekata obrađeni u dragocjenoj knjizi „Ideologija i propaganda velikosrpskoga genocida nad Hrvatima“ povjesničara Stjepana Loze. Tko imalo drži do istine o povijesti Hrvata, trebao bi imati tu knjigu u svojoj biblioteci ili kao Bibliju na noćnom ormariću.

Sonja Biserko

BESPUĆA LJEVIČARSKE ZBILJNOSTI

Imajući na umu semantičku razliku između izraza „hrvatska ljevica“ i izraza „ljevica u Hrvatskoj“, ima smisla reći da ljevica u Hrvatskoj proživljava zanimljive dane i doseže svoje nove intelektualne vrhunce.

O patologiji progresivnosti

Tako nas je nedavno nova zagrebačka vlast prosvijetila i podučila da je izraz „osoba koja menstruira“ puno korektniji i inkluzivniji od već dosadnog i izlizanog pojma „žena“. Podsetila nas je gospođa Danijela Dolenc da postoji transrodne osobe i žene koje se ne smatraju pripadnicama ženskog roda (a o njihovu senzibilitetu gradske vlasti itekako vode računa dok rješavaju gorući problem menstrualnog siromaštva). Nije, na žalost, poznato koliki broj ljudi svoj identitet povezuje s izrazom „osoba koja menstruira“, a to ipak predstavlja određeni problem – naime, bit rodne ideologije i jest slobodan izbor vlastita roda i vlastita identiteta.

Cijela ta priča djelujeapsurdno i antifeministički, u jezičnom je smislu neukusna, a ni u logičkom smislu nije sasvim uvjerljiva. Ako ovaj zagrebački slučaj predstavlja početak uvođenja neprobavljivih, tobože politički korektnih, jezičnih vratolomija u hrvatski jezik, je li se itko zapitao što je sa ženama koje sebe smatraju ženama i koje žele da ih se naziva ženama (i nikako drugačije od toga)?

Jer, ti izrazi koji bi trebali biti inkluzivni, i ideje koje bi trebale biti progresivne, iza sebe ostavljaju popriličan nered – moglo bi se u tom neredu naći puno zbumjnih, uvrijeđenih i isključenih ljudi.

Osim toga, što će biti s muškim svijetom? Koji inkluzivniji pojam bi mogao predstavljati zajednički nazivnik za ljude rođene s muškim spolnim organom? Možda „osobe koje piju pivo, podriguju i gledaju nogomet“? Čak i bez vulgarnih inačica, ima puno zanimljivih mogućnosti.

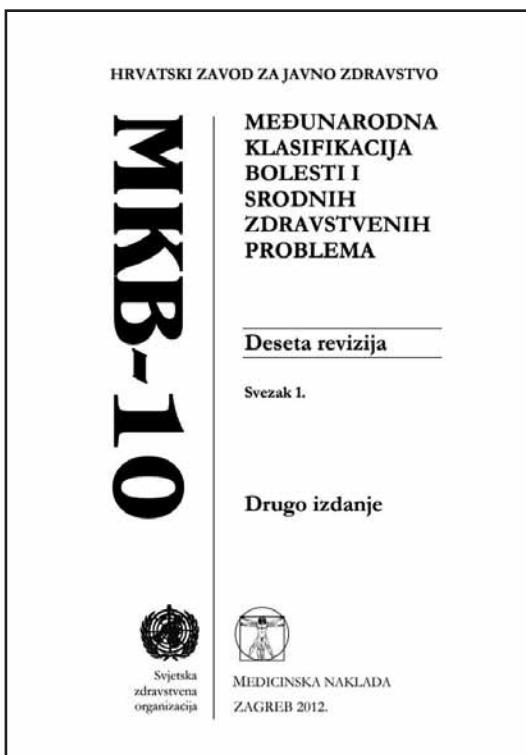
No, šalu na stranu, jer stvar je vrlo ozbiljna. Puzajuća rodna ideologija značajno

Piše:

Zvonimir JONJIĆ

dekonstruira tradicionalni pojam roda, te iz temelja mijenja tradicionalno poimanje čovjeka i društva. Iz nejasnih razloga, ta ideologija dobiva sve veću potporu medija, politike, pa i javnosti u cijelom svijetu, unatoč tome što se njezini brojni elementi mogu mirne duše prozvati patološkim.

Naime, Svjetska zdravstvena organizacija izdala je Međunarodnu klasifikaciju

bolesti i srodnih zdravstvenih problema (MKB-10), publikaciju koja u poglavljima o mentalnim poremećajima i poremećajima ponašanja sadrži i dio o poremećajima spolnog identiteta. Kao prvi među tim poremećajima nalazi se transseksualizam, opisan kao želja da netko živi i bude prihvaćen kao osoba suprotnog spola. Netko, doduše, može zaključiti da, unatoč tome što transseksualizam predstavlja važan dio rodne ideologije, cjelokupna ta ideologija nadilazi sami pojam i pojavu transseksualizma.

Neovisno o tome, u trenutku pisanja ovog teksta Hrvatskom se širi vijest o

događaju u jednome zagrebačkom vrtiću. Prema rijetkim medijskim napisima, čini se da je (do sada široj javnosti nepoznata) udruga Status M, u sklopu projekta koji financira Europska unija, održala lekciju vrtićkoj djeci i odgajateljima o nečemu što članovi te udruge nazivaju „rodnom pravdom“ i „borbom protiv rodnih stereotipa“.

O čemu se stvarno radi, tek treba utvrditi, ali jasno je da su takve vijesti problematične već na prvi pogled. Naime, spomenuta publikacija Svjetske zdravstvene

organizacije, uz transseksualizam i brojne druge poremećaje na području spolnosti, poznaće i poremećaj spolnog identiteta u djetinjstvu, kao i poremećaj seksualnog sazrijevanja. Ukratko, oni se odnose na djecu i adolescente koji osjećaju nesigurnost ili tjeskobu u vezi svog seksualnog identiteta ili orientacije, što u konačnici uzrokuje ili bi moglo uzrokovati anksioznost ili depresiju. Uz to, prema Ustavu Republike Hrvatske, roditelji imaju pravo i dužnost odgajati svoju djecu, imaju slobodu samostalno odlučivati o odgoju djece, i odgovornost da osiguraju pravo djeteta na potpun i skladan razvoj njegove osobnosti. Također, Ustav svakome daje pravo na zdrav život i propisuje da je svatko dužan posvećivati osobitu skrb zaštiti zdravlja ljudi.

Kad se sve to uzme u obzir, dvojbe ne bi smjelo biti – teme vezane uz rodnu ideologiju (pa i spolnost općenito) teško da su primjerene djeci, a nisu im ni potrebne, posebno kad je riječ o djeci predškolske dobi kao najosjetljivijoj skupini. Osim što nametanje rodne ideologije narušava prava roditelja, ona sama po sebi sadrži patološke elemente koji mogu ugroziti zdravlje i razvoj djece. Naravno, u zraku uvijek visi pitanje tko i zašto ima potrebu s tuđom djecom razglabati o temama poput roda i spolnosti – osoba koja nije izdresirana u političkoj korektnosti prepostaviti će da se radi ili o pedofilskim sklonostima, ili o ideološkom prozelitizmu na štetu najslabijih i najranjivijih.

No, vratimo se na smješnije stvari.

Svibanj je bio posebno plodonosan za ljevicu u Hrvatskoj, očitovalo se to i manifestacijom pod nazivom Antikapitalistički seminar, koju su u Srpskom privrednom društvu Privrednik organizirali lijevi aktivisti (naravno uz potporu zagrebačkih gradskih vlasti, ministarstva kulture, Srpskoga narodnog vijeća i brojnih drugih). Dakle, pod pokroviteljstvom vladajuće kaste u gradu i državi, platforme Možemo i koalicije Plenković-Pupovac, te jamačno o trošku poreznih obveznika, kritiziralo se je kapitalizam i neoliberalizam.

I da je sve ostalo na tome, možda bi cijela ta priča prošla nezapaženo u monty-pythonovskom društu kakvo je hrvatsko. No, polaznici tog glasovitog seminara dobili su lekciju i o feminizmu, o *queer* teoriji (koju, dosljedno učenju Vuka Karadžića, organizatori na svom plakatu navode kao „kvir“ teoriju), kao i o transfobiji i transrodnosti. Sasvim neočekivano, izgleda da panegirika Lenjinu, Staljinu, Titu i Miloševiću nije bilo (ili, ako ih je bilo, barem nisu predstavljali izdvojena predavanja), pa su mnogi seminaristi kraj predavanja zacijelo dočekali vlažnih obraza.

Ali obrisat će zato Viktor Gotovac svaku suzu s njihovih očiju, tuge više ne će biti, ni jauka, ni boli, jer šef je zagrebačkog SDP-a najavio povratak Titova trga u Zagreb. Hoće li tim duboko religioznim činom ukloniti iz Zagreba Trg Republike Hrvatske, preostaje nam vidjeti. To bi svakako imalo višestruku simboliku – i onu koja se tiče lika i djela jugoslavenskoga komunističkog diktatora, i onu koja se tiče povijesnih naziva za najljepši zagrebački trg. Titoistička je nekrofilija vrlo vjerojatno dio najavljenoga Gotovčeva plana da SDP-u vrati seksepil. I, s obzirom na moderne nagone i preferencije ljevice u Hrvatskoj, izgledno je da će u tome uspjeti.

Osobe i ne-osobe na ljevici

Ipak, puna intelektualna raskoš te ljevice pokazala se u društvenoj raspravi o pravu na pobačaj (započetu zbog teškog – a zapravo i tragičnog – slučaja gospođe Mirele Čavajde koja od svih aktera rasprave zaslužuje poštovanje i empatiju).

Tako je, šaljući poruku svim nemenstruirajućim osobama (a naročito muškarcima!), potpredsjednica SDP-a Sabina

Glasovac poručila ministru zdravstva Viljiju Berošu da bi o toj temi mogao govoriti kad bi imao maternicu. Učinilo se gospodici Glasovac iz nekog razloga prikladnim isključiti polovicu ljudskog roda iz rasprave o prvorazrednim etičkim i političkim pitanjima (usprkos tome što pobačenima bivaju i muška i ženska djeca, i usprkos tome što čovjek nastaje stapanjem muške i ženske spolne stanice). Inkluzivnost ovde očito nije važna, kao ni demokratska načela ili ustavne odredbe o slobodi govoru i slobodi mišljenja.

No, fluidnost rodnih identiteta ostavlja ministru solidnu šansu da svoje mišljenje izrekne (izgleda da se gospodica Glasovac toga nije sjetila, i time je možda pokazala koliko je začahurena u „staromodnim“ stavovima). Naime, nitko ne brani ministru Berošu da jednog jutra odjene haljinu, i da iz pozicije ženskog rodnog identiteta slobodno kaže što mu je na srcu. Tada će imati nedvojbeno moralno pravo da progovori o tzv. ženskim pravima, iako će do maternice doći malo teže. Naravno, nakon svega ministar se može slobodno vratiti u svoj izvorni identitet i raditi ono što nemenstruirajuće osobe inače rade.

Sabinu Glasovac medijski je svakako zasjenila zastupnica Sandra Benčić iz platforme Možemo izjavom da fetus nema OIB, pa da zato nema zaštitu države koju uživaju osobe. Ta genijalna izjava

trebala bi nas navesti na zaključak da hrvatski pravni sustav nerođenom djetetu ne priznaje status osobe, pa mu samim time ne pripadaju nikakva prava. Ipak, aktualni Zakon o obveznim odnosima nije precizan i ne može se reći da daje za pravo gospodi Benčić. Taj zakon sadrži odredbe o pravnoj sposobnosti, i pritom ne govori izričito kada nastaje fizička osoba niti kada fizička osoba stječe pravnu sposobnost, ali zato sadrži prastaru rimsku pravnu fikciju o nerođenom djetetu („Uzima se da je začeto dijete rođeno, kad god se radi o njeovim probicima, pod uvjetom da se rodi živo.“). Zakon, dakle, uvjetno daje prava nerođenom djetetu i bez OIB-a, a da čudo bude veće – ista je zakonska odredba bila na snazi i prije uvođenja OIB-a u hrvatski pravni sustav.

Dirljivo je, doduše, ustanoviti da ljevica više uglavnom ne negira činjenicu da je plod u majčinoj utrobi živo ljudsko biće s jedinstvenim genetskim kodom. Pomačnuli su se nestručni *vjernici u znanost* s područja biologije i medicine na područje filozofije i teologije pa se protiv prava na život bore dijeleći ljudska bića na osobe i ne-osobe (pritom su, naravno, kriteriji te podjele znanstveni i zdravom razumu prihvatljivi jednako kao i ranije u povijesti – od robovlasništva do Auschwitza).

No, kapitalac u ovoj priči ipak je Kresimir Beljak, bivši HOS-ovac i predsjednik

HSS-a, poznat po primitivnim ispadima i provaljivanju u automobile u ne tako ranoj mladosti. Ovaj put nije izrazio žaljenje što jugoslavenske službe nisu ubile više hrvatskih političkih emigranata, nego se je povodom rasprave o pravu na pobačaj, u maniri seoskoga komunističkoga komesara, obratio „katolibanima“, kako je nazvao konzervativne katoličke vjernike, i poručio im je da je Hrvatska sekularna država, te da ne živimo u srednjem vijeku.

Osim što (nekad osuđeni, a danas rehabilitirani) Beljak nije mogao sakriti netrpeljivost prema hrvatskim katolicima, pokazao je temeljno nerazumijevanje pluralnog društva, ideje sekularnosti i samog koncepta demokracije. Uostalom, rehabilitirani Beljak zaboravlja da je pitanje prava na pobačaj prvenstveno etičko pitanje, zatim političko, a tek onda možda i vjersko pitanje (nemaju, naravno, ni sve vjerske zajednice identičan nauk o pobačaju). Postoje, naime, *pro-choice* vjernici, kao i *pro-life* nevjernici. Ne shvaća Beljak ni to da sekularna država ne mora nužno nametati ateizam. Zdrava inačica sekularnosti podrazumijeva institucionalnu odvojenost i odvojene nadležnosti države s jedne strane, i vjerskih zajednica s druge. Ništa više, ništa manje. Demokracija izvorno prepostavlja vladavinu većine: katolici čine otprilike četiri petine hrvat-

skog stanovništva, pa se nameće pitanje – u kakvoj bi to demokraciji većina trebala šutjeti? O kakvom je društvu riječ ako hrvatski katolici ne smiju postavljati političke zahtjeve utemeljene na njihovim najdubljim osobnim uvjerenjima?

Razmišlja li rehabilitirani Beljak uopće o osnovnim pojmovima političkog sustava koji ga već godinama hrani? Odgovor je, na žalost, jasan – ali biračko tijelo bira ljudi po svom ukusu i po svojoj mjeri.

Na drugoj strani političkog spektra (dok u medicini i biologiji dominira shvaćanje

da život počinje začećem, i dok hrvatska država visokim novčanim kaznama štiti ptičja jaja i sve razvojne oblike ugroženih životinjskih vrsta) tobožnja se hrvatska desnica koleba – braniti pravo nerođenog djeteta na život ili slobodu majke da okonča život djeteta koje je začela? Učiniti nešto, reći nešto konkretno, ili zavarati i sebe i druge floskulom koja znači malo ili nimalo?

No, nije ni tzv. hrvatskoj desnici lako: u javnoj je ljubavnoj vezi s Katoličkom Crkvom, u tajnoj s ljevicom, živi od prostitucije, a uza sve to želi se dodvoriti i *mainstream* medijima. Tko u takvoj gužvi ima vremena za razmišljanje o etici?

Zaključno, uskoro se očekuje objava odluke američkoga Vrhovnog suda koja bi mogla drastično promijeniti regulaciju prava na pobačaj diljem Sjedinjenih Američkih Država, ali i društvenu debatu o pobačaju diljem svijeta. Za nekoliko mjeseci mogao bi rehabilitirani Beljak ustanoviti da je SAD otklizao u srednji vijek, isti onaj u kojem je SAD živio do 1973., kad je pobačaj faktično legaliziran sudskom odlukom, isti onaj srednji vijek u kojem je Republika Irska živjela do kraja 2018. godine. Živi bili pa vidjeli!

TKO TU KOGA... DISKRIMINIRA?

Usubotu, 4. lipnja 2022., na maksimirskom je stadionu pred pedesetak tisuća ljudi održan veliki koncert duhovne glazbe pod nazivom *Progledaj srcem*. Očekivano, cijeli je događaj protekao bez incidenta, pa je i većina medija korektno o njemu izvijestila javnost.

No, bilo je i izdvojenih mišljenja, jer postoje ljudi koji egzistiraju na višim razinama svijesti, koji imaju više ljubavi i tolerancije od drugih, i po svojoj su prirodi inkluzivniji od drugih. Takvi ljudi nerijetko svojih pet minuta slave dobiju na portalu Index, a ovaj se je put proslavio student Filozofskog fakulteta u Zagrebu koji se odaziva na ime Dino Čović.

Logikom svojstvenom fakultetu koji pohada, uspio je student Dino koncert duhovne glazbe (koji naziva „klerikalnim dernekom“) povezati s nacionalizmom i srbofobijom. Svoj komentar nije uspio napisati bez spominjanja Vjekoslava Luburića i ubijanja Srba. Problematična mu je bila prisutnost hrvatskih zastava, a zasmetalo mu je i izvođenje pjesama poput „Moja domovina“ i hita Doris Dragović „Dajem ti srce“ (da je Doris – koja je očito sklona domoljubnoj poeziji, ali ima peh da se države mijenjaju – izvela svoju stariju pjesmu „Hej, Jugoslaveni“, možda bi i studentu Dinu srce bilo na mjestu).

U koncertu je Dino prepoznao pokušaj Crkve da se – pod krinkom ljubavi i zajed-

ništva – infiltrira u civilno društvo, te da u njega prokrijumčari nacionalizam i konzervativne društvene stavove. Poručuje student Dino da se iza fasade ljubavi skriva pravo lice Crkve – lice diskriminacije.

Ljubavolog Čović ne shvaća, na žalost, da je ljubav apstraktan pojam, da je za katolike ona nužno povezana s idejom dobra, te da ideja dobra podrazumijeva moral (koji je u konačnici sastavni dio cjelokupnoga nauka Crkve). Ne shvaća on ni to da nacionalizam (u svojoj slobodarskoj varijanti) i konzervativizam imaju svoje mjesto u demokratskom društvu. No, neznanje ga ne sprječava da posalje poruku svojstvenu mnogim *apostolima inkluzivnosti* – katolici su dobrodošli ako i kad odbace katolički nauk. (Z. J.)

ZA UDBINU UMJESTO BLEIBURGA

Na križnim putovima nestali su moj stric Marko i ujak Luka. Barem desetak puta sam bio na komemoraciji u Bleiburgu, čak dva puta sam vozio karizmatičnoga hrvatskog mučenika Zvonka Bušića. Uvijek je to bila dostojanstvena komemoracija, molitva za sve koje umoriše srbokomunisti.

Nikad prizvuka „nacističkog derneka“, kako ga nazvaše ti Austrijanci uz silnu potporu domaćih kvislinga, ali i uz prešutnu potporu naših vlastodržaca. Obeščastiše to sveto mjesto skidanjem povijesnoga grba. I nakon toga na to obeščašeno mjesto ne želim nikad više doći, ni ja ni stotine onih s kojima sam razgovarao. Da vi sada moljakate te koji su to napravili? Okanite se čorava posla!

Hrvati nisu nikada moljakali i klečali ni pred kim. Moliti te Austrijance, čiji predci mučki ubiše Zrinske i Frankopane, dovedoše Vlahe i napravise Vojnu krajinu, poslije te Vlahe prevedoše u Srbe, a od grčko-istočne crkve stvorise militantno svetosavlje. Koliko su nam zla s tim napravili?

A sjetimo se njihovih Hipobanaka i štedionica, i kriminala u Hrvatskoj. Tko su oni? Dva vodeća čovjeka Velikonojemačkog Reicha, Hitler i Goering, bili su Austrijanci, a nakon Anschlussa je 1,5 milijun Bečana visio po krovovima i drveću, dočekujući svog zemljaka Adolfa.

I da oni naše svetinje zovu nacističkim dernekom!? Dernek pravi smo nedavno vidjeli u Kumrovcu: koja obilježja, parole, zastave, urlici, pjesme, sve znakovlje onih koji pobiše stotine tisuća nevinih 1945. razoriše Vukovar, Škabrnju. Koje mračno ludilo ostrašćenih spodoba ? I nema reakcije, ni medija ni policije.

I zato je jedini pravi odgovor *hrvatska Udbina*. Evo zašto: 1. kolektivno sjećanje na Krbavsku bitku, otkriveni temelji udbinske katedrale koja je služila do te bitke; 2. predivna Crkva hrvatskih mučenika; 3. oživljen projekt *Svehrvatskoga groba*, mesta sahrane zemnih ostataka ubijenih i bačenih po jamama i šumama i sjećanja na njih; 4. Udbina je središte hrvatskoga sjevera i juga, istoka i zapada, do nje se dođe najlakše; 5. ogroman prostor za parkiranje stotine autobusa i tisuće auta.

I zato sam bio nemalo zbumen izjavom jednog člana Počasnoga bleiburškog voda da je Udbina „privremeno“ rješenje. Ne, ja vam tvrdim, ali i tisuće drugih, zbog navedenih razloga će Udbina biti i ostati jedino racionalno *trajno rješenje!*

Petar LOVRIĆ

ZA BLEIBURG JE DOVOLJAN JEDAN RAZLOG!

Ako me pamćenje dobro služi, prije otprilike 25 godina u *Političkom zatvoreniku* je izneseno stajalište da bi bleiburšku komemoraciju trebalo postupno preseljati odnosno premještati u Domovinu. Mislim da su spominjana dva mjesta: Macelj i Sošice.

Prigodom jednog posjeta Zagrebu, došao sam u prostorije Hrvatskoga društva političkih zatvorenika, koje su tada bile na Krešimirovu trgu, baš kad je тамо bila sjednica uredničkog odbora. Bilo je nazočno pet-šest ljudi, ne sjećam se kojih, jer sam osobno poznavao jedino tadašnju predsjednicu Kaju Pereković.

Pitao sam tada, je li taj prijedlog službeno stajalište Društva ili se radi o razmišljanju samog autora članka. Nije bila riječ o službenom stajalištu HDPZ-a, a u neformalnom razgovoru koji je trajao možda desetak minuta, moglo se je vidjeti da sam

prijedlog nitko od nazočnih nije osuđivao niti kritizirao. I meni se je učinilo razumnim razmišljati o tome, jer godine su činile svoje, bilo je sve teže putovati i nama koji smo iz sjevernog dijela Hrvatske, a mogu zamisliti kako je onima iz Dubrovnika ili Hercegovine. Uostalom,

ako pritom tisuće Hrvata potroše i neki novac, zar nije bolje da ga ostave u Hrvatskoj kojoj stratišta i grobišta, nažalost, ne nedostaje.

Nije se tada, koliko se sjećam, spominjala Udbina, jer o njoj u to doba nije bilo govora barem u javnosti, a o spomenuta dva domovinska rješenja (spominjana su i neka druga) nije bilo govora zbog pritiska i nasilja austrijskih vlasti, nego se je moglo razmišljati trijezno i hladne glave. Da je tada netko, bio to predsjednik Tuđman, Hrvatski državni sabor ili Počasni bleiburški vod, predložio ili izborio preseljenje komemoracije u Hrvatsku, to bi vjerojatno bilo prihvaćeno bez otpora. Bila bi to slobodna odluka slobodnih ljudi.

Danas je druga stvar. Danas smo iz Bleiburga potjerani silom, prijevarom, neznanjem i nasiljem. Zato se treba boriti za Bleiburg! Kad ga jednom „oslobodimo“ i mognemo slobodno slaviti naše mrtve kako mi hoćemo, onda možemo odlučiti kako hoćemo. Danas tog prava na izbor nemamo!

Ivan MARTIĆ, Osijek

„Hrvatske državotvorne ilegalne organizacije i skupine 1945. – 1966.“ (3.)

NEMOJMO ZABORAVLJATI OSUĐENE I PROGONJENE HRVATE IZ BiH!

Smatram da je vrlo koristan opširan prilog dr. sc. Wollfija Krašića koji je pod naslovom „Hrvatske državotvorne ilegalne skupine i organizacije 1945.-1966.“ objavljen u *Političkom zatvoreniku* br. 289 (listopad-studeni-prosinac 2021.). To je sigurno važan poticaj daljnjem istraživanju, a ujedno upozorenje svim povjesničarima, koliko su neprecizne i površne kojekakve UDB-ine analize i elaborati, jer se u njima, kako smo vidjeli iz reakcije mr. Krešimira Franića u br. 290 (siječanj–veljača–ožujak 2022.) navode brojni netočni i površni podaci.

Uostalom, i sam dr. Krašić je uvodno spomenuo da su podatci nepotpuni i možda netočni, pa njegov prilkog treba shvatiti tek kao sirovo gradivo. Budući da nisam stručnjak, ne usuđujem se ponuditi objašnjenje, kako su te netočnosti u UDB-inim materijalima bile moguće, i zašto ta služba ni u jednome mirnodopskom razdoblju, kad je na raspolaganju imala i ljudi i vrijeme i sredstva, nije bila u stanju čak ni uredno popisati hrvatske političke osuđenike, točno navesti njihova imena, kazne na koje su osuđeni i sl.

Ako to nije bila u stanju, smijemo li prihvati i njezinu klasifikaciju ili kategorizaciju osuđenika u pojedine organizirane skupine? Jer i na stranicama vašega časopisa čitali smo svjedočenja ljudi koji u slobodnoj Hrvatskoj opisuju kako su nastale njihove organizacije i skupine, ali je bilo i onih koji su nakon 1990. poricali da su ikad pripadali ikakvoj organizaciji, i da su za nju doznali tek onda kad su uhićeni ili suđeni.

Govori li to o nesposobnosti te službe, ili možda o disperziranosti dokumenata i materijala? Ne znam, ali mislim da nam vrlo jasno govori da nijedan njezin dokument te vrste ne treba uzimati zdravo za gotovo, nego svaki treba odvagnuti i usporediti s drugim vrelima.

Za tu je svrhu *Politički zatvorenik* iznimno važan i koristan, pa posebno predlažem da se ubuduće takvi pregled ne rade bez obzira na dokumente koji su objavljeni u njemu. (Naravno, objavljivani su slični dokumenti i u nekadašnjem *Narodu*, potom u *Hrvatskom domobranu*, a i drugdje

– pogotovo odmah nakon izbora 1990., a prije početka Domovinskog rata – k tome su mnogi ljudi objavili knjige o svom robijanju, pa ni njih ne valja preskočiti.)

Pogotovo je bolno ako preskočimo stradanja Hrvata izvan današnje Republike Hrvatske, jer ispada da su se oni borili za neke druge ciljeve, ili da su manje vrijedni. To je pogubno i za današnje doba, kad se naši sunarodnjaci često ostave zapostavljenima, zaboravljenima ili podcije-

njenima. Tako sam, s obzirom na obiteljske veze s jednim od pripadnika te brojne organizacije, primjetio da dr. Krašić nije spomenuo prof. Tomislava Vidovića i njegove prijatelje i suradnike.

Politički zatvorenik je o njima pisao u više navrata, a u jednom broju je objavljena i presuda. Sačuvao sam te dokumente, ali sad ne mogu precizno citirati u kojim brojevima su oni osvanuli, jer kao student nemam vremena ni mogućnosti otici kući i potražiti izreske. Također mislim da su u *Političkom zatvoreniku* obrađene još neke grupe Hrvata iz BiH, a možda i iz Republike Hrvatske, koje u tekstu dr. Krašića nisu spomenute. Ne želim ovim nikomu ništa predbaciti, nego samo spominjem, da se ne zaboravi i da se ne ponovi...

Ivan LUKAC, Zagreb

Ljudi trajno djeluju i stvaraju, i mnogi nastoje da ono što rade bude lijepo – da dotakne izvrsno u svom redu, da bude dorađeno, pa i autentično i osobno. Pišemo pismo i želimo da bude lijepo, radimo tortu i želimo da ispadne lijepa, uređujemo stan i nastojimo da izgleda lijepo. Nastojanje se može odnositi čak i na ideje i koncepcije – matematičari postignu novu, jednostavniju formulu o složenim sadržajima koji su se do tada prikazivali opširnim postupcima, i proglašuju je lijepom.

Ljepota je ljudima oduvijek bila vrijedna. Seljačka kuća nastojala je imati lijepo obrađenu njivu, lijepo otkanu odjeću, lijepo oblikovane predmete za svakodnevnu uporabu, od posuđa i oruđa, do kola i saonica. I čovjek najdavnijih epoha obradivao je svoj kameni nož da bude lijepog oblika, simetričan – pa premda bi i drugačiji služio isto svrši.

No i više negoli vanjskome čovjek teži nutarnjoj ljepoti: lijep mu je smiješak na licu voljene žene, lijepo mu je kako malena kći svira flautu, lijep mu je majčin zagrljaj. I spreman je posvetiti svoj život tome da ove ljepote ostanu u njegovoj blizini.

Ali što je točno lijepo, a da odgovor pristaje za ljude, za predmete, za prirodu, za pojave? Mogli bismo možda reći da je lijepo svojstvo koje je ugodno percipirati i doživjeti, i da je suprotno od ružnoga. Ili da je lijepo harmoničan odnos dijelova i cijelog. Ili da je lijepo nešto što nas zadivljuje. No, i u slučaju prve, i druge, i treće definicije lako ćemo primijetiti da nemaju oštine, da pojma ne zaokružuju. Puno je toga što je ugodno percipirati i doživjeti a što ne pripada baš (sam) lijepoti, a s druge strane, ima i ljepota koje izazivaju mješovite ili čak i neugodne doživljaje. Što se suodnosa dijelova i ukupnoga tiče, definicija šepa zato što ostaje nejasnim što je to što je harmonično. U slučaju udivljenja šepa zato što nejasnim ostaje je li nešto lijepo zato što nas zadivljuje ili nas zadivljuje zato što je lijepo.

Ono što o ljepoti sigurno znamo jest da ocjena o njoj i njezinoj snazi velikim dijelom ovisi o oku koji ju gleda, uhu koji ju sluša, prstima koji ju dodiruju. Ali znamo da mogu postojati i objektiv-

NAŠ NUTARNJI SVIJET (53.)

LJEPOTA

ni sudovi. O objektivnom govorimo kad u većoj skupini postoji slaganje da je nešto lijepo, kad mnogi ljudi, pa i ljudi više naraštaja misle da je naša crkvica sv. Križa u Ninu lijepa, jako lijepa.

Slaganja često bude o (vanjskoj) ljepoti nekog čovjeka, žene ili muškarca, a zanimljivo je da ocjene o tome budu ujednačene i transkulturnalno, primjerice kad bijelci ocjenjuju ljepotu crnca, ili crnci ljepotu bijelca. Inače, zna se da vanjska ljepota čovjeku često donosi prednosti. Zgodni ljudi imaju više uspjeha u društvu, lakše ostvaruju veze, na ispitima postižu bolje ocjene, u bolnicama im posvećuju veću brigu.

Bilo je brojnih pokušaja da se opiše stalnost vanjske čovjekove ljepote, odnosno onoga što skupine ocjenjuju ljepotom. I spominjalo se da ulogu imaju elementi simetrije, i blizina prosjeku – da oči moraju biti udaljene od nosa na prosječan način, da nos mora biti prosječnog oblika, da osoba ne smije biti ni preniska ni previsoka. Kod žena se dalje gledaju tjelesne proporcije, nasmiješenost, kosa, rumenilo obraza, a kod muškaraca čvrstina tijela, širina rameva, i dubina glasa. Kao nestalni i promjenljivi kriterij spominju se tjelesna težina

– u siromašnim društvima više se cjeni debljina, u bogatima vitkost. Promjenljiv je i odnos prema ljepoti kose u smislu dužine i frizure, te kod muškaraca, prema bradi i brkovima.

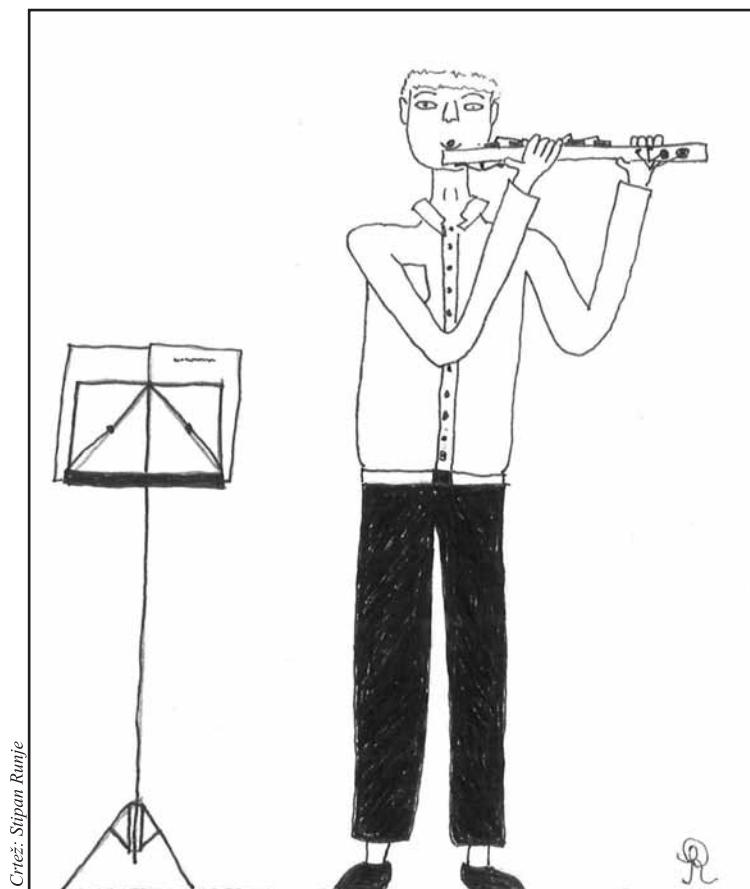
Uvijek se postavljalo pitanje o razlozima komparativnih prednosti koje uživaju ljepi ljudi. U slučaju lakšeg sklapanja veza uvjerljivo zvuči zaključak da se ljepota podsvjesno povezivala s dobrim zdravljem i dobrim mogućnostima za podizanje potomstva. U drugim je slučajevima, primjerice u slučaju boljih školskih

Piše:

Maja RUNJE, prof.

ocjena za isto postignuće, objašnjenja teže naći.

Ugodno je čuti da nova istraživanja među mlađima pokazuju da se krug onih koje skupina promatrača na prvi pogled ocjenjuje lijepima znatno proširio. Razlozi su sigurno u činjenici da je zdrav

lja, njegovanosti i školovanosti među mlađima danas puno. Dostupni su hrana, rekreacija, sport, škola, liječnička i stomatološka skrb. Viši su vjerojatno i stupnjevi samopouzdanja i optimizma, što sve čovjeka čini uspravnijim, nasmiješenijim pa i – ljepšim. Ali još je ugodnije čuti da istraživanja pokazuju da je moć tjelesne ljepote danas načelno manja negoli je bila ranije. Veliki broj ljudi jasnije prosuđuje da vanjska i nutarnja ljepota nisu povezane, i da je prva bez druge beskorisna. Poslodavci su čak dijelom ukinuli zahtjev

da uz molbu za posao bude fotografija, i to zato što žele manje pogrešaka u prvom izboru.

Ljepotom kao svojim predmetom uvjek se bavila estetika, grana filozofije, ali bave se i druge znanosti – povijest i teorija umjetnosti, muzikologija, psihologija, sociologija. Kant je spominjao „koherentno savršenstvo senzitivne spoznaje“, a Hegel „senzualni sjaj ideje“ – definicije s kojima je laiku teško nešto započeti. Teorija umjetnosti uspostavlja pak ljestvice o lijepome prema epohama i stilovima, koristeći svoje metode, i definira što je kič i što je trivialno, a onima koji ljestvice ne prate spotiče pomanjkanje ukusa. Muzikologija govori o glazbi kao skladu tonova, za razliku od nesklada koji čujemo u buci. Psihologija izučava odnos našeg nutarnjeg bića prema lijepome i prema ružnomu. A sociologija promatra odnos društva i ljepote, primjerice pitanje mode ili pitanje utjecaja medija na naš ukus.

Ljepota je očito nešto što u sebi zadržava elemente koji izmjuči jednostavnoj definiciji, i u tom dijelu ostaje zagonetnom.

Je li život lijep? Lijep je! No, ponekad bude ružan, pa i vrlo težak, strašan. Dakle, o ljepoti života ne možemo odgovoriti jednoznačno i zaokruženo. Zapravo, riječ je o tome da ne možemo razumjeti zašto Bog koji je stvorio beskrajne ljepote – travu, stabla, vjetar, more, zvijezde, i ljubav među ljudima, najljepšu ljepotu među svim ljepotama – nije ljepotu utisnuo u ukupnost prostora, u ukupnost vremena, za sve ljudе..! To je očito nešto što na ovom svijetu ne ćemo saznati.

NOVA JUGOSLAVENSKA SINTEZA I KALENDAR

Dugoročna strategija rekonstrukcije „ovih prostora“ odnosno uspostave jugoslavenske ili *zападнобалканске* unije u novom obliku, uključuju društvenu marginalizaciju i eliminaciju tzv. ekstremista sa svih strana. Pritom se ekstremistima ne smatraju oni koje bi se možda moglo nazvati zagovornicima ekstremnih društvenih i političkih rješenja, nego svi oni koji bezuvjetno ustraju u opstanku i afirmaciji nacionalnih država: kad oni budu konačno odstranjeni, ne će biti smetnje za oblikovanje nove unije čije će upravljanje biti povjerenito tehnokratima lišenima ideologije, uvjerenja, identiteta i, dakako – morala.

Tim ekstremistima, razumljivo, pripada i hrvatska politička emigracija, brojna i u svakom pogledu šarolika kategorija naših sunarodnjaka koju je, uz iznimno rijetke iznimke, objedinjavala jedino težnja za uspostavom neovisne hrvatske države. Kakva je sudbina njoj namijenjena u tom pothvatu redizajniranja prošlosti s ciljem oblikovanja budućnosti, rječito govori razgovor koji je *Večernji list* početkom svibnja, pred obljetnicu ulaska Jugoslavenske armije u Zagreb, objavio s danskim povjesničarom Christianom Nielsenom koji je predstavljen kao stručnjak koji je „radio kao analitičar na Međunarodnom kaznenom sudu za bivšu Jugoslaviju“ – što bi za *Večernjak*, dakle, bila neupitna preporuka, premda čovjek kaže da je radio za Tužiteljstvo MKSJ-a, što je, kako nakon naših dvadesetljennih iskustava znade i prosječno tele ali ne znaju Renata Rašović i uredništvo Bezgrješnjaka, pojma ipak nešto uži od pojma od MKSJ-a – a onda ga je kao vještaka za pitanja hrvatske političke emigracije angažirao i Visoki zemaljski sud u Münchenu u postupku protiv Mustaća i Perkovića; sad mu se objavljuje hrvatski prijevod knjige *Jugoslavija i politička ubojstva*.

Ne znamo je li knjiga izišla – nismo ju, prema tome, ni čitali – pa o njoj ne možemo ni suditi. No, može se suditi o znanju i pozicijama povjesničara koji se u opširnom razgovoru za vječno bezgrješno trubilo svakog režima – načelno priznajući da se ubojstva hrvatskih političkih emigranata ne bi mogla dogoditi bez sprege Josipa Broza Tita odnosno jugoslavenskog režima i zapadnih obavje-

CHRISTIAN NIELSEN

POVJESNIČAR KOJI SE BAVI SIGURNOSNIM STRUKTURAMA JUGOSLAVIJE. RADIJE ZA HAŠKI TRIBUNAL, A BIO JE I VJEŠTAK NA SUDENJU PERKOVIĆU I MUSTAĆU

VL, br. 20204/63
4.5.2022.,
58-59
Obzor, br. 965.

**Razzovnala
Renata Rašović**

Christian Axboe Nielsen (1973.) izvornički je profesor studija jugoistočne Europe na Sveučilištu Aarhus u Danskoj. Doktorirao je razlozom o postupku Jugoslavije na Sveučilištu Columbije u 2002. godine te posjeduje i diplemu magistra međunarodnih odnosa Škole za međunarodne i javne poslove Sveučilišta Columbia. Radio je kao analitičar na Međunarodnom kaznenom sudu za bivšu Jugoslaviju i na Međunarodnom kaznenom sudu, a bio je i vještak u međunarodnim i domaćim kaznenim i građanskim predmetima. Ekspert za (ne)prilike na našem teritoriju, u hrvatskom publicu poznat je po tome što je u svojem prelogeđasnikom izjavio, knjigom „Mi nismo mogli vjerovati Raspad Jugoslavije 1991–1999.“ Nielsen su početkom 2014. njemačke vlasti pitale bi li bio vođen prizemljenim da je radio za kazneni postupak koji se pred Višim zemaljskim sudom u Münchenu vodio protiv dvojice visokopozicioniranih bivših dužionika jugoslavenske Službe državne bezbednosti, Josipa Perkovića i Zdravka Mustića, koji su ustanovili sunarodni ubojstvo hrvatskog emigranta Stepe Đuretića u Münchenu u ljetu 1983. godine. Prihvat je ponudu te je sljedeće dvije godine, do zaključenja slučaja u ljetu 2016., proučavao intrigante, ali i razne zainteresirane pojave jugoslavenskih obnoviteljnih organizacija, podrobnih dosega, smicalica i emigrantskih intriga. Osim relevantne arhivske grade koju sam prikupio prije, münchenski sud mi je dao na raspolaganje i dokumente da je dobro još tisuće i tisuće dodatnih stranica dokumenata iz raznih arhiva. Naposlijetku je na temelju svojih dubinskih saznanja napisao vrlo detaljan izvještaj o djelovanju jugoslavenske talice pojave protiv hrvatskih emigranata, grupa koja je u to vrijeme počinjala i pred sudom. Nakon završetka sudjenja, dobio je sudsko dopuštenje da svoj izvještaj pretoci u knjigu i upotrijebi dobriveni grad. Tačno je napisao jednovečerni pričak talice koja je Ustrojila protiv hrvatskih emigranata, ukršten u knjigu „Jugoslavija i politička ubojstva“ koja ovih dana izlazi na hrvatsko tržište u izdanju zagrebačkog Prodia. U povodu toga dao je i ekskluzivni intervju za *Večernji list*.

stajnih službi – neumorno razmeće ocjenama o „hrvatskim ekstremistima“ i u biti zaključuje da je jugoslavenski ubilački stroj zapravo tek reagirao na provokacije i nasilje koje su poduzimali hrvatski emigranti. To će onda zagrebački kvislinski dnevnik prevesti na svoj jugoslavensko-partijski žargon, pa izvući u naslov, da je „zbog tzv. Bugojanske grupe Tito UDB-i naredio frontalnu borbu protiv hrvatske ekstremne emigracije“.

Dakle, *Bugojanci* su izazvali represalije, pa je emigracija dobila što je manje ili više zaslужila! Jednostavna i većini poznata stvar kao što je kalendar, međutim,

govori drugačije: ubojstva hrvatskih političkih emigranata počela su prije ijednog pothvata hrvatske političke emigracije i bez ikakva oružana povoda (Ivo Protulipac je, primjerice, i u doba Nezavisne Države Hrvatske bio u sasvim jasnoj oporbi režimu, a ubijen je 31. siječnja 1946.), dok je većina pobijenih emigranata likvidirana znatno prije nego što je u drugoj polovici lipnja 1972. u Jugoslaviju ušla skupina Hrvata poznata pod nazivom „Bugojanci“. No, što kalendar znači tzv. stručnjaci, i što on znači neumornim *neimarima* „naših prostora“? (S. L.)

MLADEF DOLIĆ: IZ MOJE POLITIČKE BORBE

Nedavno je umro poznati hrvatski politički emigrant Mladen Dolić (17. I. 1937. – 19. I. 2022.). Nakon nekrologa objavljenog u prethodnom broju *Političkog zatvorenika*, objavljujemo nažalost nedovršeni razgovor s njime, koliko zbog priznanja jednomu zaslužnom hrvatskom borcu, toliko i kao zanimljivo svjedočenje o nekim važnim epizodama hrvatske povijesti 20. stoljeća.

*

Hrvatska nacionalna borba obilježila je Vaš čitav život, veći dio kojega ste proveli u političkoj emigraciji u Argentini i Njemačkoj. Kako ste postali hrvatski nacionalist?

M. DOLIĆ: Za moj vjersko-nacionalni odgoj svakako je najzaslužnija moja majka. Otac je 1945. morao napustiti Hrvatsku i emigrirati u Argentinu, a majka i nas troje djece ostali smo u Hrvatskoj.

Sjećam se jedne situacije iz djetinjstva, kada sam pohađao pučku školu. Uprava škole i učitelji organizirali su nas đake i izveli nas na ulicu, a svaki đak još je dobio na dar i „trajnu uspomenu“, kapu „ukrašenu“ zvjezdrom petokrakom. I tako smo kružili vinkovačkim ulicama galameći „Mislila je Pavelića Kata da će postati kraljica Hrvata“. Došao sam kući oko 16 sati, a majka me upitala: „Ma, gdje si ti tako dugo?“ Nakon što sam joj ispričao što se dogodilo, ona mi je rekla: „Nemoj ti više nikada ići na te izlete, jer ti tamo ne pripadaš.“ Poslušao sam savjet majke i kroz cijelo vrijeme komunističkoga režima indoktrinacija nije utjecala na mene. Nisam bio član Partije, a ni omladinskih organizacija.

Svakako da je na moj nacionalni razvoj utjecao i moj stric Anto. Jednom prilikom bio je kod nas u posjetu i po povratku svojoj kući, ja sam ga pratio. U jednom trenutku stric me upitao: „Mladene, znaš li ti zašto tvoga tate danas nema među nama?“ Nisam mu

Razgovarao:
Leo MARIĆ

znao odgovoriti. Na to on meni reče: „Viđiš kako cijelo vrijeme slušamo na radiju i svakodnevno čitamo u tisku loše sadržaje o ustašama. Eto, zato tvoj tata nije među nama, jer je bio ustaša.“ U tim mlađenackim danima, kada sam čuo od strica da je moj otac ustaša, u meni je to probudio neke posebne osjećaje. Pomislio sam: „Zašto i ja ne bih bio ustaša?“ To je imalo za posljedicu i moju kasniju političku emigraciju, u kojoj sam proveo trideset godina.

Spomenuli ste da je Vaš otac također bio aktivan u hrvatskome nacionalističkom pokretu. Možete li reći više o tome?

Tako je, moj otac Nikola Dolić bio je pripadnik ustaškog pokreta još prije Drugoga svjetskoga rata i uspostave Nezavisne Države Hrvatske. Rođen je 1904. u Livnu. Ustašku prisegu položio je 1937. godine.

Još prije 1941. poznavao je Slavka Kvaternika i Milu Budaka. Preko njih je dobivao ustaški promidžbeni materijal koji je slan iz emigracije. Kako je bio trgovac na veliko te proizvodio rakiju, poznavao je gotovo sva sela u okolini Livna, pa je tamo imao i mnoštvo kupaca, koji su od njega kupovali rakiju i vunene deke. Oni „birani“ među kupcima dobili bi i ustaške letke, koje bi zatim sâmi dalje dijelili provjerenim ljudima u selu.

Tijekom 1940. i 1941. služio je u vojsci Kraljevine Jugoslavije. Svoje doživljaje za vrijeme vojnoga roka prepričavao mi je u nekoliko navrata, a poseban i vrlo emotivan slučaj koji se usjekao u njegovom pamćenju doživio je u travnju 1941. godine. Njihova je postrojba bila utaborena kod planinskoga prijevoja Vaganj. Tamo je moj otac upoznao dr. Milana Luetića, mladoga splitskoga sudca koji je u jugoslavenskoj vojsci služio kao pričuvni časnik. Luetić je bio upoznat s činjenicom da je moj otac u tajnosti pripadao ustaškom pokretu, no moj otac nije znao da je i sâm Luetić pripadnik pokreta. U predvečerje 9. travnja 1941. Luetić mu je prišao i rekao „U jutarnjim satima nešto će se

Mladen Dolić, Bruno Bušić i Tomislav Naletilić

dogoditi, a ti budi aktivan i širi malodušje, nagovaraj ljude da odlaze kućama.“ Otac cijelu noć nije spavao, mučilo ga je što je to Luetić najavio da će se dogoditi. Usred gluhe noći čuo je velik i neugodni prasak. Luetić je bacio bombu u šator u kojem su boravili zapovjednici postrojbe. Došlo je do pucnjave u kojoj su Luetić i još jedan Hrvat nastradali.

Moj je otac ispunio obećanje dano Luetiću te je uspio nekolicinu vojnika nagovoriti da napuste postrojbu i odu svojim kućama. Nakon što se situacija primirila, pozvan je da se javi u stožer postrojbe. Pokušao je pobjeći, no prilikom bijega uhićen je te ubrzo na vojnem судu osuđen na smrt. Poslan je u vojni zatvor u Sinju, gdje je stražu čuvao stanoviti Crnogorac. Sljedećega dana mjestom su odzvanjali uzvici „Živila Hrvatska!“, što su i zatvorenici uspjeli čuti. Bilo je to 10. travnja. Moj je otac bio istodobno i veseo i tužan: veseo jer je osjećao da je došla Hrvatska, a tužan jer će biti pogubljen. No, najednom, stražar Crnogorac otključao je ćeliju i rekao: „Ja se predajem i sada vi meni sudite.“ Otac mu je oduzeo pušku, ali ga je pustio na slobodu uz naputak da se vrati svojemu domu u Crnu Goru.

Otac se potom vratio u Livno i nastavio s poslom. Početkom 1942. godine nas četvero djece bolovalo je od hripcavca, a najmlađa sestra preminula je od te bolesti. Liječnik nam je savjetovao promijeniti zrak. Kako je očev brat Ante živio u Vinkovcima, pozvao nas je da dođemo k njemu. Tamo smo vrlo brzo ozdravili, pa je majka već pripremala naš povratak u Livno. Upravo u to vrijeme, partizani su zauzeli Livno, ubili očeva brata Miju i opljačkali cijeli obiteljski imetak. Moj nam se otac zato pridružio u Vinkovcima. Tu se zaposlio u ZEMPRO-u, gdje je vodio žitnicu za hrvatsku i njemačku vojsku.

Je li tijekom boravka u Vinkovcima tijekom rata Vaš otac imao doticaja s lokalnim ustaškim vodstvom?

Sjećam se jedne priče o tome koju mi je pričao u Argentini. Na 10. travnja 1942., Dan hrvatske državnosti, otac je s majkom posjetio svojega brata Antu, koji je živio u velikoj kući na križanju današnje Duge ulice i Glagoljaške ulice. Prolazeći Dugom ulicom, primijetio je da najveća kuća u gradu (poslije zgrada

zagrebačke NAME) ukrašena velikom hrvatskom zastavom. Zastava se vijorila od krova zgrade pa sve do pločnika, a posred zastave isticalo se veliko slovo „U“. Otac je znao da je ta kuća prethodno bila u vlasništvu židovske obitelji, kojoj je oduzeta 1941. godine i predana nekomu od visokih ustaških dužnosnika u gradu. Nije se mogao suzdržati, pa je ne razmišljajući dao dosta neugodnu primjedbu: „Jebem mu mater ustašku!“ Kako je bio vrlo glasan, netko od prolaznika to je čuo i prijavio ustaškom redarstvu. Tijekom sljedeće noći, oko 2 ili 3 sata u noći, ustaški su redarstvenici pokucali na vrata naše obiteljske kuće s pozivom za mojega oca da se spremi i podje s njima. Otac je znao da kad Ivan Tolj, šef ustaškoga redarstva u Vinkovcima, nekoga zove u to doba noći, nije dobro. Zato je moju majku upozorio: „Ako mene nema do jutra, ti odmah moraš poći u Zagreb i doći do Slavka Kvaternika ili Mile Budaka, a do njih ćeš doći preko mojega rođaka Slavka Šarića.“

Kada su stigli u sjedište ustaškog redarstva, Tolj ih je već čekao tamo i osobno preuzeo saslušavanje mojega oca. Nakon uvodnih pitanja o osobnim podatcima, upitao ga je „Znaš li ti, Doliću, zašto sam te zovnuo na ovaj razgovor?“

Moj je otac odgovorio: „Vi mene niste imali razloga pozvati na ovaj razgovor. Ja sam građanin ove države i poštujem njezine zakone.“

Na to u Tolj reče: „Nikola, sjeti se što si neumjesno govorio, vrijeđajući druge!“

Moj je otac odgovorio: „Predstojniče, nisam pobudalio. Nisam nikoga vrijeđao.“

Nakon nekoga vremena protekloga u prepucavanju između njih dvojice, Tolju je bilo dosta i izravno je upitao mojega oca: „Jesi li na današnji dan jebao ustašku majku građaninu Vinkovaca Martinu Penđelju?“ Na to će moj otac: „A to, jesam!“

Na Toljev upit da objasni zašto je to učinio, moj je otac rekao: „Predstojniče, svi mi imamo neke zasluge u stvaranju naše države. Nije ustaški, a najmanje hrvatski, opljačkati i prisvojiti tuđu nekretninu.“ Prema očevoj priči, Tolj mu je na to rekao: „Aferim tebi, Nikola, ovo su lupeži i teže mi je s njima nego s partizanima.“

Vaš otac 1945. napustio je Hrvatsku i poslije se nastanio u Argentini, u Bue-

nos Airesu, kao politički emigrant. Je li nastavio politički djelovati u Argentini?

Dolaskom u Argentinu 1947. ili 1948. godine, moj se je otac kao politički emigrant odmah uključio u Hrvatski domobran. Godine 1956. sudjelovao je i u osnivanju Hrvatskoga oslobođilačkoga pokreta. Te je organizacije moralno i materijalno potpomagao, ali nije bio politički aktivan.

Poglavljak dr. Ante Pavelić, koji u emigraciji nije raspolagao nikakvim materijalnim sredstvima, morao je raditi fizičke poslove kako bi prehranio svoju obitelj i sebe. Kako je bio vješt u građevinskim poslovima, počeo je s izgradnjom omanjih radničkih kuća. Po preporuci nekih svećenika, mojega je oca uzeo za pomoćnika. Tako su zajedno radili gotovo 11 mjeseci. Moj je otac bio toliko oduševljen Poglavljakom da mi je u kasnijim pričama u zanosu znao reći „Ma, nije mi žao što sam izgubio veliko imanje u Livnu, samo zato što sam upoznao Poglavnika.“ Za vrijeme zajedničkoga rada, a pogotovo u vrijeme stanke za ručak, dosta vremena potrošili su u razgovorima o hrvatskoj povijesti, a tu je Poglavljak, prema njegovim pričama, bio pravi majstor.

Među ostalim, sjećam se da mi je prepričao kako je, prema onomu što je njeni kazivao Poglavljak, došlo do izgradnje zagrebačke džamije 1942. godine. Poglavljak je sazvao vodeće arhitekte grada Zagreba i dao im do znanja da je odlučio muslimanima izgraditi džamiju te da od njih, kao stručnjaka, traži da sami izaberu najprikladniju lokaciju za džamiju. Prisutni arhitekti redom su davali svoje ideje. Jedan je rekao da bi džamija trebala biti u blizini parka Maksimir, drugi je predložio Sljeme, treći Sesvete, itd. Kada su svi dali svoje mišljenje, Poglavljak im je rekao: „Gospodo, s vašim prijedlozima ja nisam zadovoljan, pa vam zato predlažem da pregledate prostor Meštrovićeva zdanja za tu namjenu.“ Arhitekti su napustili sjednicu i otišli, ali jedan je „mudrijaš“ ostao i htio razgovarati s Poglavljakom o tom pitanju. Rekao mu je: „Poglavnice, nemojte misliti da sam ja protiv izgradnje džamije, ali morate imati na umu da je u Zagrebu većina katoličko stanovništvo pa će se građani opravdano ljutiti, ne će biti ravnodušni, budete li gradili džamiju

Žrtve jugoslavenske obavještajne službe: Vid Maričić, Krešimir Tolj i Mile Rukavina

u centru grada.“ Na to mu je Poglavnik odgovorio „Katolici u Sarajevu izgradili su katedralu u centru Sarajeva i nijedan musliman nije se ljutio.“ Tako je džamija naposljetku izgrađena na mjestu nekadašnjega i današnjega Meštrovićeva paviljona.

Jeste li se zbog očeva političkog djelovanja tijekom Nezavisne Države Hrvatske i nakon 1945. u političkoj emigraciji Vi i Vaša obitelji suočavali s ozbiljnijim problemima u Jugoslaviji?

Nositelji komunističkoga režima u Vinovcima nisu moju majku zatvarali niti joj ograničavali kretanje, ali su u javnosti stvarali negativnu sliku o našoj obitelji. Kad sam pohađao niže razrede pučke škole, jedan je profesor u zbornici, kada je bila riječ o meni, pred svim nastavnicima rekao: „Taj momak sin je ustaškog zločinca, fabrikanta iz Livna.“ Majka nikako nije mogla dobiti posao, ali bila je vrsna krojačica pa je radom od kuće uspjela prehraniti i školovati nas djecu. Nismo imali zdravstveno osiguranje, što je bio problem zbog čestih bolesti, ali i to je vješto riješila. Otac bi iz Argentine znao poslati i po 20 kg sirove brazilske kave, čega u Jugoslaviji nije bilo, pa se moglo dobiti dosta novca za to. Majka bi to rasporedila u nekoliko omotnica od po 1-2 kg i to prodavala po dobroj cijeni raznim vinko-

vačkim liječnicima. To poznanstvo s liječnicima umnogome je i olakšalo neke naše zdravstvene probleme jer su nam tako oni uvijek bili na usluzi.

Ocu ste se pridružili u Argentini 1960. godine. Zašto ste se odlučili na političku emigraciju i kako ste stigli u Argentinu?

Za odlazak u političku emigraciju odluka je pala, jer sam htio izbjegći odsluženje vojnoga roka u Jugoslaviji. Nakon srednje škole, upisao sam se na Tehnički fakultet u Zagrebu i tako uspio iz godine u godinu odgađati vojnu obavezu. Iskoristio sam Olimpijske igre u Rimu 1960. kao priliku da napustim zemlju. Režim je tada bio nešto popustljiviji glede davanja putnih isprava, pa sam uz pomoć nekih poznanstava i male „nagrade“ dobio putovnicu. U Rim sam se zaputio u organizaciji putničke agencije „Putnik“.

Kada smo stigli u Rim, ja sam se odmah javio u Papinski hrvatski zavod sv. Jeronima, gdje me je dočekao svećenik Ivan Tomas. On se pobrinuo za moj smještaj, a novac koji mi je slao otac iz Argentine stizao je na njegovu adresu.

Kako je Tomas često odlazio iz Rima kao vodič hrvatskim skupinama iz prekomorskih zemalja po Italiji, gotovo uvijek bi me ostavljaо vlč. Krunoslavu Draganoviću. I moj prvi telefonski razgovor s

ocem, primjerice, zbio se upravo u Draganovićevom stanu. Draganović je bio vrlo dinamičan i okretan, s velikim vezama u diplomatskim predstavništvima Italije, Njemačke, Austrije i drugih zemalja. Kada sam s njim prvi put razgovarao, osjećao sam se neugodno. On je to zamjetio, pa mi je rekao: „Što ti je, Bošnjo? Što si toliko rezerviran?“ Odgovorio sam mu: „Ma ni sada ne vjerujem da razgovaram s vama. Vi ste svakodnevno napadani u jugoslavenskom tisku kao nijedan hrvatski političar.“ Na to će on meni: „Moj Bošnjo, za koga paščad ne laje, taj i ne vrijedi.“ Draganović je velik broj hrvatskih emigranata uspio poslije Drugoga svjetskoga rata prebaciti u Argentinu, koja je jedina bila spremna primiti naš svijet.

Dao mi je savjet, preporučio da ja ipak ne idem u Argentinu, jer nije ugodno i sigurno mjesto za život, da ne pruža dobru perspektivu i napredak, nego da umjesto toga odem u SAD i tamo poslije dovedem i oca. Nažalost, nisam ga poslušao. Ostao sam u Rimu nekoliko mjeseci i nakon toga otišao u Buenos Aires. Jedini razlog mojega odlaska u Argentinu bio je otac, kojega nisam vidio od ranoga djetinjstva, od 1945. godine.

Možete li nam ukratko opisati život i politički rad u Argentini?

Kako je moj otac bio član Hrvatskoga domobrana, tako sam i ja postao članom te organizacije. Hrvatski domobran činili su mahom stariji aktivisti te im je nedostajalo mlađih članova. Zato sam ja ubrzo na godišnjoj skupštini organizacije predložen i izabran za člana glavnog odbora i drugoga tajnika. Sjećam se kako sam značiteljno iščekivao prvu sjednicu glavnog odbora, no kad je do nje došlo, doživio sam veliko razočaranje. Glavna tema te sjednice bila je kako će se u dopisivanju oslovjavati udovicu Poglavnika dr. Ante Pavelića, kao „milostivu“ ili kao „gospodu“, dok sam ja očekivao da ćemo raspravljati o Jugoslaviji i načinima njezina rušenja. Ubrzo sam se prestao pojavljivati na sjednicama Hrvatskoga domobrana. Ostao sam aktivan samo pomažući glavnomu uredniku lista *Hrvatska* oko pripremanja lista za tisk.

Za vrijeme boravka u Buenos Airesu upoznao sam mnoštvo bivših ustaških dužnosnika iz razdoblja Nezavisne Države Hrvatske: Stjepana Hefera, Ivice Frkovića, Vjekoslava Vrančića, Hilmiju Bešlagića, Ivana Oršanića, Jozu Dumandžića, Franju Lučića, Miroslava Sušića i dr. Posebno me se dojmio rad Ivana Oršanića i Hrvatske republikanske stranke. Buenos Aires i Argentinu napustio sam 1963. godine, nezadovoljan gospodarskom i političkom situacijom u zemlji, te sam otisao za Njemačku.

Kojim ste političkim organizacijama pripadali u Njemačkoj?

U Njemačkoj sam postao član Ujedinjenih Hrvata Njemačke (UHNj). U toj sam organizaciji četiri puta bio biran u glavni odbor i na dužnost rizničara. Predsjednik UHNj bio je tada Mile Rukavina, a tajnik je bio Nahid Kulenović. Organizacija je u svojim redovima imala puno članova, a najbolji i najaktivniji članovi birani su u sastav TRUP-a (Tajne revolucionarne ustaške postrojbe), čiji je cilj bio započeti revolucionarno djelovanje u samoj Jugoslaviji. Kao rizničar UHNj, bio sam uključen i u prikupljanje finansijskih sredstava za revolucionarni rad TRUP-a.

Moje upoznavanje s Nahidom Kulenovićem bilo je organizirano dok sam još boravio u Argentini. Naime, kada je njegov

otac Džafer-beg Kulenović umro 1956. godine u Siriji, na Poglavnikov prijedlog njegova majka Zumreta i sestra Aida stigle su u Argentinu. Aida je po dolasku u Buenos Aires imala velik problem pri provalasku posla, jer nije znala španjolski, pa je bila očajna. No, Hilmija Bešlagić zamolio je mojega oca da ju pokuša zaposliti u tvornici u kojoj je on tada radio, što je otac i učinio. Osim toga, našao im je i smještaj u Buenos Airesu. Njih dvije bile su neobično zahvalne za pomoć koju

Nahid Kulenović, jedan u nizu ubijenih Hrvata

su od njega dobine, pa je moj otac često pozivan na nedjeljni ručak kod njih, a s njim sam gotovo uvijek išao i ja. Iz toga su razloga, kada sam došao u Njemačku, vrata Nahida Kulenovića za mene uvijek bila otvorena.

Kad ste spomenuli Nahida Kulenovića, nemoguće je izbjegći pitanje odnosa hrvatske političke emigracije prema bosansko-hercegovačkim muslimanima. Je li u političkoj emigraciji pozitivan odnos prema njima kao dijelu hrvatskoga naroda bio jedinstven ili je bilo odstupanja od toga stava?

U političkoj emigraciji nije postojalo nikakvih problema u odnosima s bosan-

sko-hercegovačkim muslimanima. Gotovo svi muslimanski emigranti osjećali su se i izjašnjavali tada kao Hrvati.

Jedan događaj iz toga doba dobro ilustrira odnos koji je u političkoj emigraciji, čak i među muslimanima, postojao prema zasebnom muslimanskom identitetu. Bio sam nazočan u prostorijama Ujedinjenih Hrvata Njemačke u Münchenu kad je Nahid Kulenović razgovarao sa svojim bliskim rođakom, bratićem ako se dobro

sjećam. Tijekom njihova razgovora maknuo sam se na drugu stranu poveće prostorije. Najedanput Nahid uz povišeni glas hvata rođaka za vrat i vodi ga prema vratima, uz riječi: "Balija, više mi ne treba dolaziti!" Morao sam ga smirivati. Rođak je bio dobromjeran, spomenuo je samo da bi se muslimani morali međusobno više družiti jer će u suprotnom nestati. No, Nahid je to očito drukčije protumačio.

Nažalost, hrvatsko-bošnjački sukob koji je uslijedio nakon propasti Jugoslavije bio je posve nepotreban, a velike posljedice koje su slijedile promjenu hrvatsko-bošnjačkih odnosa najviše će osjetiti Hrvati u Bosni i Hercegovini.

I Nahid Kulenović i Mile Rukavina ubijeni su u atentatima organiziranim od strane UDB-e. Dok je ubojstvo Nahida Kulenovića više-manje razjašnjeno, smrt Mile Rukavine nije. Imate li osobnih saznanja o tome?

Dana 26. listopada 1968. izvršen je atentat u kojem su smrtno stradali Mile Rukavina, predsjednik UHNj, Krešimir Tolj, urednik Hrvatske slobode, glasila UHNj, i Vid Maričić, mladi politički emigrant.

Supruga pok. Mile Rukavine, Kata Rukavina, izjavila je nakon tog događaja njemačkim novinarima iz lista *Bild*: „Ja poznam ubojicu, ali šutim jer će u suprotnom i mene i moje dvoje djece ubiti. Moj muž mi je već prije nekoliko dana pričao da u organizaciji sjedi jedan špijun. U subotu prijepodne trebao je biti slučaj razriješen.“

Ime toga agenta bilo je H. G., alias Stojan. Taj H. G. je rođen u okolici Travnika, a danas živi u Zagrebu.

Organizacija Ujedinjeni Hrvati Njemačke, kao ogrank Hrvatskog oslobođilačkog pokreta u Njemačkoj, imala je brojno članstvo, ali u svojim redovima nije imala mnogo intelektualaca, što je bio problem. Rukavina je smatrao da bi tako važna i brojčano jaka organizacija morala imati i svoje glasilo. Baš u to vrijeme, dugogodišnji politički zatvorenik iz Zenice, Vinko Ostojić, dovodi i daje preporuku za H. G.-a. Taj H. G. je trebao pomoći u političkom radu same organizacije i izdavanju toga glasila. Rukavina je osigurao materijalna sredstva za tiskanje lista za sljedećih šest mjeseci. Odredio je da glavni urednik bude Krešimir Tolj, a kod tiskanja i organizacije samoga lista glavnu ulogu namijenio je H. G.-u. On sâm odlučio se usredotočiti na revolucionarni rad, kao što je činio i prije.

Jugoslavenski tisak svakodnevno je izvještavao o „terorizmu“ hrvatske političke emigracije i imenovao Milu Rukavinu kao njegova inspiratora. To sve iz blizine je promatrao H. G. koji je onda predložio Rukavini da akcije treba nastaviti. Rekao je da će on sa svoje strane osigurati ljudi za ostvarenje dodatnih akcija, a da bi Rukavina trebao nabavljati eksplozivna sredstva.

Sve to bilo je sumnivo Rukavini pa je u kolovozu 1968. započeo istragu o njemu. Tijekom listopada odlučio ga je je i pratiti. Jednom prilikom parkirao je svoj automobil na parkiralištu udaljenom 100-tinjak metara od središnjice UHNj, gdje je H. G. tada privremeno stanovao, te nazvao H. G.-a na telefon. Nakon što se ovaj javio, Rukavina mu je rekao da je u jednoj stranoj državi te mu dao naputak da nikamo ne izlazi, odnosno da ga pričeka dok ne dođe u München. U sljedećem trenutku pred središnjicom se pojavio taksi, u koji ulazi H. G. Rukavina je ulicama Münchena pratio taksi, koji se odvezao ravno do jugoslavenskoga konzulata. Iz toga je nedvosmisleno zaključio da je H. G. sudnik UDB-e te je odlučio ispitati ga.

Ispitanje se trebalo održati u središnjici UHNj u Münchenu 26. listopada u 10.00 sati prijepodne, a H. G.-u je rečeno da je u pitanju neformalni sastanak. Rukavina je sastavio 61 pitanje koje je trebalo biti postavljeno H. G.-u, a određeno je da će u ispitivanju osim njega sudjelovati i Krešo

Tolj, Ivan Prka i Franjo Jurković (suradnik Hrvatske republikanske stranke). Određen je čak i položaj gdje će tko biti smješten u prostoriji, pa je tako, primjerice, Krešo Tolj trebao stajati iza leđa H. G.-a.

Rukavina je u München došao dan ranije i prespavao u stanu Ivana Prke, koji je bio udaljen 50-ak metara od središnjice UHNj. Dok je ujutro Prki objašnjavao pojedinosti plana, u 9.30 sati zazvonio je telefon. Zvao je Krešo Tolj iz središnjice te zamolio Rukavinu da dode tamu jer ga čekaju neki ljudi. Rukavina se ustao i rekao Prki: „Danas je za nas tako važan dan, a vjerojatno nam dolazi članstvo, kao i inače subotom i nedjeljom. Nastojat ću to brzo riješiti i vratiti se. H. G.-a ćemo ipak ispitivati u tvojem stanu.“ U središnjicu je zapravo došao Vid Maričić, mladi politički emigrant koji je upravo stigao iz Marseillea.

No, Rukavina se nije vratio u Prkin stan. Nešto poslije 10.00 sati kod Prke dolazi Franjo Jurković, uzneniren i uzbuden, govori kako je bio u središnjici, no da tamu nema nikoga. Od 10.30 do 13 sati, Prka traži Rukavinu, Tolja i njemu nepoznatoga Maričića po hrvatskim lokalima u blizini te kod poznatih osoba. Tada odlazi do središnjice, no vrata su zaključana a kroz otvor za poštu vidi da je unutra mrak. Izlazi iz zgrade, vidi parkiran Rukavinin automobil, a ususret mu dolazi H. G. i govori mu da se s Rukavinom trebao naći u 18 sati. Nešto poslije, svi se nalaze u Prkinu stanu. Na poziv dolazi i Pavle Račić, automehaničar iz okolice Münchenha i dobar Rukavinin prijatelj. Svojim alatom on provaljuje u središnjicu. Pronađena su tijela izmasakriranih Mile Rukavine, Krešimira Tolja i Vida Maričića. Prema Prkinu kazivanju, prizor je bio strašan, velika lokva krvi na podu i krvavi zidovi. Nešto poslije, oko 14.30, njemačka policija stiže na mjesto zločina.

Nakon više prohujalih godina, prisustvovao sam jednom predavanju o biskupu Strossmayeru u organizaciji Ogranka Matice hrvatske u Vinkovcima, na kojem je govorio i nadbiskup đakovačko-osječki Marin Srakić. Iskoristio sam zgodu i nakon završetka glavnoga dijela skupa upitao sam mons. Srakića, poznaje li H. G.-a, s obzirom na to da je on pohadao bogosloviju u Đakovu krajem 1950-ih i početkom

1960-ih. Nadbiskup mi je odgovorio da je H. G. bio ucijenjen od UDB-e. Nismo ulazio u daljnji razgovor o toj temi.

Nakon svega toga H. G. nije ni riječi napisao o tom slučaju, jednostavno se ponosačući kao da se ništa nije dogodilo. U svojoj je knjizi, objavljenoj 2009., pisao o starim crkvama i samostanima u Bosni, no nije objasnio javnosti svoje sudionštvo u mučeničkoj smrti Rukavine, Tolja i Maričića.

Jeste li tijekom djelovanja u sklopu Hrvatskog domobrana u Argentini, Ujedinjenih Hrvata Njemačke i Ujedinjenih Hrvata Europe bili upoznati s kontaktima i suradnjom s emigrantskim organizacijama drugih naroda iz srednje i istočne Europe?

Znam da je u Argentini bilo kontakata s poljskim i slovačkim emigrantima, ali u to nisam bio uključen. Za vrijeme mog djelovanja u sklopu Ujedinjenih Hrvata Njemačke, bilo je kontakata s Portugalom, gdje je tad na vlasti bio Salazarov režim, ali nažalost ništa iz toga nije proizašlo. Osim toga, bilo je kontakata na pojedinačnoj razini, na primjer Stjepan Buć i Mladen Schwartz održavali su veze s njemačkim nacionalističkim skupinama.

Možete li nam nešto više reći kontaktima sa Salazarovim režimom?

Hrvatski župnik u Janjevu dr. Krajnović imao je namjeru ići u Fatimu u zavjet Fatimskoj Gospi, pa je u tu svrhu morao zatražiti portugalsku ulaznu vizu u portugalskom konzulatu u Bremenu. Portugalski činovnici dočekali su ga s čuđenjem. Jasno su mu dali do znanja da Portugal nema diplomatske odnose s Jugoslavijom, pa da mu stoga ne mogu izdati ulaznu vizu. Dr. Krajnović im je odgovorio da je on Hrvat i da Jugoslavija nije njegova država.

Iznenađeni odgovorom dr. Krajnovića, portugalski konzularni činovnici upitali su ga za ime nekoga poznatoga hrvatskoga emigrantskoga svećenika kojega bi njima predstavio i doveo u konzulat na razgovor. Fra Marko Bagarić i dr. Krajnović dugi niz godina su se poznavali i bili u prijateljskim odnosima. Ti bliski i prijateljski odnosi omogućili su fra Marku da se približi portugalskim konzularnim činovnicima u konzulatu u Bremenu.

Portugalski su diplomati fra Marku dali do znanja kako su iznenađeni da nitko od hrvatskih emigrantskih političara ne dolazi u portugalski konzulat na razgovore, a vežu nas toliko važni zajednički interesi. Titova Jugoslavija novcima i oružjem pomagala je ljevičarske antikolonijalističke pokrete u portugalskim kolonijama Angoli i Mozambiku, a u Portugalu su dobro znali za to.

Sjećam se da mi je tih dana prišao fra Marko i ispričao mi kako ima dobre veze s činovnicima portugalskoga konzulata u Bremenu, pa je imao namjeru u "igru" ubaciti dr. Branka Jelića. Ja sam tu ideju otklonio, jer dr. Jelić nije imao organizirane političke aktiviste na terenu, pa sam mu preporučio da "vezu" dodijeli Mili Rukavini i Nahidu Kulenoviću. Fra Marko je otisao u München, sastao se s Nahidom i objasnio mu stvar. Najavio je svoj dolazak u portugalskom konzulatu i tako smo se u Bremen uputili Nahid Kulenović, njegova supruga Mirjana rođ. Deželić, fra Marko Bagarić i ja. Nahid i fra Marko ušli su u konzulat, a ja sam sa Marijanom čekao u jednoj kavani.

Razgovor fra Marka i Nahida u portugalskom konzulatu potrajan je prilično dugo, pa je supruga Marijana bila već i nervozna, nagovarajući me da i mi uđemo u konzulat, što sam ja naravno sprječio. Razgovaralo se o Hrvatskoj, pa nije trebalo požurivati stvar. Kada su napokon izašli iz konzulata, prišao mi je Nahid s riječima: "Mladene, o ovim susretima ne smiješ nikomu govoriti. To mora ostati u diskreciji."

Nahid je u portugalskom konzulatu vodio razgovor isprva s konzularnim činovnicima, da bi zatim uspio doći do glavnog konzula, a zatim i do veleposlanika kojem je sjedište bilo, naravno, u Bonnu, tada glavnome gradu Njemačke. On je zamolio Nahida da mu pripremi prigodne knjige o Hrvatskoj na njemačkom ili francuskom jeziku te naglasio da se započeta suradnja mora odvijati vrlo diskretno, jer ako Nijemci saznaju za nju, oni (Portugalci) će ju prekinuti.

Kako prigodnih knjiga naša organizacija nije imala, Nahid je zamolio svojega punca Đuru Deželića za knjige, koji mu ih je pripremio i uručio, a Nahid je prilikom posljednjeg susreta s portugalskim veleposlanikom tražene knjige predao. Tom

Dolićev punac Ante Oršanić, u doba Drugoga svjetskog rata

prilikom veleposlanik je rekao Nahidu da uskoro u Bremen dolazi portugalski ministar vanjskih poslova te da će Nahid dobiti poziv da dođe u Bremen i da tada bude "konkretan" u zahtjevima. Nahid je "igru" dobro razumio. Napisao je jedan kratki zahtjev u obliku memoranduma, u kojem je tražio da mu Portugalci omoguće vojnu obuku za hrvatske mladiće koji bi u dvije skupine došli u Portugal. Poslije te vojne izobrazbe oni bi ušli na jugoslavenski prostor, gdje bi započeli s revolucionarnim djelovanjem. Promidžbeni dio posla ne bi smjela voditi hrvatska politička emigracija nego bi tu ulogu imali Portugalci.

Nahid je boravio u Münchenu i čekao je nove pozive, nove korake, odnosno smjernice u radu od Portugalaca, ali to je potrajal preko tri mjeseca. Portugalci se nisu javljali. Vjerojatno su prekinuli suradnju jer je nešto procurilo u javnost. Nahid me telefonski pozvao da dođem u München. Kada sam došao, upitao me je, jesmo li ja ili fra Marko ikomu pričali o našim veza ma s Portugalcima. Odgovorio sam da nije dan od nas nije o tome nikomu govorio te izrazio sumnju u njegova punca. Kod Đure Deželića svakodnevno su zalazili stanoviti njemački političari i djelatnici njemačke obavještajne službe. Nahid je znakovito šutio, dakle moja je primjedba očito bila utemeljena.

Neke od emigrantskih organizacija, poput Jelićeva Hrvatskog narodnog od-

bora, navodno su održavale kontakte i sa sovjetskim diplomatskim predstavnicima. Kakvo je bilo stajalište Vašega kruga o traženju pomoći od SSSR-a za hrvatsku borbu?

Mi smo bili spremni surađivati s bilo kim tko bi pomogao rušenje titističkog režima u Jugoslaviji i uspostavu nezavisne hrvatske države, pa i sa Sovjetima. No, kao organizacija nismo imali nikakve veze s Moskvom.

Jedino je fra Marko Bagarić pokušao učiniti nešto u tom smjeru. On je imao nekakve kontakte sa sovjetskim veleposlanstvom u Njemačkoj te je čak kratko i boravio u Moskvi. Sjedio sam jednom prilikom u gostionici Gojka Bošnjaka u Karlsruhe, kada mi je prišao Gojko s viješću da je na njihovu adresu došlo za mene neko pismo iz Moskve. Bio sam zaruđen, ali otvorili smo omotnicu. Unutra je bila razglednica iz Moskve koju je poslao fra Marko. Na poledini je bila njegova: „Ja sam vjerojatno jedini Hrvat koji se moli Bogu pred Lenjinovim mauzolejom u Moskvi.“

Imate li, za kraj, neku poruku za čitatelje ovoga razgovora?

Htio bih završiti riječima hrvatskoga novinara i pjesnika Luke Fertilija: „Čiste će duše mrtvih junaka voditi buduća hrvatska pokoljenja po trnovitim stazama zemlje. Vodit će ih ka vječnim vrijednostima.“

ŠVICARSKO PRIZNANJE REPUBLIKE HRVATSKE (II.)

Kronologija jednog lutanja, iskrenog traženja i uvjetnog priznanja

Velespolanik Jean-Jacques In-dermühle šalje 8. kolovoza 1991. iz Beograda na više adresa *povjerljivo* pismo u kojemu izvještava o neuspjehu Hansa van der Broeka da stane na kraj sukobima u Hrvatskoj. Nakon četvrtog pokušaja otvoreno je izjavio: „Neuspjeh misije je katastrofa i tragedija za Jugoslaviju. Odgovornost je na Srbiji.“ („L'échec de la mission est une catastrophe et une tragédie pour la Yougoslavies. Il est imputable à la Serbie“.) Srbija predstavlja glavnu prepreku sporazumu. Čini se da nisu probavili ”diktat“ koji im je nametnut na Brijunima prije jedva mjesec dana. Sa svoje strane nizozemski diplomat Henry Wijnendaal komentirao je sukobe u Krajini, hrvatskoj pokrajini s jakom srpskom većinom, i potvrdio da doista postoji dosluh između Srba i vojske, koji dijele glavne stožere i vojarne, koji razmjenjuju informacije i djeluju u dosluku („...a confirmé qu'il y a bel et bien collusion entre les Serbes et l'armée qui partagent quartiers généraux et campements, qui échangent informations et agissent de connivence“). Svim je stranama postalo jasno da Milošević i njegovi srpski pomoćnici inzistiraju na održanju teritorijalnog integriteta Jugoslavije zbog toga što žele da svi Srbi, ma gdje bili, mogu živjeti u jednoj državi. „Ako se osamostali Hrvatska, Srbi iz Krajine i Slavonije moraju moći birati i pridružiti se onome što će ostati od Jugoslavije.“ („Si la Croatie devient indépendante, les Serbes de la Krajina et de la Slavonie doivent pouvoir choisir et rejoindre ce qui restera de la Yougoslavie“.) U raspadu Jugoslavije Milošević vidi šansu za koju vjeruje da je možda jedinstvena da po svaku cijenu ostvari taj srpski san i vrati Srbima dostojanstvo izgubljeno na Kosovu polju 1389., tj. da obnovi veliku Srbiju („Les Serbes rêvent de reconstruire une grande Serbie“).

Predsjednik Franjo Tuđman i ekstremni hrvatski ministri, nastavlja se, samo su privremeno davali iluziju da će Hrvatska uspjeti osujetiti Miloševićeve planove. Ponakad izazivaju incidente kako bi naveli vojsku na osvetu i prikazali ju kao agresoru

Pišu:

Mate SUŠAC & Tihomir NUIĆ

ra, Hrvati su se, nastojeći na taj način mobilizirati međunarodno javno mnjenje u svoju korist, „postupno našli stjerani u kut“ (...“se sont peu à peu trouvés acculés“). Rastuće kritike na račun Tuđmana, njegovo priznanje da ni hrvatska milicija ni policija nisu bili dovoljno naoružani za otpor, natjerali su ga već ovog mjeseca na rekonstrukciju Vlade i usvajanje pomirljive politike, isključio je jastrebove poput

ministra obrane Šime Đodana i ponudio stolice oporbi kao i Srbima. Rekao je da je spreman započeti razgovore sa srpskom manjinom u Hrvatskoj o stvaranju autonomnih regija. Ove geste smirivanja možda su došle prekasno, tek kada su neki od saborskih zastupnika zahtijevali od njega da „proglasi ratno stanje“ („proclame l'état de guerre“), a „Srbi su se osjećali poneseni svojim uspjesima“ („Serbes se sentant portés par leurs succès“), u zemlji u kojoj se svaki ustupak doživjava kao kapitulacija.

JNA sve više stoji na strani Srba, „sve više se posrbljiva zbog brojnih prebjega“ („devenant de plus en plus serbe en raison de nombreuses défections“). Interesi JNA se poklapaju s interesima Srbije – da sačuva ono što je ostalo od Jugoslavije i njenih modela. Jedni tumače da se ovdje radi o sukobu dvaju svjetova, katoličkog Zapada (Slovenija i Hrvatska) i pravoslavnog Istoka (Srbija), bivših podanika Austro-Ugarske i onih podložnih Osmanskom Carstvu. Drugi vjeruju da mogu razumjeti oživljavanje nacionalizma gušenog godinama sa strane autoritarne vladavine, dok se treći odlučuju za tezu o sukobu između demokracije i boljevizma. Kontrolirani i indoktrinirani mediji samo zamagljuju stvarnost. „Beogradska televizija je, primjerice, nedavnom emisijom rekonstruirala pojedine epizode iz Drugoga svjetskog rata u pokušaju da predsjednika Tuđmana predstavi kao novog Antu Pavelića, onog vođu pro-nacističke vlade pod kojom su počinjeni masakri.“ („La télévision de Belgrade, par exemple, a, dans une émission, récente reconstitue certains épisodes de la deuxième guerre mondiale pour essayer de présenter le président Tudjman comme un nouvel Ante Pavelic, ce chef du gouvernement pro-nazi sous lequel les massacres ont été perpétrés“.) Ministarstvo kulture Srbije poziva ovi dani na predstavljanje navodno neobjavljenih dokumenata o tadašnjim pogromima pripisanim Hrvatima. U hrvatskom se tisku na isti način objavljaju imena ličnosti naklonjenih jugoslavenskom rješenju, označavajući ih kao prijatelje srpskih četnika i prijeteći njima i njihovim obiteljima odmazdom.

Jugoslavensko društvo, unatoč godinama komunizma, ima patrijarhalnu pa čak i plemensku strukturu, piše Jean-Jacques Indermühle. Taj fenomen objašnjava poljski velespolanik, bivši profesor slavenskih jezika i književnosti koji dugo poznaje Jugoslaviju, na pojmu *poglavice* koji odlučuje što je pravedno i dobro za pleme, za klan i ne trpi oporbu. Monolozi ljudi poput Miloševića, Tuđmana i Jovića tipični su za ovo stanje duha. Svatko tko nije član klana je potencijalni neprijatelj i prema njemu će

Prizor sa sjednice švicarskog parlamenta

se postupati u skladu s tim. Iz ove premise proizlazi volja srpskih vlasti da se svi Srbi u istoj državi ponovno ujedine. „Hrvatski Ustav, koji proglašava Hrvatsku domovinom Hrvata, propuštajući spomenuti Srbe (sic!) koji broje 600.000 odnosno 12 % ukupnog stanovništva, ne čini ništa drukčije.“ („*La constitution croate qui proclame la Croatie comme patrie des Croates en omettant de mentionner les Serbes au nombre de 600'000, 12% de la population totale, ne fait pas autrement.*“) Zbog straha od srpske hegemonije Slovenci i Hrvati slijede političare koji im obećavaju odcjepljjenje i neovisnost.

Nesreća Jugoslavije je u tome, nastavlja veleposlanik Indermühle, što nije iznjedrila ljude sposobne da se izdignu iznad sukoba i učvrste skladan suživot. Glas razuma je utihnuo. Svatko tko se zalaže za dijalog i razumijevanje u „transformirajućoj (sic!) Jugoslaviji“ („*yugoslavie transformée*“) brzo postaje sumnjiv. Negativna i destruktivna volja koja se na tako zastrašujuće načine manifestira u Jugoslaviji, „posebno u Srbiji i Hrvatskoj, je patološka“ („*en Serbie et en Croatie en particulier, releve de la pathologie*“). „Znatan dio jugoslavenske književnosti (sic!) prožet je nasiljem, krvoprolicom i ratničkim epovima.“ („*Une part considérable de la littérature yougoslave est impregnée de violence, de carnage et d'épopée guerrière.*“) Primitivna usmena tradicija ostaje vrlo jaka i usmena svjedočanstva svjedoče o nevjerojatnom divljačtvu borbi. Zanemarimo udio propagande i dezinformacija koje su imale za cilj i utje-

rati strah i pokazati barbarstvo neprijatelja. Ipak, čak i ako mali dio izrečenog odgovara istini, „to je pokazatelj krvoločnog mentaliteta mnogih Jugoslavena“ („*cela est révélateur de la mentalité sanguinaire de nombreux Yougoslaves.*“).

Nakon ovih nadrealnih iskaza postavlja se pitanje s kakvom intelektualnom i duhovnom opremom veleposlanik jedne civilizirane zemlje može prihvati primativne izjave Poljaka o narodima koje ne poznaje i naricati za nametnutim jugoslavenskim monstrumom, kad u prethodnom tekstu opravdava propast prve Jugoslavije kao nametnute tvorevine? S druge se strane postavlja pitanje, je li koncem 20. stoljeća zahtjev za demokracijom nešto protucivilizacijsko, ono na što je odgovor nasilje? Ako ovaj razorni jugoslavenski demon stvara „krvoločni mentalitet“, kako je istinski civilizirana Švicarska mogla živjeti desetljećima poprilično zadovoljno s oko 350.000 „krvoločnih“ radnika iz Jugoslavije?

Što Europa može učiniti za ujedinjenu državu koju se svjesno razbija, promišljeno voljom političara nesposobnih predložiti rješenja za stvarne probleme, pita se veleposlanik Jean-Jacques Indermühle. On ne shvaća da u tom trenutku Jugoslavije više nema u onom obliku kakvog je u sebi stvorio, ona je papirnati tigar s nemoćnom vladom, predsjedništvom bez ovlasti, vojskom koja provodi masakre; u tom trenutku postoje praktički samo republike. Ali veleposlanik u idealnom ushitu inzistira na mirnom dijalogu, poštivanju ljudskih pra-

va i prava na samoopredjeljenje. Hrvatski režim mu u krvlju oblivenoj Hrvatskoj „još nije pokazao istinski demokratski duh“ („*n'a pas encore fait la preuve d'un esprit reellement democratique*“). Priznanje neovisnih republika kako bi se izolirala, pa i kaznila Srbija, i olakšala međunarodna intervencija u sukobu koji bi u tom slučaju bio između država, dovelo bi, po njemu, do domino učinka. Sad je prioritet vršiti pritisak da se postigne prekid vatre, stalno uvjeravati Jugoslavene (kojih jedva više ima!), na potrebu povratka za pregovarački stol i, pristajanjem na ustupke koji nisu sinonim za kapitulaciju, tražiti rješenje u skladu s prijedlozima predsjednika predsjedništava Bosne i Hercegovine i Makedonije, A. Izetbegovića i K. Gligorova, prijedlozima koji poštuju suverenitet republika i prava manjina. Potom zaključuje Jean-Jacques Indermühle: „Nada leži u iscrpljenosti ljudi koji nisu htjeli sukob i koji su izgubili svaku povjerenje u svoje vode“ („*L'espoir reside dans la lassitude du peuple qui n'a pas voulu le conflit et qui a perdu toute confiance dans ses dirigeants.*“) (dodis.ch/58974)

Iskreno traženje

Marianne von Grünigen, švicarska veleposlanica u Finskoj, šalje telefaks u Bern da su se Konferencija o europskoj sigurnosti i suradnji (KESS) i jugoslavenska delegacija sastali u Pragu 9. kolovoza 1991. Izvješće šefa jugoslavenske delegacije, čiji se legitimitet čini svakim danom upitnjim zbog antagonizma u cijeloj zemlji koji dovode do paralizirajućih ne-suglasica, vjerojatno je glede stvarne situacije previše lijepo obojeno. Očigledno se želi dati dojam da Predsjedništvo Jugoslavije ima bolju kontrolu nad situacijom nakon odluke o primirju. Jugoslavenski delegat zahvaljuje na dosadašnjim naporima EZ i istodobno pozdravlja sve jače uključivanje KESS-a u mirovni proces proširenjem promatračke misije.

Predstavnik nizozemskog predsjedništva Europske zajednice (EZ) dao je trijezan sažetak aktivnosti sa sastanka 3. i 4. srpnja i podcertao ispravno izvješće EZ o promatračkoj misiji kroz redovita „Izvješća o napretku“ i „Kratke sastanke“ u Den Haagu. Nema novih spoznaja. Kao i u srpnju, Organizacija za ekonomsku suradnju i razvitak (OECD) je najprije poduprla apel da se striktno pridržava primirja koje je 6. kolovoza proglašilo Predsjedništvo

Jugoslavije i da ga se nadzire kroz proširenu promatračku misiju. Nizozemci su potom predstavili nacrt proširenja promatračke misije za Hrvatsku kao i zemlje koje nisu članice KESS-a, koji bi danas trebao biti usvojen. Danas će biti predstavljen nacrt za "potporu pregovorima o Jugoslaviji" („Unterstützung der Verhandlungen in Jugoslawien“), koji se također temelji na naporima EZ i uključuje druge "zainteresirane" države. Planira se još jedan sastanak, možda prije 10. rujna, kako bi KESS mogao pomnije pratiti nastavak procesa u Jugoslaviji. (dodis.ch/60286)

U svom papiru za razgovor sa Saveznim vijećem 12. kolovoza 1991. Ministarstvo vanjskih poslova tvrdi da su srpske i hrvatske pozicije nespojive („die serbisch-kroatischen Positionen sind völlig unvereinbar“). Hrvatska drži da je njezin teritorij nedodirljiv („wo Kroatiens auf der territorialen Unversehrbarkeit der Republik beharrt“), Srbija traži prostor za srpsku manjinu jer Srbija vidi povijesnu šansu stvaranja Velike Srbije („wo Serben leben, soll serbischer Boden sein“) i sa srpsiziranim JNA („mit Hilfe der serbisier-ten Bundesarmee“) osvajanje Slavonije i Krajine. Isti je problem u BiH. Švicarska je organizirala seminare sa srednjoeuropskim zemljama i Jugoslavijom o federalizmu, odnosu prema manjinama i trudi se oko izravnih i pismenih konatakata kao i preko diplomacije. Švicarska je financirala s 50 tisuća franaka humanitarnu pomoć u okolini Zagreba. „Što se tiče priznanja Slovenije i Hrvatske, jasno pravilo koje je do sada vrijedilo je da će to postati relevantno za Švicarsku ako reprezentativan broj usporedivih država (barem većina zemalja EZ plus neutralne – „zumindest Mehrheit der EG-Länder plus Neutrale“) budu spremne na to. Predlažemo da se ovaj jezični naputak zadrži za sada. Međutim, trebalo bi ga kratkoročno preispitati u slučaju masovnog napada Srbije na Hrvatsku i u slučaju kontinuiranog i pojачanog gospodarskog gušenja Slovenije sa strane središnje vlasti.“ (dodis.ch/57511)

U uvodnom izlaganju na konferenciji švicarskih veleposlanika Savezni vijećnik i ministar vanjskih poslova René Felber 20. kolovoza 1991. spominje i „mučni problem Jugoslavije“ („Reste le lancinant problème de la Yougoslavie“). Po njemu stanovništvo zemlje čine različite etničke skupine prožete tradicionalnim povijesnim neprijateljstvom. „Posebno Srbi

Bern: pogled na Münster s rijeke Aare

i Hrvati, kod kojih je korisno prisjetiti se nekih povijesnih elemenata, a osobito se prisjetiti onoga što su ustaše činile za vrijeme Drugoga svjetskog rata četnicima generala Mihailovića i nestanka toga prvog borca otpora (sic!) njemačkom okupatoru u Jugoslaviji, kasnije optuženog sa strane komunističkog pokreta otpora g. Broza Josipa, koji je postao Tito, da je bio kolaboracionist, a sve je to, zapravo, uvjek hranilo razdore i mržnju između Srba i Hrvata.“ („Les Serbes et les Croates en particulier, dont il n'est pas inutile de se rappeler quelques éléments d'histoire et de se rappeler en particulier ce qu'ont fait les Oustachis pendant la deuxième guerre mondiale, aux Tschetniques du général Mihailovic et à la disparition de celui-ci, premier résistant en Yougoslavie contre l'occupant allemand et accusé ensuite par les résistants communistes de M. Broz Josip devenu Tito, d'être un collaborateur, et tout cela était toujours, en fait, alimenté par les dissensions, les haines entre Serbes et Croates“.) (dodis.ch/54827)

Politički Odjel I. Ministarstva vanjskih poslova šalje 3. rujna 1991. dopis s jezičnim naputkom glede prizanja Hrvatske i Slovenije. Najprije se osvrće na situaciju u Hrvatskoj i opisuje kako JNA podupire srpske pobunjenike te da Srbi traže srednjojadransku luku Split ili Zadar („...vereinzelt ist von serbischer Seite offen die Wünschbarkeit eines Mittelmeerhafens (Zadar, Split) für Serbien erwähnt worden“). Pred ovim osvajačkim ratnim pohodom blijede pitanja povijesne, ali i trenutne odgovornosti

za sadašnje stanje u Jugoslaviji (Kosovo, posljedice za vjerodostojnost EZ, KESS, itd.). S ovakvom pozadinom mogu se razumjeti žestoke i djelomice nervozne reakcije kao primjerice jučerašnji telefonski poziv ministra vanjskih poslova Aloisa Mocka u kojem hitro moli René Felbera da sudjeluje u skupini zemalja koje su spremne na priznanja.

Za priznanje Hrvatske i Slovenije govori internacionalizacija sukoba kao i jasnna međunarodna poruka da Velika Srbija ne može računati nikada, pa ni samo s „de facto priznanjem“ osvojenih područja (... „klares internationales Zeichen, dass Grossserbien nie auch nur mit 'de facto-Anerkennung' seiner Eroberungen rechnen kann“), te politička gesta u smislu osude srpske agresije sa strane međunarodne zajednice. Priznanje bi bilo hrabar čin Švicarske koja slijedi ono što se čini ispravnim ne gledajući na druge kao primjerice na EZ.

Protiv priznanja govori međunarodno pravo prema kojem je absurdno priznati neovisnost Hrvatske sa zaposjednutim područjima nad kojima nema ingerenciju. Ako bi u daljnjoj budućnosti srpska osvajanja bila međunarodno prihvaćena, priznanjem Hrvatske bio bi stvoren „fait accompli“, koji bi Švicarsku mogao ometati u uspostavi „normalnih“ odnosa sa Srbijom. Zasad je nejsano koje konkretne mjere se nakon priznanja mogu predlagati odnosno provoditi (posebno nečlanica UN-a Švicarska). Posljedice priznanja za državu koju se priznaje u sličnim situa-

cijama potpuno su nesagledive: Kosovo, Makedonija, Hercegovina (sic!), sovjetske republike itd.

Jezični naputak u pogledu priznanja. Savezno Vijeće je u svojoj izjavi 28.8.91. odlučno osudilo srpska osvajanja u Hrvatskoj i jasno kazalo da Švicarska takva osvajanja područja nikad ne će priznati. Ministarstvo vanjskih poslova je u kontaktu sa svim u sukobu uključenim i zainteresiranim strankama, primjerice posjet hrvatskog ministra vanjskih poslova Zvonimira Šeparovića kod Saveznog vijećnika i ministra vanjskih poslova René Felbera u petak 30. kolovoza 1991. u Bernu. Dok postoje izgledi da ovi kontakti mogu odigrati neku ulogu kod rješavanja sukoba, ne trebaju se zatvarati vrata ni u jdnom smjeru.

Švicarsko priznanje bi imalo smisla, kad bi reprezentativna skupina važnih država istodobno izrekla priznanje (reprezentativno znači više od država njemačkog jezičnog područja Njemačke, Austrije, Švicarske, ali ne nužno sve zemlje EZ) i kad bi bilo jasno koje praktične mјere slijede nakon formalnog koraka priznanja (gospodarske mјere, vojne sankcije). Ova dva uvjeta trenutno nisu ispunjena. Politički Odjel I., D. Woker. (dodis.ch/58674)

Generalni konzul W. Maurer javlja telefonom iz Zagreba 27. kolovoza 1991. da se stanje u Hrvatskoj pogoršava, atentati u Zagrebu, napadi u Zadru i Splitu, u kolonama srpske žene. (*In Zagreb Attentat; Übergriffe auch in Zadar und Split; In der Kolonie (!) gibt es etliche Frauen serbis-*

cher Abstammung). Postavlja se pitanje zaštite švicarskih državljanja. Bern kaže da Maurer može bolje od njih prosuditi situaciju i ako smatra da je podjela zaštitnih pisama primjerena, ima zeleno svjetlo iz Berna. Prema njegovim riječima, ta će pisma biti beskorisna u kampanji, ali u Zagrebu gdje nekoliko sunarodnjaka živi u stanovima, moglo bi se pokazati korisnim ljepljenje zaštitnog pisma na vratima stanova. Ujedno konstatira da u Vukovaru ne živi nijedan Švicarac. (dodis.ch/58754)

Rijetko kad je jedna diplomatska nota sa švicarske strane odzvanjala žestinom kao izjava Saveznog vijeća od 28. kolovoza 1991. da sa zaprepaštenjem uzima na znanje da srpske snage, zajedno s jedinicama JNA, nastavljaju svoj neprihvataljiv pohod na Hrvatsku; stoga su izravno odgovorni za brojne smrti, uključujući i civile. Savezno vijeće vrlo jasno poručuje srpskim vlastima da Švicarska nikada ne će prihvati promjenu granica grubom silom i „da će se Srbija tako staviti izvan civiliziranih naroda“ („*La Serbie se placerait ainsi en dehors des peuples civilisés*“). (dodis.ch/57537 i dodis.ch/57759)

Netom imenovani hrvatski ministar vanjskih poslova Zvonimir Šeparović posjetio je Švicarsku 30. kolovoza 1991. godine. Primio ga je sam savezni vijećnik i ministar vanjskih poslova René Felber. Šeparović je zahvalio što je Švicarska među prvima zatražila primjenu hitnog mehanizma KESS-a i ponudila promatrače. Hrvatska je vlada sa zadovoljstvom uzela na znanje da je Švicarska osudila srpsku agresiju i

da nikada ne će priznati nasilnu promjenu granica. Cijeni se oblikovanje ekspertne skupine Austrije, Švedske i Švicarske za izradu državnog modela koji bi se mogao primijeniti na Jugoslaviju.

Svrha njegova putovanja u Bern, Bonn, Beč i Budimpeštu, nastavlja se, je – nevolja. On želi obavijestiti svjetsku javnost o srpskom kršenju narodnih prava i zlorabi ratnog prava. Ratni zločni su počinjeni nad civilima. Kriza mora biti internacionilizirana, što nije u interesu Srbije. Priznanjem Slovenije i Hrvatske ove bi zemlje postale samostalnim pravnim subjektima što bi im pružilo bolju međunarodnu zaštitu. Veliku zadovoljštinu pri tome čine Austrija i Njemačka. Genscher je već izjavio da Njemačka razmatra pitanje priznanja, ako se nastavi nasilje u Hrvatskoj. Prema Šeparoviću ovaj je uvjet već davno ispunjen. Cilj je Hrvatske postati neovisnom državom u labavoj konfederaciji. (*Das Ziel Kroatiens sei es, einen unabhängigen Staat in einer losen Konföderation zu realisieren.*) Uži savez država više se ne razmatra. (*Ein engerer Staatsverband werde als nicht mehr möglich erachtet.*) Hrvatska poduzima sve da dođe do mirnog rješenja i osobito izbjegava provokacije kojima se izaziva nova srpska agresija. Zasad je prisiljena voditi aktivnu obranu jer se jednostavno radi o preživljavanju usred Europe pri koncu 20. st., sat leta zrakoplovom od Švicarske.

Hrvatska pozdravlja mirovnu inicijativu EZ-a i arbitražni postupak unutar mirovne konferencije. Šeparović ukazuje na to da je područje Hrvatske nekoć bilo veće od današnje republike, ali da je Hrvatska zadovoljna s aktualnim granicama. Hrvatska nikako ne može prihvati srpski princip koji znači gdje jedan Srbin živi, to je Srbija. Ovo protuslovi međunarodnom pravu. Šeparović je odlučno za nastavak napora EZ i KESS-a. Primjećuje pak da je teško očekivati konsenzus KESS-a jer Španjolska i Grčka imaju probleme s vlastitim manjinama. Važno je da međunarodna zajednica i dalje energično djeluje. Glede EZ-a Šeparović se zauzima za gospodarske sankcije tako da njima bude pogoden samo Srbija, a ne druge republike. Uostalom Šeparović je upozorio na upitno priznanje isključivo Slovenije iz koje se JNA već povukla i koja se sad nalazi u sigurnosti, dok se u Hrvatskoj ne isključuju novi napadi. (dodis.ch/58790)

Bern, proljeće 1991.: albanske demonstracije zbog srpskih nasilja na Kosovu

Veleposlanik Indermühle šalje telefaks iz Beograda 2. rujna 1991. da Milošević odgadja, zapravo odbija poziv Švicarske za razgovor s predsjednikom Tuđmanom. Valja dodati da je taj sastanak dugo vremena pripreman. Ministarstvo vanjskih poslova se je već 18. ožujka 1991. obratilo pismom šefu Političkog odjela II. Pierre-Yvesu Simoninu da razmisli o organiziranju sastanka s jugoslavenskim zaraćenim stranama u neutralnoj Švicarskoj (dodis.ch/58676 i dodis.ch/60397).

Predsjednik Tudman šalje (na hrvatskom i francuskom) pismo ministru Renéu Felberu 3. rujna 1991. u kojem potvrđuje svoj pristanak na razgovor s Miloševićem u organizaciji Švicarske Konfederacije. U popratnom drugom pismu, upućenom kancelaru Buseru, opisuje tragičnu situaciju u Hrvatskoj. (dodis.ch/58642)

[legitimni izrazi skrb] u svezi sa srpskom manjinom. (dodis.ch/58675)

Nagla promjena s hrvatske strane nastaje kad 13. rujna 1991. Švicarsko veleposlanstvo iz Beograda javlja da hrvatska strana želi objaviti Švicarsku ponudu za sastanak Tuđman-Milošević i dati javnosti na znanje da je Milošević odbio ponudu i da nije spremna za razgovor. Veleposlanik preporučuje Švicarskoj strani da potvrdi ponudu za sastanak koja je uslijedila na temelju tradicionalne politike „dobrih usluga“, te da je hrvatska strana spremna na razgovor. K tome je hrvatska strana razočarana EZ-om i moli Švicarsku da poduzme nešto u tom smislu kod neutralnih zemalja. Veleposlanik upozorava svoje da u susretu sa srpskim ministrom Jovanovićem pokažu stalnu spremnost na kontakte i „da je dosadašnja Švicarska re-

ono mora biti postignuto kad-tad. Humanitarna pomoć i činjenice iza bojišnice! Kako može izgledati pozitivni poticaj za prestanak sukoba? Nacionalna katastrofa nudi priliku za novo uređenje na temelju dokumenata KESS-a, što je na međunarodnoj razini prihvatljivo. To omogućuje zapadnu gospodarsku pomoć, a u slučaju sukoba Jugoslavija će ostati po strani. Prakladne mjere su pronalazak rješenja usred bojišnice i „korist specifičnog Švicarskog koncepta za manjinsku politiku: dva polukantona“ („Fruchbarmachung spezifisch schweizerischer Konzepte für die Minderheitspolitik: zwei kroatische Halbkantone“). (dodis.ch/58998)

Hrvatska 23. rujna 1991. pita, bi li ju Švicarska htjela zastupati na temelju povjerenja kod međunarodnih organizacija kao i u odnosima s trećim zemljama? („Wäre die Schweiz bereit, Kroatien treuhänderisch in internationalen Organisationen als auch gegenüber dritten Staaten zu vertreten.“) „Zagreb ne želi da ga predstavlja jugoslavenska delegacija, koju praktično čine Srbi.“ („Zagreb ne veut pas se faire représenter par la délégation yougoslave qui n'est constitué pratiquement que par des Serbes“). Woker pita, može li se na ovo gospodinu B. odgovoriti? (dodis.ch/60423) Pod B. bi se moglo raditi o bivšemu hrvatskom honorarnom konzulu u Lugu Waldu A. Bernasconiju.

Kako bi smirila situaciju na terenu, Švicarska izlazi u pregovore s „Manjinskim prijedlogom za Hrvatsku“ 4. listopada 1991. godine. Nakon spomenutog sastanka u Pragu 3. i 4. rujna 1991., veleposlanica von Grünigen se susrela sa šefom jugoslavenske delegacije u Moskvu i on joj je potvrdio pozitavan dojam iz Praga, ali je ovaj put zauzeo vrlo čvrst srpski stav i između ostalog rekao da se valjan prijedlog više ne može temeljiti na nepovrijednosti postojećih granica.

Ministra Renéa Felbera se moli da pročita prijedlog o odnosu s manjinama izrađen u Političkom Odjelu III. s profesorima Malinvernijem, Fleinerom (srpski zet – op. a!) i Saladinom. Sva trojica profesora, kojima je prijedlog još jednom poslan na uvid, smatrala su ga valjanim polazištem za Švicarsku inicijativu. Ministar Felber je dao zeleno svjetlo za ovaj prijedlog kao Švicarsku inicijativu. Prijedlog je do sada predstavljen samo jugoslavenskoj delegaciji pri KESS-u. Budući da središnje ju-

Njemački ministar vanjskih poslova H. D. Genscher i Švicarski savezni vijećnik (član vlade) R. Felber

Već 4. rujna 1991. pojavljuje se povjerljiv dokument Političkog Odjela I. u kojem se obaveštava nadležne da je predsjednik Tuđman zamolio da se inicijativa o pozivu na tajni susret s Miloševićem ne daje u javnost, jer bi on mogao imati problema u zemlji. O inicijativi su do sada obaviješteni samo poljski i austrijski ministri vanjskih poslova, te Švicarsko veleposlanstvo u Beogradu. Švicarska bi s druge strane trebala pripremiti koncept razgovora s naglaskom na tri načela: nema nasilne promjene granica, zaštita ljudskih prava i *legitimate concerns aspirations*

akcija na događaje jako umjereni ispal“. (dodis.ch/58673)

Uzalud su bernski diplomati 6. rujna 1991. složili koncept za konstruktivan razgovor između Tuđmana i Miloševića koji ovako izgleda: Striktno jednak tretman prema obojici. Bez diskusije o povijesnoj odgovornosti. Ne zanemariti Miloševićovo i Tuđmanovo okruženje (politička oporba, srpska manjina u Hrvatskoj itd.). Što se može poduzeti da prestane pučanje? Nasilno osvajanje neće nikada biti međunarodno priznato. Što se bude dalje ratovalo, teže će se naći mirno rješenje, a

goslavenske vlasti jedva imaju bilo kakav autoritet, prijedlog bi valjalo predstaviti svim relevantnim stranama u sukobu. Stoga se predlaže da se još jedanput stupi u kontakt s prof. Malinvernijem, koji je član Komiteta mirovne konferencije za pitanja manjina u Den Haagu. S njim se mogu još jedanput pojasniti pitanja i tako osmisljenu inicijativu predati EZ-u. Švicarsko veleposlanstvo u Beogradu i generalni konzulat u Zagrebu trebaju uspostaviti kontakte sa sljedećim strankama:

U Zagrebu: Hrvatska vlada i Srpski demokratski forum (Milorad Pupovac);

U Beogradu: Jugoslavenska vlada, srpska vlada, po mogućnosti predstavnici „SAO Krajine“.

Inicijativa bi trebala biti tijekom mjeseca dostavljen strankama. Izgledi za uspjeh su premali. Ukoliko bi sve strane prihvatile inicijativu, valjalo bi odrediti sudionike i pravnike, stručnjake za međunarodno pravo. Ne bude li inicijativa prihvaćena, ministar Felber bi trebao s njom izići u javnost i pokazati da smo se trudili.

Paul Widmer, kasniji veleposlanik u Hrvatskoj, predlaže sljedeće političko rješenje problema manjina u Hrvatskoj: Ako bi Jugoslavija prihvaćala *dobre usluge* stranih država, valjalo bi **a)** ispitati federalističku strukturu cijele zemlje i **b)** u srpsko-hrvatskom sukobu ograničiti se na rješenje srpske manjine u Hrvatskoj.

Načela: **a)** nepovrjedivost granica, **b)** samoodređenje naroda. Iz posljednjeg ne proizlazi pravo na secesiju, nego se to mora ispregovarati. Predloženo rješenje problema srpske manjine u Hrvatskoj, koje poštuje oba načela, trebalo bi postati “Missing-link”, karikom koja nedostaje između prava naroda na samoodređenje i dogovorene neovisnosti. Zahvaljujući jamstvu da su prava srpske manjine u potpunosti zaštićena i da se potiče njezin kulturni identitet, Srbiji i središnjoj državi trebalo bi biti lakše prihvati rezultat prava na samoodređenje Hrvatske i pregovarati o neovisnosti koja je cilj prava na samoodređenje.

Srpska manjina s oko 600 tisuća stanovnika (oko 11% pučanstva) od kojih oko četvrtine živi u Krajini gdje predstavljaju većinu, druga četvrtina u istočnoj Slavoniji, gdje su manjina, ostala polovica živi posvuda, ponajviše u gradovima. Srbi koji žive stoljećima u Hrvatskoj imali su i u Habsburškoj Monarhiji posebna prava na religiju i sudstvo. („Die Serben,

Pogled s krova zgrade švicarskog parlamenta

seit Jahrhunderten in Kroatien angesiedelt, besassen schon im Habsburgerreich verschiedene Sonderrechte. So genossen sie Religionsfreiheit, und sie hatten eine eigene Gerichtsbarkeit.“) U švicarskom prijedlogu Srbima se jamče: ljudska prava, kulturna prava, razne vrste autonomije (komunalna, regionalna, pravna, personalna u područjima gdje su manjina), te na državnoj razini sudjelovanje Srba u Vladi, mogućnost vlastitoga zastupničkog tijela, zaštita i rekurs u judikaturi. (dodis.ch/58578)

Na sjednici 18. listopada 1991. *Posebni stožer za Jugoslaviju* utvrđuje da su Slovenija i Hrvatska postale neovisnim državama, nakon što je istekao tromjesečni moratorij. Slučaj Slovenije je različit od slučaja Hrvatske jer je u Hrvatskoj 40% teritorija pod okupacijom JNA i srpskih dobrovoljaca („Kroatien [hat] die Kontrolle von 40 % seines Territoriums an die Bundesarmee und serbische Freischärler verloren.“). Jugoslavija faktički više ne postoji, a sve još funkcioniраjuće „jugoslavenske“ ustanove mora se sada smatrati uglavnom srpskim („müssen jetzt als weitgehend serbisch betrachtete werden“). U ovom trenutku Slovenija ne može biti priznata izdvojeno. Pojedini problemi sa Slovenijom kao slovenske putovnice ne smiju se formalistički rješavati i nitko sa slovenskom putovnicom ne može biti vraćen s granice. Što se humanitarne pomoći i skrbi za izbjeglice tiče, postoji stanovita neravnoteža u korist Hrvatske.

U *Posebnom stožeru* djeluje dvadesetak osoba, koje su poimence navedene. Komunikacija s jugoslavenskom ambasadom u Bernu je prestala. Generalni tajnik World Serbian League M. Milošević se nepristojno ponašao kod jednog prijama, „vjerojatno se druži s ekstremističkim krugovima“. Vijeće Europe je suspendiralo rad s Jugoslavijom. Treba poduzeti pozitivne mjere svrhu suradnje s Hrvatskom i Slovenijom, osobito na gospodarskom području. (dodis.ch/60347)

U zabilješci Političkog Odjela I. od 20. studenoga 1991. postavlja se pitanje slovenskih i hrvatskih putovnica. Za granične prijelaze jugoslavenskih državljanina, koji nisu dolazili na rad u Švicarsku, Švicarska je već 1968. godine dokinula viznu obvezu. Pošto su Slovenija i Hrvatska uvele svoje putovnice, traže se nova rješenja. Slovenske putovnice se priznaju kao putni dokumenti, ali treba viza za ulazak u Švicarsku, što se može dobiti na posebnom listu kod diplomatskih predstavništava u inozemstvu ili na graničnom prijelazu. I hrvatske putovnice su valjane kao putni dokumenti. Viza se dobiva na posebnom papiru kod švicarskih diplomatskih predstavništava ili na samoj granici. Svaki slučaj se pojedinačno ispituje. Protiv ove odluke jugoslavenska je ambasada u ime svoje vlade prosvjedovala 4. studenoga 1991. (dodis.ch/57984)

(nastaviti će se)

FRANJO TUĐMAN I GUSTÁV HUSÁK: HRVATSKO-SLOVAČKE USPOREDNICE

Uhrpi tekstova koji su o stotoj obljetnici rođenja Franje Tuđmana (14. svibnja 1922. - 10. prosinca 1999.) osvanuli u hrvatskom novinstvu, zacijelo je malo tko primijetio i upamto članak koji je pod naslovom „Franjo Tuđman i Gustáv Husák bili su veliki prijatelji, a Slovak se za njega založio i kod Tita“ u tiskanom izdanju *Večernjeg lista* 15. svibnja ove godine objavio predsjednik Hrvatsko-českoga (sic!) društva Marijan Lipovac. O tome govori i činjenica da je u međumrežnom izdanju toga poslovično partijski odanoga i bezgrješnog zagrebačkog dnevnika Lipovčev članak, naslovljen neznatno drugačije, za mjesec dana uspio slavodobitno privući svega dva komentara, svakako manje od vijesti o akutnoj alergiji pekinezera jedne srpske *pevaljke* čije aktivnosti isti taj dnevnik pomno prati, kako bi hrvatska publika ostala obavještena o događanjima u prestonici i trajno povezana s istim, našim, jugoslavenskim kulturnim i medijskim prostorom.

To je samo po sebi ilustracija nesklonosti mladega, internetskog naraštaja da pročita tekst koji opsegom i složenošću nadilazi one prosječne, dvorečenične objave na facebooku koje najčešće zapravo ne služe ničemu doli dokumentiranju nepismenosti svojih autora, ali to, nažalost, nije sve. Ta je ignorancija usput zacijelo i ilustracija našeg neshvaćanja da između hrvatske i slovačke povijesti, osobito one u 20. stoljeću, postoje poveznice i usporednice koje bi nam – kad bismo ih bili svjesni – olakšale razumijevanje nekih procesa koji su duboko obilježili naših sedam jugoslavenskih desetljeća, razdoblje koje se u povijesnom razvitku hrvatskog naroda ne čini previše dugim, ali koje zbog svojih dubokih i krvavih tragova predstavlja zacijelo najdramatičniju i najtragičniju epizodu te povijesti, jednako sudbonosnu kao onu iz doba osmanskih osvajanja koja su zauvijek vjerski rascijepila hrvatski narod, potisnula ga iz njegova geopolitičkog težišta i samoga srca njegovih zemalja te ga svela na ostatke ostataka.

Piše:

Dr. sc. Tomislav JONJIĆ

Naravno, nije to prešućivanje hrvatsko-slovačkih poveznica usamljen primjer naše površnosti. Historiografsko-politička publicistika, primjerice, nikad nije propustila organizirano ukazivati na hrvatsko-makedonsku suradnju iz razdoblja između dvaju svjetskih ratova, nekad insinuirajući, a kadikad i otvoreno optužujući tu surad-

su u svojoj borbi za slobodu i državnost upotrebljavali irski rodoljubi.

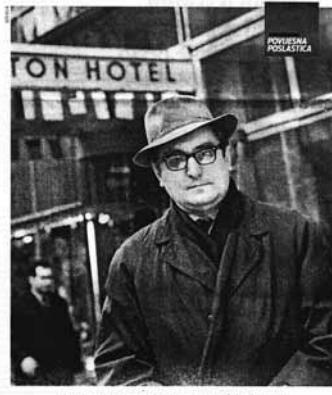
S njima su Hrvate u to doba povezivali i oružani otpor tuđinu i borba za neovisnost i republikanstvo, ali – Irce nije bilo ni zgodno niti lako proglašiti *Balkancima*, pa se je onda uporno i nažalost uspješno prešućivala ta srodnost te se je organizirano previđalo da je hrvatski politički razvitak i na nominalnoj razini slijedio irski primjer: kao što su se tamo irski nacionalisti rascijepili na bezuvjetne republikan-

ce, pobornike državne neovisnosti i cjelovitosti irskoga otoka s jedne, te na umjerene reformiste i pristaše anglo-irskoga sporazuma iz 1921. koji je rezultirao autonomnom tzv. Slobodnom Irskom Državom u okviru britanskoga carstva (*Freestaters*), tako se je u hrvatskome političkom životu tijekom 1930-ih godina dogodio rascjep na hrvatske nacionaliste (ustaše i njima bliske grupacije) s jedne, i Mačekove jugoslavenske reformiste koji su, upravo po irskom uzoru, skrušeno molili za „slobodnu Hrvatsku“, za koju se nikad nije znalo što zapravo znači, ali je stvarnost uvijek pokazivala da služi kao mamac i varka, i da ima biti skrojena više po jugoslavenskoj, nego po hrvatskoj mjeri.

I kao što su irski nacionalisti nakon tog rascjepa svojim dojučerašnjim suborcima, dakle i onima koji su s njima dijelili iste puške, bombe, revolvere, pjevali – a pjevaju sve do danas – onu znamenitu „Take It Down From The Mast“ („Spustite ju sa stijega“), sa stihovima koji opominju i prijete („Take it down from the mast, Irish traitors / The flag we Republicans claim. / It can never belong to Free Staters, / You brought on it nothing but shame...“) i koji su na engleskom jeziku puno dojmljiviji nego u sirovu i doslovnu hrvatskom prijevodu („Spustite ju sa stijega, vi irski izdajice, / Zastavu na koju samo mi republikanci imamo pravo / Nikad ona ne može pripadati slobodnjacima / Vi joj niste dali ništa osim sramote...“), tako su hrvatski

Hrvatski predsjednik i nekadašnji čehoslovački predsjednik države i partie
intenzivno su se susretali 60-ih godina prošlog stoljeća

Franjo Tuđman i Gustáv Husák bili su veliki prijatelji, a Slovak se za njega založio i kod Tita

Husákovu majku Magdalénu Fratričová bila je pripadnica hrvatske manjine u Slovačkoj

nju i njezine protagoniste za uvođenje tzv. balkanskih metoda u hrvatsku političku borbu. A da bi se mogla promicati ta teza koja je sadržavala jedva prikrivenu i posve nedvosmislenu difamaciju (jer je i bratstvo-jedinstvo smjelo postojati samo sa Srbinima; nije ga smjelo biti s Makedoncima ili Bugarima), trebalo je iz tog perioda naše povijesti bez milosti amputirati stotine i stotine članaka u kojima se hrvatski nacionalisti – najprije oni iz frankovačkih i radićevskih redova, potom hanaovci i na koncu pripadnici Hrvatskog domobrana te kasnijega ustaškoga pokreta – sasvim otvoreno pozivaju na irske uzore i metode koje

nacionalisti, osobito od 1935. Mačekovu politiku nazivali izdajničkom, a ona i on su im – čim se je *Voda hrvatskog naroda* dokopao mrvicu vlasti – u ime te „slobodne Hrvatske“ uzvratio batinama, lisicama i hladovinom bez suda u konc-logorima u Lepoglavi i Krušćici, da bi mogao nesmetano bulazniti kako je, eto, srećom došlo vrijeme da Hrvati nesmetano zaplove u jugoslavenstvo i sveslavenstvo.

A kao što su se uporno zaboravljali irski uzori, tako su s uma smetani slovački primjeri. I Slovaci su iz Prvoga svjetskog rata – vrlo nalik Hrvatima – izšli sa su-narodnjacima koji su se odricali vlastitog naroda, s onima koji su tvrdili da je slovački narod tek pleme češkoga, a slovački jezik puko narječe češkog jezika. Nije, doduše, slovački narod plaćao onaku cijenu nacionalne izdaje kakvu su platili Hrvati – prema nekim je izračunima oko tri tisuće Hrvata i muslimana pobijeno u mirnodopskom razdoblju, od 1. prosinca 1918. do 6. travnja 1941. – ali je većina tamošnjega puka branila svoje dostojshtvo i čeznula za slobodom i neovisnošću, posve nalik Hrvatima u istome razdoblju. I kad im je konačni slom versailleskog poretka 1938./39. omogućio da tu neovisnost steknu pod Hitlerovim zaštitom, nisu ju odbili. A i zašto bi? Jer, kao što je nekoliko desetljeća kasnije kazao jedan hrvatski Jugoslaven: što zapravo znači pitanje, tko državu donosi? „O tome se može raspravljati, ali treba uvijek imati na umu, da je vrlo teško, ako ne čak i nemoguće, naći u povijesti primjera, da su narodi odbili vlastitu državu zato, što im je donosilac bio neprihvataljiv.“

Slovaci su, slično Hrvatima, prihvatali pomoć onoga tko im ju je bio spremam pružiti, dakako zbog svojih, a ne zbog slovačkih računa. Imali su pritom stanovitu sreću: bilo je proljeće 1939., pa se činilo da rat nije na vidiku, zbog čega su neovisnu Slovačku priznali ne samo Njemački Reich, Italija i Japan – kasnije i države koje su bili tješnje naslonjene na ove tri velesile – nego ju je priznala i Sveta Stolica i Velika Britanija i Sovjetski Savez i Švicarska i Švedska (dakako i Kraljevina Jugoslavija), a nadomak je bilo i američko priznanje; sve dakle nešto o čemu su Hrvati dvije godine kasnije mogli samo maštati, jer: zapadne su sile absolutno i unaprijed odbijale hrvatsku državu, bez

Nr. 14 — Tag der Ausgabe: 31. März 1939

607

Vertrag
über das Schutzverhältnis zwischen dem Deutschen Reich und dem Slowakischen Staat

Die Deutsche Regierung
und
die Slowakische Regierung

sind, nachdem sich der Slowakische Staat unter den Schutz des Deutschen Reiches gestellt hat, übereingekommen, die sich hieraus ergebenden Folgen durch einen Vertrag zu regeln. Zu diesem Zwecke haben die unterzeichneten Bevollmächtigten der beiden Regierungen folgende Bestimmungen vereinbart:

Artikel 1
Das Deutsche Reich übernimmt den Schutz der politischen Unabhängigkeit des Slowakischen Staates und der Integrität seines Gebietes.

Artikel 2
Zur Durchführung des vom Deutschen Reich übernommenen Schutzes hat die Deutsche Wehrmacht jederzeit das Recht, in einer Zone, die westlich von der Grenze des Slowakischen Staates und östlich von der allgemeinen Linie, Ostrand der Kleinen Karpaten, Ostrand der Weißen Karpaten und Ostrand des Javorin-Gebirges, begrenzt wird, militärische Anlagen zu errichten und in der von ihr notwendig gehaltenen Stärke besetzt zu halten.

Die Slowakische Regierung wird veranlassen, daß der für diese Anlagen erforderliche Grund und Boden der deutschen Wehrmacht zur Verfügung gestellt wird. Ferner wird die Slowakische Regierung einer Regelung zu stimmen, die zur zollfreien Versorgung der deutschen Truppen und zur zollfreien Belieferung der militärischen Anlagen aus dem Reich erforderlich ist.

In der im Absatz 1 beschriebenen Zone werden die militärischen Hoheitsrechte von der deutschen Wehrmacht ausgeübt.

Personen deutscher Staatsangehörigkeit, die auf Grund eines privaten Vertragsverhältnisses mit der Errichtung militärischer Anlagen in der bezeichneten Zone besetzt sind, unterstehen insofern der deutschen Gerichtsbarkeit.

Artikel 3
Die Slowakische Regierung wird ihre eigenen militärischen Kräfte im engen Einvernehmen mit der deutschen Wehrmacht organisieren.

Artikel 4
Entsprechend dem vereinbarten Schutzverhältnis wird die Slowakische Regierung ihre Außenpolitik stets im engen Einvernehmen mit der Deutschen Regierung führen.

Artikel 5
Dieser Vertrag tritt sofort mit der Unterzeichnung in Kraft und gilt für eine Zeit von 25 Jahren. Die beiden Regierungen werden sich vor Ablauf dieser Frist rechtzeitig über eine Verlängerung des Vertrages einvernehmen.

Zu Urkund dessen haben die beiderseitigen Bevollmächtigten diesen Vertrag in doppelter Ausfertigung unterzeichnet.

Wien, den 18. März 1939.
Berlin, den 23. März 1939.

Für die Deutsche Regierung:
von Ribbentrop

Für die Slowakische Regierung:
Dr. Jozef Tiso
Dr. Vojtech Tuka
Dr. S. Durcanský

Njemačko-slovački ugovor o zaštiti (1939.)

obzira na okolnosti njezine uspostave i na režim koji bi njome vladao, pa su s podsmijehom otklanjana Radićeva, Trumbićeva, Pavelićeva, Mačkova, Krnjevićeva i Košutićeva patetična zaklinjanja u pravdu, demokraciju, načelo samoodređenja naroda i interesu europskoga mira i stabilnosti.

Pravnici, doduše, uče da država postoji neovisno o priznanju, i da priznanje ima deklaratoran, a ne konstitutivan učinak (ali ni oni, usprkos tom udžbeničkom poučku, nikad ne podcjenjuju dan međunarodnog priznanja Republike Hrvatske!); nepravnici, pak, uključujući i povjesničare, redom – čak i onda kad (ne)priznavaju Nezavi-

sne Države Hrvatske pridaju značenje koje mu uglavnom ne pripada – ni ne trepnuviš zaboravljuju da je ta međunarodno priznata Slovačka krajem rata nestala kao da je nije nikad bilo: ostvarila se je, naime, anglo-američka, upravo britanska najava iz 1941., da i Jugoslavija i Čehoslovačka imaju biti obnovljene. Ne voljom svojih naroda, nego voljom pobjedničkih Saveznika od kojih su neki – Britanci u prvom redu – učas zaboravili da su slovačku državnu neovisnost bili priznali.

A kao što se je Nezavisna Država Hrvatska našla u klijestima Rima i Berlina, donekle i Budimpešte (pa se je mnoštvom teških i nepopularnih, a nekad i neetičnih

mjera pokušavala svrstat pod njemačke skute kako bi se spasila od talijanskog imperializma), tako su Slovacima – pored Čeha i českoslovačkih unitarista koji se, doduše i na slovačko zadovoljstvo, nisu prsili nekakvim silnim otporom – prijetili i Nijemci i Mađari. Berlinu, dakako, Budimpešta nije bila ni izbliza važna onoliko koliko su mu vrijedili Rim i Mussolini, ali su Mađari ipak uspjeli otkinuti dio teritorija koji su Slovaci smatrali svojim.

No, i ta se usporedba u hrvatskoj historiografiji rijetko povlači, baš kao što nikad nitko – barem koliko je meni poznato – nije usporedio njemačko-slovački ugovor o jamstvu odnosno zaštiti iz ožujka 1939. (*Vertrag über das Schutzverhältnis zwischen dem Deutschen Reich und dem Slowakischen Staat*), s hrvatsko-talijanskim Ugovorom o jamstvu i suradnji od 18. svibnja 1941., kako bi čitatelja potaknuo da se vlastitim očima uvjeri, jesu li možda Mussolini, Ciano & consortes pred očima imali već primjenjen model (pa onda dometnuo da taj model nije usred rata nametnut državi koja je nepriznata i na čijem se teritoriju još prije njezina proglašenja bane desetci, zapravo stotine tisuća do zuba naoružanih i vojničkih uspjeha gladnih tudinskih vojnika – kao što je bio slučaj s Hrvatskom – nego je taj model u mirnodopskom razdoblju nametnut Slovačkoj, državi koju skoro svi s nestručnjem priželjkuju priznati i koja na svom području nema tuđinskih – pa ni njemačkih – oružanih snaga).

Tako se to, naime, događa historiografiji jednoga naroda koja ima patološku potrebu obezvrijediti stradanja i trud predaka te priložiti svoju cjepanicu lomači koja hoće kazati da je neovisna Hrvatska moguća samo kao zločin i kao izdaja. Jer, da nije posrijedi tek nedostatak znanstvene imaginacije, a kamoli lijenos ili neznanje, pokazuje činjenica da toj historiografiji nisu promicali slovački argumenti, kad su se oni mogli upotrijebiti u jugoslavenske svrhe. Tako je ona ne jednom ponovila neistinu za kojom je u emigraci-

ji u više navrata (posljednji put, koliko je meni poznato, u *Hrvatskoj reviji* u rujnu 1986.) poseguo Bogdan Radica. Teško se navikavajući na svijet koji se ne promatra iz naslonjača jugoslavenskog diplomata – ili tek pravdajući jugoslavenske zablude svoje duge i preduge mладenačke i zrele dobi – Radica je, naime, i tada ponovio kako Hrvati u Americi „nisu mogli shvatiti, da je Hrvatska navijestila rat Americi, u kojoj je bilo preko milijun Hrvata, dok to nije učinila Slovačka, jer je Msgr. Tiso odbio da to učini radi prisustva tisuća Slovaka u Americi“ (HR, 3/1986., str. 506.).

Hrvatska je zaratila s Amerikom, barem formalno; Slovačka nije ni to. Tiso je šteedio tisuće, Pavelić nije ni milijun – tako to izgleda iz jugoslavenske perspektive, i tako to onda citira jugoslavenska i postjugoslavenska, nominalno hrvatska historiografija. A da je truna znanstvenog poštenja, ne bi se moralno potezati za berlinskim *Völkischer Beobachter* koji je 16. prosinca 1941. na 2. stranici objavio kako su Sjedinjenim Američkim Državama i Velikoj Britaniji rat objavile bugarska, hrvatska, slovačka, rumunska i mađarska vlada; moglo se je, umjesto toga, poviriti u list koji Radičin jugoslavenski poslodavac možda nije primao, ali ga je svakako

čitao (jer je u njemu surađivao) dični *Revisor* urednik i marljivi kovač kojekakvih zlatnih kruna, Vinko Nikolić, a niz hrvatskih knjižnica ga i danas ima – zagrebački *Hrvatski narod*.

Taj zagrebački dnevnik, službeno „glasilo Hrvatskoga oslobođilačkoga ustaškog pokreta“, na naslovni broj 301 od 14. prosinca 1941. donio je, dakle, vijest pod naslovom: „Bugarska, Slovačka i Rumunjska u ratnom stanju s Engleskom i Sjedinjenim Američkim Državama“, dodajući na istoj stranici da će te nedjelje, 14. prosinca, biti održana važna sjednica hrvatske državne vlade, a kasnije će Poglavnik primiti diplomatski zbor. Nije bila nikakva tajna što će se na sjednici zbiti: na 2. stranici istog izdanja objavljeno je kako mađarska vlada demandira Reuterove tvrdnje od 12. prosinca, da je Budimpešta pod pritiskom Berlina prekinula diplomatske odnose s Washingtonom.

Države i vlade, dakako, nerado priznaju da se pokoravaju tuđoj volji, pa je u toj vijesti protumačeno da je postupak mađarske vlade tek logična posljedica ugovorom preuzete obveze solidarnosti s osovinskim državama: iz potpisa Trojnoga pakta proizlazila je i mađarska, baš kao i nesretna hrvatska obveza objave rata

Velikoj Britaniji i Sjedinjenim Američkim Državama. Može se prepostaviti da nijednoj od pet država koje su to učinile nekoliko dana nakon Pearl Harboura i američke objave rata Japanu to nije bila ugodna zadaća, ali – nijedna joj nije mogla izbjegći. Dakle, posve suprotno Radičinim jugoslavenskim recidivima, nategama i konfabulacijama: nije joj mogla izbjegći, pa im nije izbjegla ni Tisova Slovačka, a dakako ni Hrvatska koja je taj korak – što, doduše, nema osobito značenje – povukla ne samo iza Slovačke, nego iza sviju drugih država koje su se našle u sličnome međunarodnopravnom položaju.

A dok se je na tu konfabulaciju pristajalo strašcu

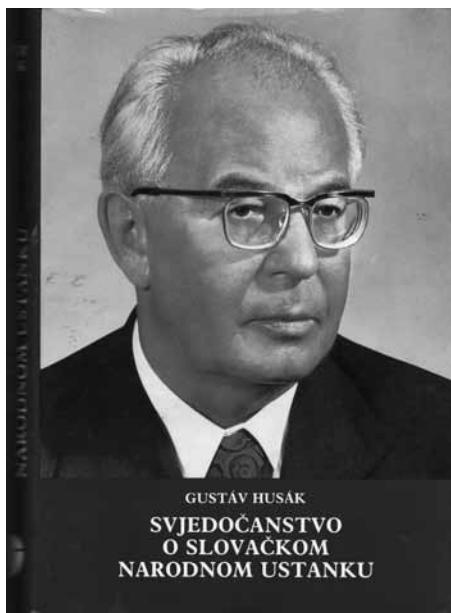

Hitler i slovački predsjednik msgr. Josef Tiso

i mudrošću kojom ovce hrle na sol, sumnjivom se je upornošću previdalo kako su Sovjeti tretirali ponudu slovačkoga generala i ministra obrane Ferdinanda Čatloša da će slovačke snage otvoriti put Crvenoj Armiji. Previđali su to i oni učeni i bistroki koji su – dakako, iza smrti Mate Ujevića – samouvjereno i s neprikrivenom osudom pripovijedali da je Pavelić nikomu drugom nego baš Mati Ujeviću, s kojim ga, kako je općepoznato, nije pozivalo uglavnom ništa, našao potrebnim povjeriti da je imao sličan sovjetski zahtjev, da propusti Crvenu armiju kao cijenu opstanka hrvatske države, ali da je to – odbio. Slična nespremnost na usporedbe neizostavno se zbiva i zagovornicima romantičnih i zabavnih teorija povezanih s tzv. aferom Lorković-Vokić: ne pamtim da je itko primijetio kako je do iznuđene smjene dvojice hrvatskih ministara došlo 30. kolovoza 1944., ne samo nakon previranja u Bugarskoj, Rumunjskoj i Mađarskoj, nego baš sutradan nakon što su Nijemci – na vijesti o pripremi državnog udara u Bratislavi – započeli s okupacijom Slovačke. Hrvatsku, dakako, ne bi okupirali, nego bi za volju hrvatskih bajkopisaca dopustili odsjecanje svojih snaga na Jugoistoku te možebitno savezničko iskrcavanje na istočnoj obali Jadrana i opkoljavanje njemačko-talijanskih trupa koje su do posljednje kapi krvi branili crte bojišta na Apeninskom poluotoku.

A da su barem Tuđmanovi biografi – vratimo se prvom hrvatskom predsjedniku – znajući se njegove veze s Husákom, posegnuli za Husákovom knjigom *Svjedočanstvo o slovačkom narodnom ustanku* koja je u mjestimice bizarnu prijevodu Gene Senečića i Božidara Grubišića i na hrvatskom jeziku 1975. objavljena u Zagrebu u čudnoj opremi, bez ijedne ilustracije i bez kazala osoba, k tome i kod egzotičnog nakladnika (pa dijelom i zbog svega toga ostala zapravo nezapažena, kako pokazuje doduše ne sasvim temeljiti pregled zagrebačkog tiska), možda bi se nametnule i neke dodatne hrvatsko-slovačke usporedbe, one iz poratnoga doba.

Tako bi možda tkogod uočio da je Husák podsjetio kako je „slovački buržoaski nacionalizam“ politički rehabilitiran na plenarnom zasjedanju Centralnoga komiteta KP Čehoslovačke u prosincu 1963., približno i očito ne slučajno u isto vrijeme kad je u Ju-

Gustáv Husák na naslovniči hrvatskog prijevoda svoje knjige

goslaviji – u povodu rasprava o partijskoj i vojnoj povijesti – problematiziran tzv. zavnohovski prinos borbi za obnovu Jugoslavije i uspostavu komunističke diktature, koji je, među ostalim, početkom tog desetljeća doveo i do osnivanja Instituta za historiju radničkog pokreta kojemu je na čelo doveden upravo Franjo Tuđman. K tome se u toj Husákovoj knjizi naširoko razglaba o nekim slovačkim komunističkim strujama koje su zagovarale „sovjetsku Slovačku“, što dakako asocira na onaj navodni poklik „živjela sovjetska Hrvatska!“.

Taj poklik, tobože urezan čavljom u betonu, uspijevalo je biti potpuno nezapažen skoro dva desetljeća, a onda se je baš u to doba – čudom koje u svakom slučaju nadmašuje ono iz Kane Galilejske – iznebuha pojavio, doduše u nejednakim verzijama (i prvotno bez toga *hrvatskog poklika!*), da bi ga domalo zet jednoga drugoga našega dragoga druga, po struci inače priučeni grafolog, proglašio Cesarčevim, došavši do toga revolucionarnog otkrića upravo u protimbi s Cesarčevim mislima, tekstovima i dnevničkim zapisima, i usput nesmiljenim kršenjem baš svih pravila grafološke struke, tobože grafološki vještačeći tekst urezan u betonu ne možda sitnozorskim pregledom i kemijskom analizom, nego pogledom na običnu, malu i jadnu crno-bijelu fotografiju (!).

Cilj, dakako, posvećuje sredstvo, pa je tom domišljatom operacijom, uz pomoć malo svježeg betona, jednog čavla i jed-

nog nazovi-vještačenja – uz obilnu partijsku topničku pripremu – ta obična, mala i jedna fotografija doživjela cesarićevsku preobrazbu kao ona voćka poslije kiše, čime je postignut cilj tzv. lijeve, antifašističke i komunističke Hrvatske: mit o njezinu hrvatstvu. Nažalost, nikad ta tzv. hrvatska ljevica nije dosegla stupanj na koji se je, međutim, i u toj svojoj knjizi odvazio Gustáv Husák, koji je Franju Tuđmanu – lako je prepostaviti – privlačio upravo zbog toga svog odnosa prema slovačkome nacionalnom pitanju, a ne zbog svog boljševizma. Obračunava se, naime, Husák u toj svojoj knjizi sa slovačkim „klerofašizmom“, s msgr. Tisom i Vojtechom Tukom, spočitava im ovo i ono, ali onda i u svome boljševičkom internacionalizmu pokazuje da su narod i država jedno, a da je režim nešto sasvim drugo, pa zaključuje:

„Makar kako strogo osuđujemo režim slovačke države zbog njegova fašističkog karaktera, zbog njegova vazalskog odnosa prema nacizmu, itd., treba reći da se u tome periodu [1939.-1945., op. T. J.] pojačala i učvrstila slovačka narodna samosvijest, svijest vlastite narodne egzistencije i narodnih prava, koja iz toga slijede. Prestale su jezične komplikacije i borbe, učilo se, pisalo, uredovalo slovački, postojali su formalni atributi samostalne države, i radni je čovjek živio relativno bolje nego u susjednim državama i zemljama. Ne smijemo podcenjivati utjecaj ideje narodne države na mase puka u bilo kojem narodu.“

Može li itko zamisliti da bi tzv. hrvatski komunisti – od Miroslava Krleže do Vladimira Bakarića i od Anke Berus do Jakova Blaževića – ikad izgovorili slične misli čak i u odnosu na Slovačku, a kamoli u odnosu na Hrvatsku? Tko bi od njih bio spremjan uzdići Hrvatsku tako da se ponizi Jugoslavija? Nitko. Na takve će se misli, u bitno izmijenjenim okolnostima i na formalno različit, ali sadržajno jednak način, na Prvome općem saboru Hrvatske demokratske zajednice 1990. odvažiti tek Franjo Tuđman. Povijest će zacijelo potvrditi ono što se je znalo već tada: upravo na tom temelju pobijedio je na prvim izborima i potom, koliko sretno, toliko i spretno ostvario cilj koji potire sve one bezbrojne propuste koje mu pod dojmom naše teške svakodnevice iz dana u dan spočitavamo: neovisnu hrvatsku državu. Pred tim postignućem sve ostalo postaje beznačajno.

UHIĆENJE VLADE GOTOVCA U PROLJEĆE 1952. GODINE

Prilog životopisu Vlade Gotovca povodom sedamdesetogodišnjice njegova prvog uhićenja

Neki događaji određuju sudbine i utvrđuju karaktere ljudi. Sjećaju ih se dok su živi, a priče o njima pamte i njihovi potomci. Što reći o događajima koji su potisnuti i nisu ispričani? Oni su još teži i ostavljaju dublje tragove od onih za koje znamo, jer nisu bez razloga prešućeni i „zaboravljeni“.

Vlado Gotovac krajem 1950-ih

Tko god je imao dodira s ljudima koji su preživjeli Bleiburšku tragediju, križni put ili su robijali na Golom otoku, Svetom Grguru ili u nekom drugom logoru ili tannici, mogao se uvjeriti u težinu šutnje i poricanja. Traume su bile toliko jake da su ti ljudi najčešće odbijali o njima govoriti, kao da ih se to ni na koji način ne tiče. Rijetki su se otvarali i to uglavnom bliskim ljudima u posebnim prilikama.

Vlado Gotovac, čini se, nije.

Naime, prije sedamdeset godina tijekom svibnja 1952. godine, uhićen je kao student prve godine Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Pritvoren je skupa s Ankicom Todorić i Marijom Predovan koje su optužene da su „rasparčavale“ brošu-

Piše:

Dr. sc. Ivica LUČIĆ,
Hrvatski institut za povijest

re ustaškog sadržaja“, odnosno *Program Hrvatske državotvorene stranke* što ju je u emigraciji osnovao Ante Pavelić.

Nakon ispitivanja u Osijeku gdje je doveden, „uhapšenik“ je 16. lipnja 1952. „prepraćen“ natrag UDB-i u Zagreb. Načelnik Odjeljenja Uprave državne bezbjednosti za Osijek potpukovnik Todor Milojević piše tom prigodom da Marija Predovan iz Zagreba, Šubićeva 15 „prema našim informacijama okuplja oko sebe bivše osuđene ustašice, te je tako ona preko Todorčić Anke također ustaške osuđenice doturila u Osijek ‘Program HDS’ u cilju širenja ustaške ideologije.“

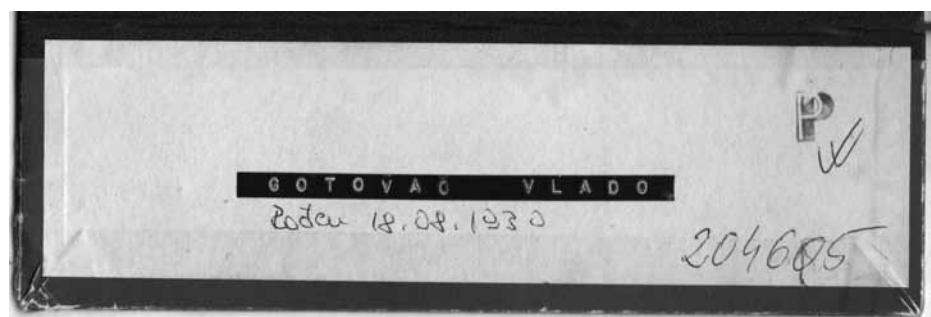
U dalnjem tekstu Milojević navodi: „Gotovac Vlado je temeljito po pitanju Osijeka saslušan i sa njime nije vođena neka borba za priznanje. Kod njega je također razvijena maksimalno linija intelektualizma. Krivnja mu se sastoji u tome, što je saznao za širenje ilegalnog lista ‘Program HDS’ kao i pisma Meštrović-Pribićević, koje se još kod njega u stanu nalazi, te(n) što nije te stvari prijavio Vlastima. Gotovac se može braniti i sa slobode.“

Ispod potpisa potpukovnika Milojevića rukom je dopisano: „6 mjes. može se ga krivično goniti Mata Rajković – također

vodi istragu u vezi H.D.S.“ U gornjem desnom kutu dopisano je: „Rajko Dolić! U vezi ovog predmeta radio je Plenča Rade. Ti odluci da li će se Gotovca krivično goniti! Rajković“. Gotovac nije kazneno gonjen, a prema svemu sudeći ni Marija Predovan, inače supruga ustaškog časnika, dok je Anka Todorčić osuđena na četiri godine zatvora.

Tri godine poslije, u lipnju 1955. godine šef Opunomoćstva UDB-e u Imotskom Aleksandar Unković središnjici u Zagreb poslao je „Podatke“ o Vladi Gotovcu te uz ostalo (uz puno gramatičkih i pravopisnih pogrešaka – od kojih ćemo ispraviti one najgrublje) piše:

„Iz rana djetinjstva odgajan je u strogo religioznom duhu. Dok je boravio u Imotskom redovno je pohađao vjerske ceremonije i bio je jedan od najaktivnijih klerikalno nastrojenih omladinaca, naročito se isticao prigodom božićnih i uskrsnih blagdana u pjevanju vjerskih pjesama. Kakovo je njegovo držanje u Zagrebu, to nam nije u potpunosti poznato, ali svakako postoje indicije, da je u vezi sa proustaškim elementima iz Imotskog, a koji su nastanjeni u Zagrebu. Kada dođe u Imotski na školske ferije, druži se sa negativnim licima – omladincima, kao na pr: Bulić Ljubom, Šoić Slavenom, Višić Vladislavom i drugima. Dobar je prijatelj sa profesorom na gimnaziji u Imotskom – Baričić Franom, koji je jedan od najnegativnijih profesora na gimnaziji u Imotskom. U političkom pogledu ističe se (Gotovac, op. I. L.) kao

Korice udabaškog dossiera Vlade Gotovca

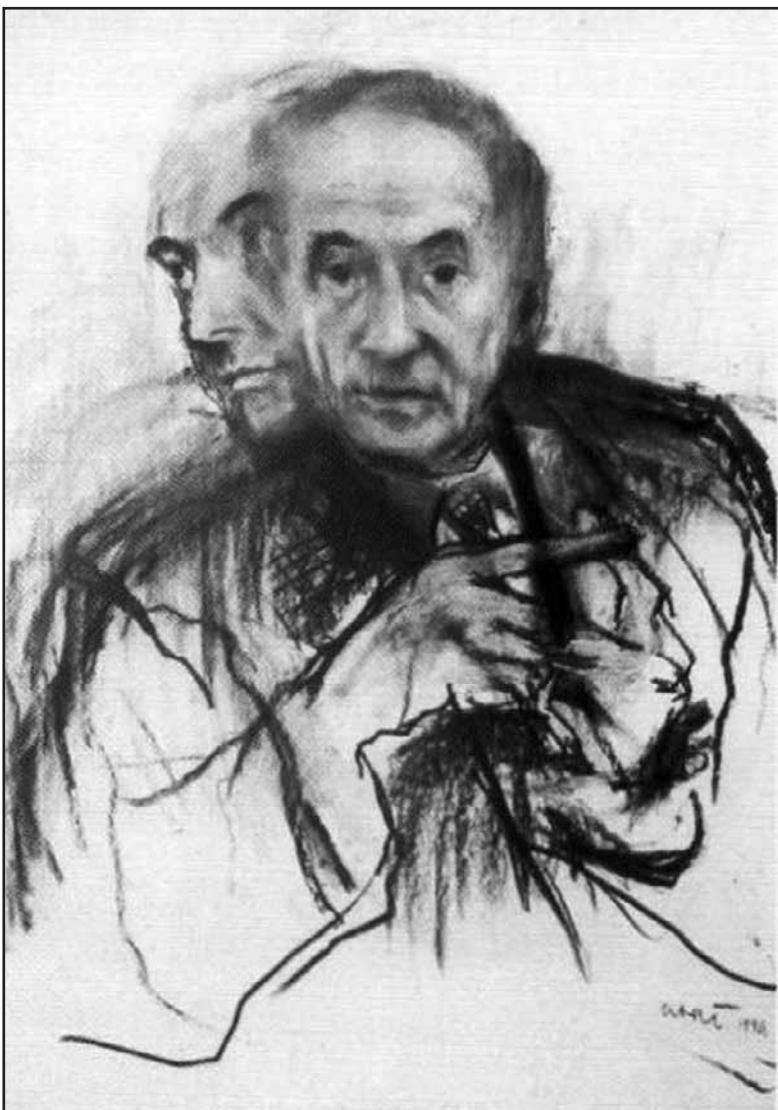
anglofil, sklon je da raspiruje nacionalnu mržnju između Hrvata i Srba, te da proturuje razne alarmantne vijesti.“

Što se tiče obiteljskih prilika Unković piše: „Od obitelji ima samo oca i majku. Otac mu je za vrijeme Jugoslavije bio u žandarmerijskoj službi. Za vrijeme rata bio je čitavo vrijeme komandir žandarmerijske stanice u Imotskom, te se kao takav isticao kao dosljedan pobjornik ustaškog pokreta. Poslije oslobođenja naše zemlje bio je osuđen na nekoliko godina robije skupa sa ženom. Danas je i dalje politički negativan, povezan je fratrima Franjevačkog samostana u Imotskom, kao i sa drugim negativnim licima.“

UDB-a je nastavila prikupljati podatke o Gotovcu i sljedećih godina. Tako u rujnu 1959. njezin djelatnik Mato Burić uz osnovne osobne podatke preciznije opisuje Gotovčevu obiteljsku stanje i oslikava njegov idejno politički profil.

Burić ponavlja već prije iznesene teze po kojima je Vlado Gotovac od najranijeg djetinjstva „negativno“ odgajan u „politički negativnoj“ obitelji, pa je i logično da je vremenom postajao sve „negativniji“, a time i opasniji. Na kraju bilješke Burić zaključuje: „U zadnje vrijeme među književnicima zapažen je kao vrlo aktivni predstavnik mlade generacije. U što je uobražen kao veliki književnik. Na radnom mjestu poznat je da i dalje spretno i lukavo zastupa svoje ideje i nastoji uvihek proturiti kako bi kod nas trebalo više slobode, t. j. izražavanja misli i slobodne međusobne kritike.“

Očita je namjera djelatnika UDB-e da Gotovčevu djelovanje ugura u ustaški kontekst, uporno povezujući njegove ideje s „ustaškim“ obiteljskim pedigreeom, iako

Zlatko Kauzlaric: Vlado Gotovac (1996.)

se one ni po čemu ne mogu tamo smjestiti, kao uostalom ni djelovanje njegovih roditelja. Zapravo se radilo o Gotovčevu stajalištu koje je on dijelio s većim brojem hrvatskih književnika okupljenih oko časopisa *Krugovi*, a koje je u najvećoj mjeri bilo sukladno politici Saveza komunista Jugoslavije nakon njezina raskida s Agitpropom početkom pedesetih godina.

U ključu, učestalog povezivanja Gotovčeva rada s ustaštvom, kao i Gotovčeva odlučnog negiranja takve veze, mogli bismo čitati i *Otvoreno pismo* što ga je Vlado Gotovac napisao komunističkom moćniku, predsjedniku Sabora SR Hrvatske Juri Biliću u ožujku 1981. godine:

Vi (i krug oko Vas) nastojite (i dalje) što uspješnije ispunjavati zadatke egzorcizma, koji se već desetljećima provodi u Hrvatskoj: zadatke izgonu demona ustaštva iz opsjednutih Hrvata. A taj izgon ne

smije nikada završiti! Njegova svrha nije ozdravljenje oboljelih, nego izazivanje i održavanje bolesti u određenim granicama ... Izumi trivijalne strahote! – Egzorcizam je, dakle, samo jedno od sredstava vladanja, način na koji se izaziva i koristi bijes i mržnja: Sudište kojim se bez prekida nižu procesi pacifikacije i desupstancijalizacije naših egzistencija, dijeljeni smo na poslušne i zločince! [...] Od 1300 godina hrvatske povijesti i od svega što je čovječanstvo učinilo u nastojanju da osigura pravednost i slobodu, suvremenom Hrvatu pružaju se samo dvije mogućnosti: Slijediti Vas (i krug oko Vas) ili slijediti fašizam. Iz toga bjelodano i neizbjegljivo slijedi, da je svaki neposlušni Hrvat – neprijatelj Srba! ... – pa je zato najprirodniji srpski odgovor na tu neposlušnost – pružiti Vama (i krugu oko Vas) svu moguću podršku u suzbijanju, u onemogućavanju njezinih mračnih perspektiva...

[...] Vi se zbilja ne mijenjate! Sada ste opet uzjahali konje uvijek iste hajke; s onim nemicom, koji istodobno treba zavesti demokratske strasti puka i učvrstiti moć vlasti... – Ali, svijet se mijenja!... I vi ga zato sve manje razumijete i zato bez prestanka govorite o svojoj prošlosti: ona je sve što vam je, kao shvatljivo i kao opravdanje Vaših postupaka (i postupaka kruga oko Vas) preostalo. Hrvatska koju vidite Vi (i krug oko Vas) i dalje je podijeljena između vas i ustaša. Vaše izjave su kao komentari vijestima s fronta!... I u ime tih anakroničnih tlapnja Vi (i krug oko Vas) prijetite, optužujete, progone... sve one koji nemaju takva prividjenja i takva mišljenja. Kao zarobljenici svoje prošlosti, svim silama i svim sredstvima nastojite sve u njoj zadržati, sve na nju svesti.“

Doista, svijet se mijenja i mijenja, a mnogi ostaju zarobljenicima svoje prošlosti. U tome kontekstu je i smisao ovoga osvrta pokušaj odgovora na pitanje, koliko je prošlost Vlade Gotovca utjecala na njegova stajališta, odnosno na njegov intelektualni i politički rad.

Javnosti su poznate najvažnije činjenice. Poznato nam je da su njegovi roditelji poslike Drugoga svjetskog rata uhićeni i „kao ustaški elementi“ osuđeni na višegodišnje zatvorske kazne. Poznato nam je i da je Gotovac uhićen i osuđen 1972., kao i 1981. godine. Javnosti je ostalo potpuno nepoznato da je Vlado Gotovac još kao student (prvi put) uhićen u proljeće 1952. godine. On to uhićenje nigdje nije spomenuo, nema ga u njegovim knjigama, a ne spominje ga ni Hrvatska enciklopedija, kao ni drugi izvori. Za to sigurno postoje dobri razlozi, a na onima koje zanima lik i djelo Vlade Gotovca, odnosno novija hrvatska povijest je da ih pokušaju odgnetnuti.

Jedan od njih svakako je bilo nastojanje da svoje javno djelovanje, pa čak i sukob s komunističkim režimom, odvoji od ustaštva. Onoliko, koliko je to bilo moguće u socijalističkoj Hrvatskoj, u kojoj je ukupna stvarnost bila podijeljena između komunista i ustaša, a između njih nije smjelo biti ničega. O nekim drugim razlozima za sada možemo tek nagađati, jer ih Gotovac za života, odnosno poslije 1990., nije iznio niti je objasnio što se to događalo tog proljeća 1952. godine. Odlučio je šutjeti, vjerujući valjda da je tako najbolje za njegovu društvenu i političku karijeru, odnosno za sliku u javnosti koju je o sebi gradio. Ta slika i te kako utječe na interpretaciju naše novije povijesti pa ne smije ostati nepotpuna. Dokumenti koji se nalaze u prilogu ovoga teksta svakako će pomoći da ona bude jasnija i potpunija.

Ovaj kratki osvrт na život i rad Vlade Gotovca završit će citiranjem jedne njegove misli zapisane u travnju 1979. godine: „Svaki samodopadni Hrvat za sve svoje nedostatke, za sve svoje neuspje-

he, za svu svoju bijedu, optužuje Hrvatsku. Ona je kriva što je njegov talent beznačajan, što je on kukavica, što je sve u njemu sićušno, mračno i bespomoćno, što ga svijet ne opaža, što su njegova dijela zavrijedila jedino najbrži mogući zaborav ... – Hrvatska je za njega pakosni vampir, zid, bodljikava žica, minske polje, močvara ili živo blato, demon i trula sojenica nad kaosom ... ona je sve što je onemoćilo njegovo svjetsko i vječno značenje, njegovu besmrtnost! ... Samo da se nje oslobođi! ... – I odmah će se vinuti među zvijezde neba po kojem se upravlja čovječanstvom. Naša je domovina uvijek smetala našoj taštini i našoj gluposti: uviјek je bila premalena za njihove prazne pothvate! ... Što je Hrvat beznačajniji, treba mu više prostora!“ (V. Gotovac, *Tri slučaja*, str. 125.)

Tu sam misao odabrao ponajprije stoga što je ona danas aktualnija nego onda kad je zapisana. Kako je Hrvatska ojačala, obranivši se, oslobođivši se i osamostalivši se, tako je porastao i broj samodopadnih, beznačajnih kukavica koji za svoje nedostatke, neuspjehe i za svoju bijedu,

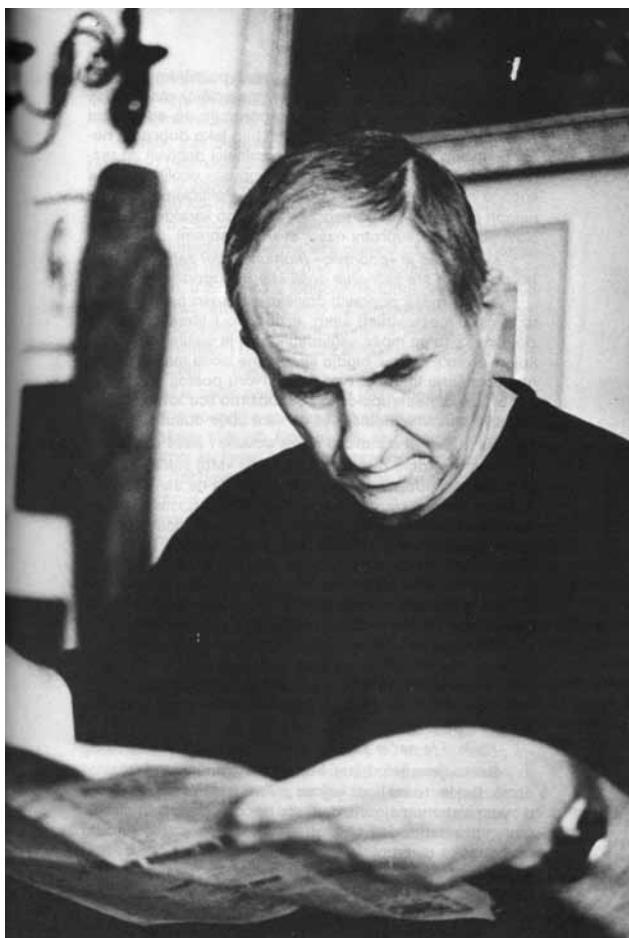
optužuju Hrvatsku. Drugi je razlog odbira Gotovčeve misli taj što se mnogi od naprijed označenih, u tim svojim pakonskim i mračnim optužbama, pozivaju baš na Vladu Gotovcu, na njegov liberalizam te na njegovo (neuspješno) političko djelovanje u demokratskoj Hrvatskoj. To se djelovanje u konačnici svelo na ogorčenu kritiku iza koje se nazirala misao „ja bih mogao bolje“.

Nakon svega, možemo zaključiti da je Vlado Gotovac prvi put uhićen prije sedamdeset godina, da je poslije toga još dva puta uhićen i suđen te je godinama ležao u komunističkim tamnicama. Prvo uhićenje je prešutio, o drugom i trećem knjige su pisane. Iza njega je ostao nedovoljno valoriziran književni i publicistički opus, neiskorištena disidentska i skromna oporbena politička ostavština, govor pred zgradom Petre armijske oblasti u Zagrebu i rečenica koju su njegovi sljedbenici uzeli kao svoj moto: „Čuvajte mi Hrvatsku od niskosti i mržnje“.

Teško je oteti se dojmu da oni tu rečenicu koriste izvan konteksta, jer baštine samo dio Gotovčeve ostavštine. Njima ta rečenica više služi kao optužba i potvrda trajnog stanja u Hrvatskoj, onako kako ga oni vide, nego kao poziv na obranu od nečega što Hrvatskoj eventualno prijeti.

Za njih je Hrvatska samim činom stvaranja postala i ostala zemlja „niskosti i mržnje“. Oni prešućuju Gotovčeva uhićenja, kao i njegov sukob s jugoslavenskim komunističkim totalitarizmom, s dogmatizmom Jure Bilića, s unitarizmom Miloša Žanka, s antihrvatstvom Viktora Novaka, Vuka Karadžića, *Praxisa* i sličnih, oni slave režim i tamničara u čijim je tamnicama Gotovac robljao. Čitav njegov opus sveli su na njegovo stranačko djelovanje i politički sukob s Tuđmanom, a to mu je zasigurno najslabiji dio.

Što bi na kraju rekao Vlado Gotovac, i bi li izabrao neku drugu rečenicu kojom bi obilježio svoju ostavštinu? Možda onu „Naša je domovina uvijek smetala našoj taštini i našoj gluposti“.

Gotovac u vrijeme raspada Jugoslavije

MINISTARSTVO UNUTRAŠNJIH POSLOVA FNRJ
ODJELENJE UPRAVE DRŽAVNE BEZBJEDNOSTI
ZA OSIJEK

Br. 1483

16. XII. 1952

1952

OSIJEK

PREDMET: - Gotovac Vlado
prepraćenje.-

Radjeno u dva primjerka
Lajko Polic uvečer u vremenu 11
pre dnevnog radio je
Očevac Radi. T.
odluci da li će se
Gotovac ukrinuti
poniti!

ODJELENJE UPRAVE DRŽAVNE BEZBJEDNOSTI
za grad

SMALJENO

Lajko

ZAGREB

Prepraćujemo Vam uhapšenog Gotovac Vladu, studenta filozofije iz Zagreba, koji je saslušavan kao okrivljeni u pravcu također okrivljene Todorović Anke i Predovan Marije, koje su rasparčavale brošure ustaškog sadržaja tzv. "Program Hrvatske državotvorene stranke".

Predovan Marija iz Zagreba, Subićeva 15 prema našim informacijama okuplja oko sebe bivše osudjenice ustašice, te je tako ona preko Todorović Anke također ustaške osudjenice doturila u Osijek "Program HDS" u cilju širenja ustaške ideologije.

Spomenuti "Program HDS" doturen je u FNRJ vjerovatno iz inostranstva nakon sjednice Pavelićevog Hrvatskog sabora, koji je održan u martu mjesecu 1949 godine kao budući program tzv. "Sveopćem hrvatskom državotvornom pokretu", koji je izdan pod istim datumom "Danice" broj 9 kao rezolucija II. Hrvatskog Sabora u Cikagu.

Mišljenja smo da bi Predovan Marija mogla ispričati daljnji izvor od koga je dobila materijal u Zagrebu. Gotovac Vlado je temeljito po pitanju Osijeka saslušan i sa njime nije vodjena neka borba za priznanje. Kod njega je također razvijena maksimalno linija intelektualizma. Krivnja mu se sastoji u tome, što je saznao za širenje ilegalnog lista "Programa HDS" kao i pisma Međtirović-Pribicević, koje se još kod njega u stanu nalazi, ten sto nije te stvari prijavio Vlastima. Gotovac se može braniti i sa slobode.

Prilog: Jedan primjerak saslušnog zapisnika Gotovac Vlade, prepis "Programa HDS", te 2 komada Naredbi o dovodjenju.

Smrt fašizmu - Sloboda narodu!

Dostavljen:

1. Naslovu i

2. U arhivu,-

VII/M.P.

11/1

NACELNIK ODJELENJA

p.pukovnik
Todorović
Milojević Todor/

6 mjes. može se ga kriminu poniti.
Lajko Dajković - Lajko je voli:
istruži da vidi HDS.

Osijek

12

14 juna 1952

UDB-i za Osijek

14 istražnom zatvoru

protiv naroda i države

Tovt Ljubica

Gotovac Vlado

Pavišević Milan

student filozofije u Zagrebu

Zagreb, Marulićev trg 4/IV kat desno

18.VIII.1930 u Imotskom

Martin i Anka Blažević

Hrvat, FNRJ

neoženjen

8 raz.gimnazije i jedna god.filozofskog fakulteta

djelomična italijanski i ruski jezik

činovničke obitelji

ne posjeduje ništa

do sada nije osudjivan

penoljtena

Rodjen sam u Imotskom ,gdje sam završio 4 raz. srednje škole.Više razrede gimnazije i godinu fakulteta završio sam u Zagrebu.Otac mi je bio još iz vremena bivse Jugoslavije Žandar i time se zanimalo i za vrijeme okupacije.Žandar je bio u mjestima Lovreč,Šestanovac, Zadvarje i Imotski.Roditelji su mi bili uhapšeni koncem 1945 godine zbog ilegalnog rada ili pomaganja križama.Sudjeni su po vojnem sudu u Splitu i to otac devet godina,amnestiran na molbu na tri i pol godine-ostalo mu je oprošteno.Majka je sudjena na dve godine,a isdržala je svega 9 mjeseci dok je 13 mjeseci amnestirano.Roditelji mi se nalaze u Imotskom.

VLADIMIR GOTOVAC

Koga poznajete iz Osijek a?

13

Iz Osijeka poznajem slijedeće: Todorović Anku, koju sam upoznao 1950 godine u Imotskom. Ona je bila sa mojom majkom u logoru Sl. Požega i tako je do toga poznanstva i došlo. Poslije toga Anku nisam vido do početka februara 1952 u Zagrebu. Tom prilikom ona mi je od kuće donijela jedan paketić, ali ja nisam bio kod kuće, tako da sam je morao potražiti kod nje. ne sestre, čiju mi je adresu ona ostavila.

Milivoja Polića, sa kojim sam se upoznao na predavanjima iz psihologije na fakultetu iz Zagreba. Vrdoljak Antu, koji je samnom išao u niže razrede srednje škole u Imotskom, a kasnije je više razrede ponudio u Osijeku.

Kujundžić Antu, koji je također samnom išao u niže razrede u Imotskom, a više razrede gimnazije završio je u Osijeku.

Kako ste došli u posjed do pisma Meštrovića i tzv. "Programa HDS"?

"Program HDS" vido sam prvi i posljednji put - ne čitajući ništa osim njegovog sadržaja, koji je na prvoj ili drugoj stranici - u kući Predovan Marije u Zagrebu, mislim Šubićeva broj 15. Do toga je došlo na ovaj način: Razgovor se kretao oko svakidanih stvari i dok sam ja u međuvremenu, jer sam bio malo pripratiti otišao u zahod i vratio se izgleda da je on skrenuo, jer mi je kod mojeg povratka Todorović Anka pokazala "Program HDS", koji sam kako sam rekao samo sadržajem upoznao. Iza toga je "Program" stavila u svoju tašnu i daljnju njegovu sudbinu neznam.

Želio bi se po gornjoj izjavi ispraviti, odnosno reći tok stvari, koje sam ovdje pokušao izmjeniti iz jednog čisto intelektualističkog osjećanja, da se mješam u sudbinu ljudi, koje vrlo malo poznajem i uopće radi osjećaja neugodnosti, da sam uvučen u sve te dogadjaje bez moje volje, a da u njima ipak sudjelujem. Međutim konstatirao sam, da je ipak vrednjereći istinu bez obzira na posljedice.

"Program HDS" vido sam prvi i posljednji put - ne čitajući ništa osim njegovog sadržaja, koji je na prvoj stranici - u kući Predovan Marije iz Zagreba, mislim Šubićeva broj 15. Do toga je došlo na slijedeći način: Razgovori su se kretali oko svakidanih stvari, a onda je Marija Predovan pokazala Ankni Todorović ovaj program, kojemu sam ja kako sam gore rekao vido samo sadržaj. Daljnju sudbinu tog programa neznam. "Program HDS" dala je Predovan Marija Todorović Ankni sa riječima "ovdje imam jednu stvar", a na moje pitanje što je to, ona je odgovorila da mogu vidjeti.

Pismo Meštrović - Pribičević dobio sam od Juras Jura, student medicine iz Zagreba, koji stana u Draskovučevu broj 27. Dao mi ga je sa izričitim napomenom da ga nikome ne dajem, jer da bi se moglo loše svatiti, a da ga meni daje samo kao nešto zanimljivo o Meštroviću. Povod tome je bio jedan način razgovora o Meštroviću kao kiparu, kojom prilikom sam ja izjavio da je Meštrović rojalista, a kolega me

F. G. Stroas

14

upozorio, da se on potpuno promjenio, ada je to saznao iz pomenutog pisma. Rekao je da je to interesantna stvar i da ga prilično čudi. Pismo nisam nikome davao, a niti sam ga po želji kolege njemu vratio, jer on nije želio da ga ja bilo kome dajem, već se ono i sada nalazi negdje u mojem stanu, valjda medju knjigama.

Da li vam je Todorović Anka pričala o svojim vezama i djelatnosti u korist ustašstva u Osijeku?

SIMIĆ Irena

Ja sa Todorović Ankom nisam nikada razgovara o bilo kakvima političkim stvarima. Nije mi rekla o nikakovom svojem radu u korist ustašstva u Osijeku. Mislim da su predamnom pokazale "Program HDS" zato jer su vjerovale, budući da poznaju moju majku iz loga da ih ja neću prijaviti.

Da li imate još što za reći u vezi celog pridmeta islednja?

Želim napomenuti da i Preodav Mariju i Todorović Anku poznam vrlo malo. Predavan Mariju sam upoznao 1951 godine. Tom prilikom moja majka joj je poslala malo grožđja i ja sam joj ga odnec i tako se sa njom upoznao. Od tada je više nisam vidovalo sve do gore spomenutog slučaja.

Saslušanje dovršeno 16. juna 1952 godine u 13 sati.

Dovršeno, pročitano, odobreno i potpisano.

Islednik:

Todorović Mihalj

Zapisničar:

Tortić - Čeć

Otkrivljeno:

K. G. Todorović

Bog i Hrvati !

Prepis u čas primjerke

15

-PROGRAM HRVATSKE DRŽAVOTVORNE STRANKE

Hrvatska Državotvorna Stranka je strankske hrvatske državne nezavisnosti,
Program HDS temelji se na ovim načelima:-

a/ Hrvatski narod je samodvojna narodna jedinica, on je narod sam po
sebi te u narodnosnom smislu nije istovjetan ni s jednim drugim narodom, niti je dio bilo kojeg naroda.

b/ Hrvatski narod ima pravo na potpuni suverenitet i državnu nezavisnost, na cijelokupnom hrvatskom povijesnom i etničkom području.

c/ Hrvatska država treba imati republikanski oblik vlastavine, ona će se zvati R E P U B L I K A H R V A T S K A.

d/ Hrvatski narod vršit će svu ustavotvornu i zakonodavnu vlast u državi po svojim zastupnicima, koje će birati u Šabac na slobodnim izborima na temelju općeg, jednog i tajnog prava glasovanja.

e/ Državna vlast odgovara narodu za svoj rad preko Šabora.

f/ Svi staneži tvore skladnu narodnu cjelinu, oni su za skladom ravnopravni, odnosno za skladan razvoj i napredak hrvatskog naroda jednako važni, ili seljaštvo i radništvo kako fizičko tako i umno-ješu glavni izvor, pa prema tome i glavni nosilac i vršilac svake vlasti u državi Hrvatskoj.

g/ U državi Hrvatskoj bit će zajamčene osobne, vjerske, političke i gospodarske slobode.

h/ Kapital mors služiti probitoins narodne cjeline, te države ima pravo i dužnost provoditi ga u toj svrsi.

i/ U Državi Hrvatskoj morsku vlasti načela socijalne pravde i čovječnosti.

j/ U državi Hrvatskoj će biti ozskonjeno pravo i dužnost naroda, odnosno, pravo i dužnost na rad.

1. POLITIČKI DIQ

a/ Državna nezavisnost

1. Hrvatski narod je osnovao pred više od tisuću godina svoju nezavisnu Državu Hrvatsku. Te svoje države nije se nikada ni jednim svojim zakonitim činom odrekla, nego ju je uvjek brancio, a kada god ju je silom i protuzakonito izgubio, borio se je za njezinu uspostavu, te ju je godine 1941 i uspostavio.
2. Hrvatski narod ima po Božjem i po ljudskom pravu-pravo na svoju vlastitu Državu, te nitko nemaju pravo da mu je oduzme, ili bilo na koji način raspolaže.
3. Državna sigurnost je jedini siguran uvjet i jedino pravo jeftinjstvo političke slobode hrvatskog naroda, socijalne pravde i čovječnosti, pa i same njegove obstoјnosti.
4. HDS traži stoga bezuvjetnu i potpunu nezavisnost Države Hrvatske za sve vremena, za tu će nezavisnost uvjek raditi i neće nikada dozvoliti da se hrvatskom narodu njegova nezavisnost oduzme ili na bilo koji način okrnji.
5. Isto tako će se boriti uvjek za cijelokupnost Državne Hrvatske, koja ima obuhvaćati sve hrvatske povijesne zemlje, kao i zemlje, koje hrvatski narod nastavio u neprekinutom nastavku.

• / .

- 6/ HDS zastupa stanovište, da Država Hrvatska može stupiti u zajednicu s drugim državama samo u slučaju, ako i sve ostale evropske države u tu zajednicu stupe, što kao potpuni ravноправan član sa svim ostalim državama, sve to sko tako stupanje u zajednicu hrvatski narod svojim većinom glasovanjem (plebiscitem) odobri.

b / Zakonodavstvo i uprava

- 7/ HDS zastupa stanovište, da svu zakonodavnu vlast u državi hrvatskoj ima vršiti isključivo hrvatski Sabor, kojega sačinjavaju narodni zastupnici, izabrani od cijelog naroda općim, jedninskim i tajnim glasovanjem.
- 8/ Zakone koje izglossa Sabor, potvrđuje i proglašuje Državni Poglavar, Predsjednik Republike Hrvatske koga tkođer biraju cijeli narod izravno.
- 9/ Na čelu uprave u državi može stati samo ona vlast, koja ima povjerenje Sabora i Državnog poglavnara.

c/ Politička prava državljanstva

- 10/ HDS zastupa stanovište, da svi državljanini, bez razlike vjere, spola i socijalne pripadnosti, imaju jednako uživanje tj. uživati svu političku pravu.
- 11/ Stog svi neporočni državljanini i državljanke moraju imati pravo sastajanja, dogovaranja i udruživanja, pravo slobodno izražavanja usmeno i pisano, te aktivno pravo glasa u svim izborima, za zakonodavne i upravne tijela nakon načinjenih 18 godina života, a pravo biti birani nakon tridesete godine.

2/ Socijalni dio

- 12/ HDS smatra da su seljaci i radnici, ovi potonji jednako tjelesni i umni, glavni proizvodni čimbenik, pa stoga radi na tome, da svu državnu politiku bude usmjerena na principu, odnosno na promicanje i potpuno osiguranje moralnih, socijalnih i gospodarskih probitskih seljaka i radnika. Obrtnike koji osobno rade u svom obrtu, isto tako smatra važnim i proizvodnim čimbenikom.
- 13/ Velika većina pučanstva u Hrvatskoj pripada seljačkom i radničkom staležu, pa ta dva staleža zaslužuju vodeći položaj u društvenom poretku.
- 14/ Međusobno poštovanje i uzajamno pomaganje seljačkog i radničkog staleža promiče i osigurava dobrostojanstvo i ugled radnika i seljaka, a plod njihova rada osigurava njihovo i opće narodno blagostanje.
- 15/ Radi toga HDS osuđuje svako stvaranje rezdora, između staleža uopće a u prvom redu između seljaka i radnika, koji rezdor nastaje uslijed staleške i staleško-stranačke borbe. Tako staleška borba dovodi do uzajamnog oštećivanja moralnih i stvarnih probitskih sviju staleža, a npr. pose seljačkog i radničkog, upropščavanju zajedničkih državnih ili narodnih probitskih, te otvara put staleške, stranačke i osobne diktature čime ugrožava narodnu slobodu i državnu nezavisnost.

3/ Etnički odnosi i čovječja prava

- 17/ HDS smatra obitelj temeljnom i prirodnom podlogom ljudskog društva. Stoga hoće zakone, koji u skladu s vjeskim osjećajem naroda osiguravaju dobrostojanstvo obitelji, te obitelji daju pravnu i socijalnu zaštitu i uređuju radne odnose tako, da ona bude imala zajamčenu i gospodarsku sigurnu podlogu.
- 18/ HDS protivi se svakoj mjeri koja ide za tim, da roditeljska prava ili okrnji pravo na odgoju vlastite djece.
- 19/ Čest, dobrostojanstvo i osobna sloboda svakoga građanina, te svakog tko živi u Hrvatskoj ima biti zakonom zajamčena.

. . .

- 20/ Svaki državljanin i državljanke mora imati pravo na školsku i stručnu izobrazbu. Pravo boraviti i raditi bilo gđe u Hrvatskoj te pravo postići prema svojim sposobnostima i spremi, svaku javnu službu i svaki politički i socijalni položaj.
- 21/ Nepovrijedljivost kućnog praga mora biti ozakonjena, tako da nitko ne smije uznemiravati kućni mir, niti obavljati kućne premetačine bez zakonite odluke suda. Isto tako ne smije niti jedna vlast tj. oblast ograničiti slobodu osobe i držati je u zatvoru, ili na inom prisilnom boravistu, bez odluke nadležnog suda.
- 22/ HDS traži zaštitu protiv izrabljivanja radsne snaže radnika i protiv izrabljivanju ploda seljačkog rada, te konačno sva druga općenita priznata prava i slobostine čovjeka.

23/ 3/ Prosvjetni dio

Samo prosvjetni ljudi mogu živjeti životom dostoјnim čovjeka i samo prosvijećena ljudska zajednica može osigurati materijalno blagostanje naroda.

- 24/ HDS traži stoga da država zakonima osigura promicanje i usavršavanje prosvijete, te da osim škola osniva i udrugava tj. uzdržava takove ustanove koje mogu pružiti naročito seljascima i radnicima mogućnost, da se prosvijećuju i postizavaju dostoјan kulturni stupanj.
- 25/ Pučka škola naobrazba ima biti obvezatna i besplatna, besplatna ima biti i stručna srednjo-školska naobrazba.

4/ Gospodarski dio

a) seljačko pravo vlasništva na zemlju

- 26/ HDS smatra privatno pravo vlasništva na zemlju, koju on sa svojim obitelji obradjuje, ne samo najboljim jastvom za slobodu i blagostanje samog seljaka, nego i najzdravijim temeljem družtvovnog uredjenja države i narodne zajednice.
- 27/ HDS traži stoga ne samo poštivanje i zakonsku zaštitu seljačkog prava vlasništva na zemlju, nego i takovu gospodarsku i socijalnu politiku države, koja će omogućiti, da svaka seljačka obitelj bude imala u vlasništvu toliko obradjive zemlje, koliko je potrebno da ona može pristojno i obezbjedjeno od svoga poljedjelskog rada živjeti.
- 28/ Radi toga se ima vrstiti seljascima u podpuno njihovo vlasništvo sva ona njihova zemlja, na koju im je jugokomunističkom takozvenom socijalizacijom pravo vlasništva bilo oduzeto, ili okrnjeno.
- 29/ Snagom zakona ima se zapriječiti nsgomilavanje zemlje u rukama kaksih privatnih tako i pravnih osoba, koje zemlju osobno ne obradjuju, da na taj način mogu sve seljačke obitelji do vlasništva zemlje doći. Treba stoga uzakoniti, da nitko ne može imati u vlasništvo više zemlje nego što je može obraditi sa svojom obitelji i prigodnom težačkom pomoći.
- 30/ Država ima unutarnjom kolonizacijom omogućavati seljascima, da dodjeli do-dovoljno zemlje, napose pretvaranjem neobradivih i neplodnih površina u obradjive i plodne.
- 31/ Velike posjede može posjedovati samo država, a isti kaksu imaju služiti isključivo kao uzorna gospodarstva za izobrazbu stručnjaka i seljaka tj. seljačkih gospodara, za proizvodnju boljih sjemenskih vrsta i uzgoj plemenitih rasa stoke, što će država stavljati na raspoređivanje gospodarima u svrhu poboljšanja zemaljskih plodina i stočnog podmlatka.

. / .

- 32/ Državno zakonodavstvo ima uzakoniti osiguranje seljačkih plodina protiv vremenskih nepogoda tj. vremenskim nepogodama, te općom gospodarskom političkom zaštitnim mjerama osigurati rentslibitet seljačkih gospodarstava.
- 33/ Zakonima ima biti izuzet ispod svrhe (dražbe) za svaki dug, pa i porezni, onj najmanji dio seljačke imovine, koji je neophodno potreban za opstojnost obitelji.
- 34/- Porezni i drugi javni tereti imaju biti pojednostavljeni, pravedni i srazmerni.
- 35/ Država ima postrojiti dovoljan broj stručnih gospodarstva tj. gospodarskih škola u kojima će seljačka mladež moći sticati stručnu načinost za usavršavanje seljačkih gospodarstava.
- 36/ Država ima voditi osobitu brigu oko načave i stavljanja na raspolaganje seoskim gospodarstvima gospodarskog orudja.
- 37/ Treba uzezoniti, da sume mogu biti predmetom privatnog vlasništva samo u rukama seljaka za potrebe njihovog gospodarstva, ostale sume mogu biti vlasništvo države, imovnih i upravnih općina.
- 38/ HDS traži sve i ne zakske i upravne mjeze, koje su kadre promicat i poboljšavati socijalne, zdravstvene, gospodarske i ostale životne prilike seljačkog stazeša.

b/RADNIČKO PRAVO VLASNIŠTVA NA VELEOBRTNI KAPITAL

- 39/ HDS traži sve danas u socijalnom svetu občenito priznate zakske mjeze i ustanove za uređenje radnih odnosa u smislu čovječnosti i socijalne pravde, dostojenstvo radnika u socijalnom pogledu, te njegovo i njegove obitelji materijalno blagostanje i sigurnost u starosti.
- 40/ HDS traži napose da svih podržavljena poduzeća i tvornice imaju ponovno prijeći u posebničke ruke, ali na način da time ne postenu predmetom kapitalističkog iskoriscavanja, nego da budu sredstva u službi radništva i općih narodnih probitaka, a napose da budu predmetom i radničkog prava vlasništva na kapital.
- 41/

V. Staleška vijeća

- 41/ HDS traži da se zakonom postroje vijeće seljskog radničkog i obrtničkog, a po potrebi i drugih staleža. Vijeće imaju biti sastavljena od pripadnika staleža, te gospodarskih stručnjaka i sručnjaka na polju rada i socijalne politike.
- 42/ Ta vijeće imaju kao savjetodavni organi Saboru i Vlade u pitanjima rada, seljačkog i općeg narodnog gospodarstva, te u socijalnim pitanjima.
- 43/ Staleška vijeće trebaju imati zakonodavnu incijativu, tj. pravo podnemati prijedloge Saboru i zakske osnove, kao i prijedloge Vlade u pogledu ministarskih naredba u rečenim pitanjima.

U LJUBAVI PREMA HRVATSKOM NARODU I HRVATSKOJ DOMOVINI;
U SLUŽBI NDH, U BORBI ZA RJEZINU PONOVNU USPOSTAVU, OBRANU I
SRETNU IZGRADNJU, NEKA NAM BUDE NA POMOĆI

BOG I HRVATI !!!

53278
Radjeno u 2 primjerka

Srpske Školske

SMJALJENO

P O D A C I

GOTOVAC VLADISLAV Martinov, rodjen 18.III.1930 g.u Imotskome, po zanimanju student filozofije, Hrvat, drzavljan FNRJ-e. Potjece iz cinovnicke obitelji. Gradjansku skolu zavrsio je u Imotskome, a veliku maturu u Zagrebu, nakon cega se je upisao na Filozofski fakultet u Zagrebu, gdje se i danas nalazi. Iz rana djjetnistva odgajan je u strogo religioznim duhu. Dok je boravio u Imotskome redovno je pohadiao vjerske ceremonije i bio je jedan od najaktivnijih klerikalno-nastrojenih omiljaca, narocito se isticao prigodom bozicnih i uskrsnih blagdana u pjevanju vjerskih pjesama. Kakovo je njegovo drzanje u Zagrebu, to nam nije u potpunosti poznato, ali svakako postoje indicije da je u vezi za proustaskim elementima iz Imotskog, a koji su nastanjeni u Zagrebu.

Kada dojdje u Imotski na skolske ferije, druzi se sa negativnim licima - omladincima, kao na pr: Bulic Ljubom, Scic Slavenom, Visic Vladislavom i drugima. Dobar je prijatelj sa profesorom na gimnaziji u Imotskome - Baricic Franom, koji je jedan od najnegativnijih profesora na gimnaziji u Imotskome. U politickom pogledu istice se kao anglofil, sklon je da raspiruje nacionalnu mrznu izmedju Hrvata i Srba, te da proturuje razne alarmantne vjesti. U vezi slucaja sa Djilasom, pocetkom 1954 g. pred saradnikom "Javor" i nekim njegovim kolegama pored ostalog je rekao: "Mi smo studenti na fakultetu sada potpuno utuceni, jer jedini koji je razumio nas studente i nasu novu inteligenciju bio je Djilas. On je i dalje ostavljen u organizaciji SK-a, samo zbog politicke situacije, a da su ga smaknuli nastao bi veliki revolt, jer su njegove pristalice u zemlji dosta jake - studenti, knjizevnici i pisci, a sto je najglavnije citav narod Crne Gore."

Od obitelji ima samo oca i majku. Otac mu je za vrijeme ex Jugoslavije bio u žandarmarskoj službi. Za vrijeme rata bio je citavo vrijeme komandir žandarmarske stanice u Imotskome, te se kao takav isticao kao dosljedan pobornik ustaskog rezima. Poslije oslobođenja nase zemlje bio je osudjen na nekoliko godine robije skupa sa Zenom. Danas je i dalje politicki negativan, povezan je sa fratrima Franjevackog samostana u Imotskome, kao i sa drugim negativnim licima.

Smrt fasizmu - Sloboda naredu!

A.K.

Imotski, dne 21.VI.1955 g.

Sef - Odjel za unomocstva:

(Unkovic Aleksandar)

P.S. zaposlen je na radionici u Zagrebu - adresa znane:
Kaćića ulica 12-1 Zag-

Iz izvještaja srednika "Jovanović"
Primio Ante Cuculić 31.XII.1955. g.

19

Novinari Radio Zagreba Peratoner kritičar i vlasto govoreći pjesnik razgovarali su sa mnogo našim prilikama. Peratoner je rekao da nedostatke vide svi, ali da nitko neće ništa da poduzme, jer svaki čuva svoju kožu, po iskustvu. Rukovodiočina Laska prijateljstvo s buržujskom elitom i nastoje se ugurati u nju. Gotovac kaže da je luka Barsilne glupost i da su neki Englezi rekli da je to takav finansijski honor u koji se ne bi upustili ni Amerikanci. Ali da je to trebalo učiniti zato da bi se izbjegle hrvatske luke, pa makar ne znam koliko koštalo i makar miliardne propale. Veli da više nitko nema u nas povjerenja, kao da smo dječa, da i Amerikanci i Rusi kad daju pare traže obračun, jer misle da bismo inače rasprčkali kredite kađ dječa igračke. Da lije veli, da se u Jugoslaviji više ne krije da Srbija ima rukovoditi ulogu, izdaju se čak zakoni po kojima se izjednačuju nosioci zvijezde karadjordjeve sa nosiociima odlikovanje narodnog heroja, a znamo tko je ta odlikovanja dobivao. Osim toga obojica su govorili o strahu pisaca da iznose stvarni naš život i da bježe u prošlost, sve povodom sarajevskog natjecanja.

Predmet: GOTOVAC VLADIMIR,
podaci. -

3

rodjen 18. VIII. 1930. godine u Imotskom, sin Martina i majke Ane, svršio Filozofski fakultet, sada zaposlen kao novinar, radio-stanice u Zagrebu, registriran u kartoteci UDB-e pod brojem 53278, stanuje u Zagrebu, Kaćiceva ulica br. 12.

Rodjen je u Imotskom, gdje je završio četiri razreda srednje škole. Više razrede gimnazije i fakultete završio u Zagrebu. Otac mu je bio za vrijeme bivse Jugoslavije žandar, dok je za čitavo vrijeme okupacije bio komandir žandomarijske stnsnice u Imotskom, te se isticao kao dosledan pobornik ustaškog režima. Poslije oslobodenja zemlje sudjen je na devet godina logora, dok mu je majka dvije godine kazne izdržavala u ženskom logoru u Slav. Požegi. Prema podacima koji su primljeni od UDB-e iz Imotskog od 1955. godine, njegovi roditelji i dalje su ostali politički negativni i povezani sa Fratrima Franjevac kog samostana u Imotskom, kao i drugim negativnim licima. Gotovac Vladimir iz rana djetinjstva odgajan je u strogo religioznom duhu. "Ok se nalazio u Imotskom redovno je pohadiao vjerske ceremonije i bio jedan od najaktivnijih klerikalno nastrojenih omladinaca. "a vrijeme njegovog dolaska na ferije stalno se družio sa neprijateljski nastrojenim djacima, a isto tako sa profesorima na gimnaziji u Imotskom. U političkim razgovorima stalno je raspirivao nacionalnu mržnju izmedju Hrvata i Srba." a vrijeme afere sa Djilasom isticao je, da je on jedini koji je razumio studente i novu intelektualnu stranku.

Godine 1952. hapšen je po UDB-i za grad Osijek, što je kod njega pronađen, kada je došao u posjetu kod Todorić Anke, koja je s njegovom majkom bila u logoru Slav. Požega program Hrvatske državotvorne stranke.

Isto tako posjedovao je pismo Meštirovića i Pribičevića. Nakon kratkog saslušanja prepružen je UDB-i za grad Zagreb, ali iz materijala nije vidljivo da je bio sudjen. U zadnje vrijeme među književnicima zapažen je

- 2 -

4

kao vrlo aktivni predstavnik mlade generacije. U što je uobražen kao veliki književnik. Na radnom mjestu poznat je da i dalje spretno i lukavo zastupa svoje ideje i nastoji uvijek proturiti kako bi kod nas trebalo više slobode, t. j. izražavanja misli i slobodne međusobne kritike.

Zagreb, 19. IX. 1959.

Mato Burić,

Mato Burić

45

PREDMET: GOTOVAC VLADO

Rodjen 18.VIII 1930 godine u Imotskom. Za vršio je Filozofski fakultet u Zagrebu. Religiozno odgajan. Roditelji su mu poslije oslobođenja osudjeni-vani. Otac na devet godina strogog zatvora, a majka na dvije i pol godine zbog neprijateljske djelatnosti. Otac mu je za vrijeme okupacije bio komandir žandamske postaje u Imotskom, a majka je neprijateljski djelovala poslije oslobođenja. Za vrijeme školovanja i studiranja redovito je posjećivao crkvu i podržavao veze u samostanima u Imotskom i Zagrebu. U dobivenim podacima za njega iz Imotskog stoji, da je sklon raspirivanju nacionalne mržnje izmedju Hrvata i Srba i da vrlo često istupa u smislu veličanja zapadnih kulturnih tekovina. Oženio se sa nešto starijom od sebe Vlastom Berović, učesnicom NOB-e, koju je uspio ideo-loški okrenuti potpuno na svoju stranu. Bio je član Društva književnika Hrvatske i do proljeća 1962 godine radio u Kulturnoj redakciji RT Zagreb. Poslije toga na lazio se godinu dana na odsluženju vojnog roka kao prosvjetar doma JNA u Ljubljani.

Prvi dokumentarni istup Gotovca datira još iz 1952 godine za vrijeme njegovog studiranja na Filozofskom fakultetu. U jednoj diskusiji o moralu na studentskom seminaru diskutirao je sa stanovišta crkvenog morala negirajući svaku vrijednost i valjanost socijalističkog morala za kojeg je tvrdio da uopće i ne postoji. Tvrđio je, da zahvaljujući baš tom socijalističkom moralu dolazi do naglog porasta amoralnosti, perverziteta i blude omladine u našem društvu.

Te iste godine došlo je i do hapšenja Gotovac Vlade po organima SUP-a, jer je on bio jedan od širičitelja neprijateljskog napisa tj. programa "Hrvatske

61

63

državotvorne stranke" i pisma Meštović - Pribičević.
Iz tog vremena datira i njegovo poznanstvo sa Jurom
Jurom organizatorom grupe "personalista" koja je pod
vidom religioznih obreda i održavanje vjerskih diskusija
ponekad istupala na liniji hrvatskog nacionalizma. Gotovac je prisustvovao sastancima sa ljudima iz
te grupe, ali se i prema njihovim kasnijim izjavama
uglavnom držao samo religioznih stavova, dok o političkim
problemima tada nije diskutirao.

Medjutim, postoje njegove dokumentarne iz
jave i političkog karaktera. Tako je 1955 godine u jednoj
diskusiji govorio, da je luka Bar i njena izgradnja prava glupost i financijski ponor u koji se nebi
upustili ni Amerikanci. Medjutim, da se prišlo toj
izgradnji samo zbog toga, da bi se izbjegle hrvatske
luke, pa makar zbog toga i milijarde propale. Zbog toga
po njemu više nitko u nas nema povjerenja i nerado
nam se daju krediti, jer ih glupo trošimo. Tom prilikom
govorio je o tom, da se više u Jugoslaviji ne krije
rukovodeća uloga Srbije i da se čak donose zakoni
kojima se izjednačuju nosioci Karadjordjeve zvijezde
sa nosiocima odlikovanja narodnog heroja, a poznato
je, tko je za vrijeme bivše Jugoslavije dobivao to
odlikovanje.

Vlado Gotovac pripadeo je tj. družio se
i sa onim mladim književnicima koji su se okupljali
oko Bore Pavlovića i časopisa "Krugovi". U tu grupu
spadali su Raos Ivan, Šoltić Julije, Gotovac Vlado,
Pupačić Josip, Šoljan Ante, Ivšić Radovan, Golub Zvonimir,
Novak Slobodan i drugi. Ova grupa, a i časopis "Krugovi"
predstavljali su u našem književnom životu izvjesno osvježenje, pa se očekivalo da će oni
ukloniti priličnu učmalost medju našim književnim
krugovima. Medjutim, gotovo neprimjetno kroz "Krugove"
se počela provlačiti nit hrvatskog nacionalizma.
Sigurno je to, da su za takva skretanja bili najodgovorniji
Boro Pavlović i urednici Pupačić Josip i Šoljan Ante. K njima možemo pribrojiti i Vladu Gotovcu.

Ovo osobito zbog toga, kada je "Borba" u mrtu 1957 godine napala rubriku "Taj gest" u časopisu "Krugovi". Naime, pod takovim istim naslovom vodjena je jedna rubrika za vrijeme bivše Jugoslavije u frankovačkom časopisu "Hrvatska smotra". Ta rubrika ocijenjena je u "Borbici" kao čisti šovinistički ispad. U to vrijeme spremali su se Vlado Gotovac i Josip Pupačić odgovoriti na napad "Borbe", ali do toga nije došlo, jer su "Krugovi" prestali izlaziti.

Kasnije se Gotovac odričao Bore Pavlovića, dajući javno do znanja da sa njim i njegovim stavovima nije nikada imao veze. U tom smislu pokušao ga je na jednom partijskom sastanku u Društvu književnika /juli 1960/ braniti i Slobodan Novak, govoreći za njega, da se o njemu daju negativne ocjene vjerojatno zato, što je on jednom bio uhapšen i što su mu roditelji bili osudjivani. Sigurno je da je Slobodan Novak tako govorio samo zbog svojih prijateljskih veza sa Gotovcem, a ne zbog toga, što bi bio uvjeren u svoje izjave pa je tako i ocijenjena njegova diskusija.

Iz te iste godine /1960/ registriran je još jedan javni istup Vlade Gotovca na predavanjima i diskusijama u Klubu novinara. Ta predavanja i diskusije organizirao je partijski aktiv novinara sa naslovom "Marksistički stav prema kulturi". Predavali su Vranicki, Petrović, Frangeš i Kangrga. U diskusiji Gotovac je zauzimao stav da književnici i umjetnici normalno zauzimaju oprečan stav prema političarima s kojima se nikada ideološki ne mogu složiti. Kada je novinar Barbieri pokušao zaustaviti takovu diskusiju u kojoj je Gotovac nespretnošću Kangrge bio podržan, ovaj ga je oštro presjekao i nije se našla ni jedna druga jača ličnost koja bi osudila Gotovčev istup.

Uloga Gotovca u grupi "Deklariremo se" sigurno je vrlo značajna. On je sa Antunom Šoljanom bio glavni inspirator deklaracije i sastavio lik cijelog

29. broja "Književnika". Kao što je već rečeno, on je najprije sa Šoljanom radio na tome, a kasnije su upoznali ostale članove grupe. Nakon ovih istupa i prestanka izlaženja "Književnika", Gotovac napušta radio -stanicu i odlazi u februaru 1962 godine na odsluženje vojnog roka u JNA, kao prosvjetar Doma JNA u Ljubljani. Utvrđeno je, da su ga Slobodan Novak i Ivan Slamnig pismeno detaljno upoznali sa razvojem situacije oko "Književnika" i njihove grupe. On pomalo shvaća da se situacija zaostrila, ali još uvijek čvrsto stoji kod svojih stavova i čak djeluje u tom smislu. U to vrijeme povezao se sa grupom književnika u Ljubljani, koji se okupljaju oko časopisa "Perspektiva". Šta više sa tim književnicima dogovorio je, da im taj časopis ustupi dva arka jer su oni, tj. grupa ostali bez svog časopisa kada su "Književniku" odbijene dotacije. U grupi je tada bilo ozbiljnih diskusija, da nastupe, odnosno iskoriste prostor od dva arka u tom časopisu. Utvrđeno je, da je Vlado Gotovac u to vrijeme u Ljubljani kontaktirao sa Dominikom Smoleom, Danom Zajcem, Vesjom, Predanom, Zlobecom i drugima.

U maju mjesecu 1962 godine /dok se nalazio u JNA/ Gotovcu je trebala u armijskom listu biti štampana jedna pjesma. Međutim, do toga nije došlo, jer se već tada bilo načistu, da on zbog svojih stavova ne zasluzuje, da mu radovi budu objavljivani. Razumljivo, da ga je to pogodilo i navelo na teška razmišljanja. Ipak iako u časovima rezignacije on ostaje čvrsto kod svojih stavova, što se najbolje vidi iz dva pisma upućena svojoj ženi u kojima opširno opisuje svoje raspoloženje. On piše: "Nema nade za mene nikakve ni za one koji su samnom. Propalo je i ono malo volje, što sam je imao. Kad završim vojsku idem u Imotski. To je moja konačna odluka. Tamo ću mirno propasti s onima s kojima sam i započeo. Jer moji su roditelji na kraju moja sudbina. Njoj ja očito ne mogu uteći. Došao je dan da se s tim pomirimo, je je prihvatimo. Mislim, da će mi se tada

zauvijek vratiti mir, spokoj, kojim se čeka siguran kraj. O kako bi divno bilo da još vjerujem u boga! Tada bi moj povratak bio potpun i vječan. Ovako postajem ništa, a s vjerom bi bilo sve. Ne namjeravam više dolaziti u Zagreb. Dosta sam mu žrtvovao strpljenja, ljubavi, mlađosti i nade. Ne želim više ništa pokušavati. Ja se ne mijenjam ni za dlaku. Sva moja uvjerenja, pa i ona politička ostaju netaknuta, ali nisam prosjak, nisam fukara i nikada se nikom neću moliti. Mene smatraju mrtvima i ja neću moliti za život. Proći će brzo ovaj raskorak iz medju mene i moje slike za naše političare. Čim umrem bit će sve u redu, baš sve. Pokušat ću da to što prije bude - ne zbog njih, nego zbog mene Drugom sam se nadao i pored svih sumnji".

U istom pismu izjavljuje da se odriče sve ga što je napisao, kao i svega, kao što je poslijedica toga nastupilo. Ne smatra se više članom Društva književnika Hrvatske, kojemu je također u tom smislu napisao jedan dopis. Zahtijeva od žene da spriječi štampanje nekih njegovih članaka u "Razlogu" i da povuče njegovu knjigu iz "Lykosa". Zahtijeva da sve bude uništeno.

Nakon ovoga, zbog bojazni da ne počini samoubijstvo njegova žena intervenira preko generala Korača u Zagrebu, a ovaj upoznaje pukovnika Gaberca u Ljubljani sa Gotovčevim pismima ženi. Pukovnik Gaberc Bogumil odmah razgovara sa Gotovac Vladom i uspijeva ga "vratiti na zemlju", daje mu nekoliko dana izvanrednog dopusta da posjeti porodicu u Zagrebu. Poslije ovoga Gotovac se nešto smirio.

Od njegovih namjera da prestane literatno djelovati i tome slično nije ostalo ništa. Dapače, neki mlađi književnici smatraju da bi on trebao biti jedan od prvih ljudi časopisa "Razlog". Od njegove žene uporno zahtijevaju Gotovčeve rade, koje ona bez Gotovče-vog odobrenja nije htjela dati. Oni su /osobito Zidić, Mandić i Ganza/ nastojali objavljivati Gotovčeve članka i prije njegovog izlaska iz JNA, a po izjavi Gotovčeve

žene ako formalno ne uspiju njega uvući u redakciju "Razloga", onda će on ući, po njihovom, u tu redakciju kao siva eminencija.

Da Gotovac zaista nije nimalo odstupio od svojih stavova potvrđuju i njegove vlastite izjave upućene ženi i poslije opisanih dogadjaja. Tu on kaže: "meni su dugo navještivali rat i ja sam ga na sve načine izbjegavao. Sada je vrijeme da ga ja navjestim! I hoću! Čim dodjem iz vojske započet ću bitku, posljednju bitku na život i smrt. Ta bitka će prestati kad mene nestane! Ja i svi moji drugovi zajedno smo imali krive programe: Treba se tući na društvenom planu, a ne na književnom. Nije pitanje koje nas muči estetsko! To je pitanje etičko! Dosta je teza o igri, o neovisnoj literaturi! Mi se moramo potući u pitanjima časti, istine i pravednosti! I u pjesmama pokušavam to učiniti. Još pokušavam jer moram pronaći podesan način. Pjesma "Promjena" pokazuje otprilike kuda hoću. Dosada sam puštao da drugi vode, sada ću voditi ja, voditi pa makar na klaonicu: jer bolje je biti zaklan nego uvenuti u polumraku, u poluistini, ukratko u polovičnosti. Još glavinjam, ali se oporavljam"

U prilogu ovog pisma poslao je tri pjesme pod naslovima "Promjena", "Progoniteljima" i "Prijateljima".

I zaista poslije ovoga Gotovac vrlo rijetko otvoreno istupa. Svega smo u posjedu jedne njegove izjave iz marta 1963 godine, poslije govora druge ~~Tata~~ o kulturi i umjetnosti. Gotovac tvrdi, da je kod nas atmosfera ~~stupidna~~, da se naša stvarnost ni po čemu ne razlikuje od najmračnijeg srednjeg vijeka. Ni po čemu osim po inkviziciji. Međutim, da tko kaže da se i taj metod neće uskoro početi primjenjivati.

12

Ovim stavovima nije potreban nikakav poseban komentar, jer sve to potvrđuje, da je Gotovac osao i nadalje čvrsti ideološki neprijatelj svega što je naše - marksističko i da je čak spreman i boriti se za takve svoje poglede.

U Zagrebu, 30.VII 1963 godine.-

SJEĆANJA IVANA VUKIĆA: TRNJAK U GOSPIĆU – NEOTKRIVENA TAJNA

Zamagljena su moja sjećanja na razdoblje Nezavisne Države Hrvatske. Sjećam se nepovezanih događaja koji ne daju cjelovitu sliku tog doba. Tako se prisjećam njemačkoga protuzrakoplovnoga topa ukopanog blizu naše kuće, i mladih njemačkih vojnika, koji bi zajahali dugačku topovsku cijev i naguravali se na njoj. Sjećam se dubokoga streljačkog rova tzv. laufgrabe, iskopane dvadesetak metara od kuće, i gusto isprepletene bodljikave žice postavljene na željezne stupove, na kojoj su visjele prazne limenke konzerva. Za obranu od partizana ovim je obrambenim sustavom opasan je bio Gospic. Sjećam se i našeg bunkera kraj kuće, ukopanog u zemlju, koji je tata izgradio. U njega smo se sklanjali u doba partizanskih napada, bombardiranja i mitraljiranja angloameričkih zrakoplova, koji su se zbog svoje srebrenе boje isticali na nebnu.

Malo bolje se sjećam događaja koji su se zbili nakon preokreta, sloma Nezavisne Države Hrvatske, i tuge koja se uvukla u sve gospićke obitelji, zbog gubitka jednog ili više svojih članova, koje su jugopartizani bezdušno pobili, bez suda i prava na obranu, u dvodnevnom krvoločnom mahnitanju nakon ulaska u Gospic. Bilo je to doba tuge, beznade, gladi, pljačke i neviđenoga jugokomunističkog zločinstva i nasilja.

Život u Gospicu nakon preokreta, sloma Nezavisne Države Hrvatske

Prema izjavi svjedoka nakon preokreta, 4. travnja 1945. i pokolja Gospićana i brojnoga hrvatskoga pučanstva koje se povlačilo ispred pomahnitalih jugoslavenskih partizana, a zatečeno je u Gospicu, nad gradom je lebdio zadah smrti. Od pokolja spasili su se muškarci stariji od 16

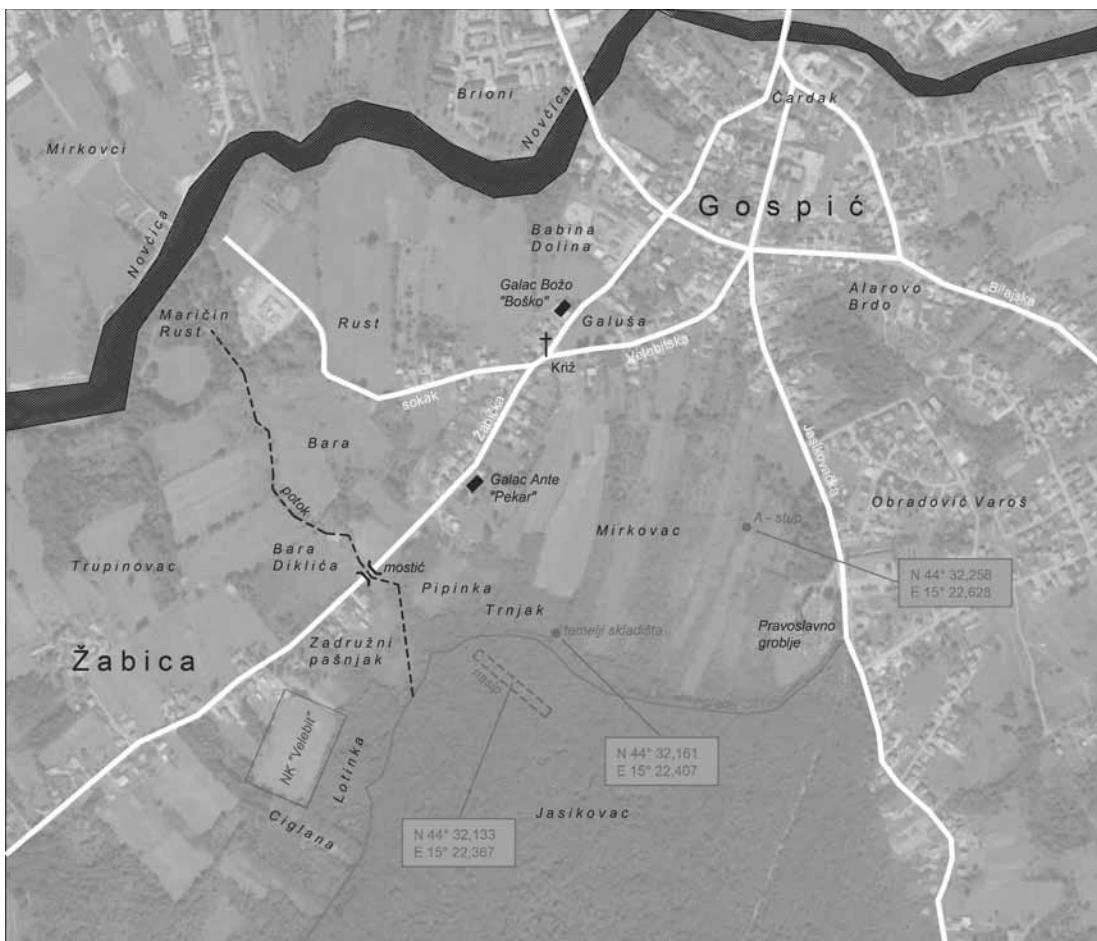
godina, koji su spas našli skrivajući se po šumama, i oni rijetki, zarobljeni, koje su nenaoružane, kao živi zid, ispred sebe tjerali partizani pri oružanim sukobima s hrvatskim i njemačkim vojnicima, koji su se povlačili na zapad.

Zarobljenici su bili primoravani razmimiravati minska polja, pri čemu ih je puno poginulo, a zarobljeni vozači i radiotelegrafisti izvršavali su svoj stručni posao za jugoslavenske partizane s pridruženim četnicima, pod budnim nadzorom oznaša i knojevaca. Rijetki koji su preživjeli, unočeni su u Jugoslavensku armiju nakon dolaska u Italiju i Austriju.

Za mnoge Gospićane se znalo da su ubijeni, ali ne i gdje su zakopani, u koju od brojnih mnoštvenih grobnica. Nažalost, ni danas se ne zna gdje su im grobovi. Ucviljene majke i žene ubijenih pri susretu pitale bi jedna drugu, jesu li čule što o svojima? Odgovor je bio niječan, a rijetko koja

bi ozarena od sreće tih priopćila, da je čula kako je njezin viđen u Istri ili u Sloveniji. Kasnije su se preživjeli, iz logora u Italiji i Austriji, pismomjavljali svojima da su živi. Takva vijest pobudila je nadu kod onih koji o svojima nisu ništa čuli, nisu znali što se s njima dogodilo. Kako je to sumorno i tužno doba protjecalo, gasnula je nada da je voljena osoba živa, ostala je samo doživotna tuga.

Žene ubijenih i nestalih nisu se preudavale, ostajale su vjerne svojim muževima. U ratu je Gospic bio opasan bodljikavom žicom, obrambenim rovovima i bunkerima. U takvim uvjetima osuđivalo se svime osim brojnošću djece: puno se djece rađalo. Žene Gospića i uopće katoličke Like bile su prave heroine, othranile su i iskolovale

Karta Gospića s ucrtanim mnoštvenim grobnicama

svoju brojnu djecu na motici, obrađujući svoje male okućnice, pripomažući drugima oskudnim kao što su i one, ili radeći kao nadničarke kod imućnijih, za malo brašna, žita, kukuruza ili krumpira.

Gotovo sve obitelji u Gospiću imale su kravu, perad i svinju. Na malenim obrađenim okućnicama nije se mogla sijati do statna količina stočne hrane, nije je bilo dovoljno ni za ljudsku prehranu, pa se po živicama brao kozlac, a po livadama maslačak, radić i sladkovina. To bi se kuhalo, a tko je imao mekinje, usuo bi ih u kotao da se i one prokuhaju, i tom mećom su se hranile svinje i kokoši. Jaja i mljeko prodavalо se *oficirušama* i tim novcem podmirivali se državni nameti, kupovao školski pribor i drva za ogrjev. Brojna dječa iz moje Žabičke ulice, bilo nas je trideset četvero, godišta 1938. do 1945., imali smo uz školsku obvezu i kućna zaduženja koja smo morali bespogovorno obavljati.

Svaki slobodni trenutak provodili smo u druženju na ulici, kupalištu Dolina na rijeci Novčici, na Bari i Truponovcu, zadržnim pašnjacima, uživajući u različitim igrama. Bili smo vrlo skromno odjeveni i obuveni. U kasnu jesen, zimu i rano proljeće nosili smo nečije iznošene cipele za broj-dva veće, a ostali dio godine bili smo bosi. Koža na tabanima bila nam je očvrnsula i zadebljana kao potplat.

Bara, Bara Diklić i Trupinovac: zadružni pašnjaci

Na granici između Gospića i sela Žabice (sjenokoša Pipinke i Lotinke u vlasništvu obitelji Galac), te šume Jasikovac i Rusta, koji je bio u privatnom vlasništvu, nalazili su se Bara, Bara Diklića i Trupinovac, zadružni pašnjaci na kojima su se napasale krave iz moje Žabičke ulice. Preko Bare, Bare Diklića i Trupinovca prelazi cesta koja povezuje Gospić sa selom Žabicom. Lijevo od ceste prema šumi Jasikovac Bara je močvarna. Voda se slijeva s Bare i šume Jasikovac u potok koji teče ispod mostića na cesti, pa dalje vijugavo do šilje u Maričinom Rustu, a onda podzemnim tokom ulijeva u rijeku Novčicu.

Roditelji nam nisu dopuštali da na močvarni dio Bare i Trupinovca vodimo krave na ispašu, jer bi mljeko neugodno mirisalo po močvarnom bilju. Desno od ceste prema Rustu, Bara, Bara Diklića i Trupinovac su pogodni za ispašu. Krave su čuvali dječaci, a i djevojčice koje nisu

Temelji skladišta za kosti na položaju N 44° 32,161 - E 015° 22,407

imali braću. Čuvanje krava najviše je zapalo te djevojčice, jer smo mi dječaci bili zaokupljeni igranjem nogometom, ili bi se prasičali, toljali i klisali. Kada bi se jedna ili više krava odvojile od stada i ušle u privatni posjed, djevojčice bi počele vikati i vrištati, pa bismo mi potrčali i vratili ih na pašnjak.

Često bismo zakasnili i krave bi napravile štetu. Vlasnik zemlje zatekao bi krave u štetu, psovao bi vlasnike krava spočitavajući im kako su im djeca neodgojena, zbog čega je dolazio do svade između njega i naših roditelja. Događalo se da je vlasnik samo prijavio nesavjesnog pastira roditeljima, poznao je krave i znao je čije su. U oba slučaja roditelji bi opsovali nesavjesnog sina i još dodatno primijenili odgojnju mjeru remenom ili šibom. Kakva je bila ta odgojna mjera često su svjedočile masnice po našim nogama. Nismo roditeljima to zamjerili i ljutili se na njih, bili smo svjesni da smo pogriešili. Kaznu smo zasluzili i brzo je zaboravili, mislili smo, za nemar smo kažnjeni, pa se možemo opet do sljedećeg prekršaja, bezbrižno posvetiti našim igrama i čuvanju krava.

Hipodrom i odlagalište kostiju na zadružnim pašnjacima

Jednoga je dana vojska odnosno Jugoslavenska armija zauzela dio Trupinovca i Baru Diklić, pa tu napravila hipodrom. Vežbali su tu svoje konje i vojnike, a

nama oduzeli dio pašnjaka, koji je ionako bio malen za toliko krava koje su tu pale. Kad su konji svojim kopitim uništili travu, vojska se povukla. Zašto su došli vježbati na Trupinovac i Bari Diklić? Suvislog odgovora nema, osim da su se došli osvetiti stanovnicima Žabičke ulice, koji su bili lojalni hrvatskoj državi, mnogi ubijeni, nestali ili zatvarani.

Lijevo od močvarnoga dijela Bare između šume Jasikovac i sjenokoše Pipinke, koja pripada obitelji Galac, nalazi se Trnjak. Ime je dobio po trnju koje je bilo najzastupljenije na tome prostoru. Bio je to gustiš kroz koji se teško prolazilo. Stariji i mi djeca tiho smo među sobom u povjerenju govorili da su u Trnjaku, Jasikovcu, livadama i oranicama prema pravoslavnom groblju partizani pobili Hrvate, vjerojatno i nekoga iz naših obitelji. U taj dio nerado smo išli, jer smo se bojali mrtvih i zazirali smo od takvih mjesto.

Jednog jutra kad smo doveli krave na pašu, osjetili smo jak miris kakav se osjeti u bolnici, a širio se od šume Jasikovac. Pošli smo za tim mirisom i uz živicu sjenokoše Pipinka u blizini Jasikovca na ulazu u Trnjak našli smo na Bari veliku hrpu bolničkoga otpada. Vidjeli smo skinute gipsane ovitke s nogu, ruku, bezbroj igala za davanje injekcija, oštećene bolničke posude, hrpu praznih limenki konzerva i vojničkih cipela, koje su negdje prije bile odložene na otvorenom. Onako

crne i skvrčene djelovale su zastrašujuće. Netko je krišom, noću dovezao taj otpad, u više navrata, jer je hrpa bila velika, a vidjelo se i više tragova vozila čiji kotači su upadali u močvarno tlo. Kolski pristup do toga mjesta moguć je jedino s ceste koja prolazi preko Bare. Danju otpad nije dovezen, jer bismo to vidjeli, od jutra do mraka netko od nas dječurlije bio je na Bari i Trupinovcu, čuvali smo krave ili smo se igrali.

Nedugo nakon dovoza ovoga bolničkoga otpada oko 1950. godine među nama se proširila vijest da se u Trnjaku gradi skladište za kosti. Bilo nam je to čudno, jer je Trnjak bio zašaćen, izvan ruke, do njega nije bilo kolskoga puta od ceste Gospic – Žabica. Postojaо je odvojak kolskog puta od ceste Gospic – Divoselo, koјim se između Jasikovca i pravoslavnoga groblja moglo pristupiti Trnjaku. Pošli smo istražiti istinitost vijesti o izgradnji skladišta. Doista, skladište se gradi, veličine je oko 6,6 m x 5,5 m, radovi su bili već poodmakli, postavljala se krovna građa.

Kada je skladište dovršeno i dok velika vrata nisu bila postavljena, „uselili“ smo se u njega. Igrali smo nogomet po pravilima koja smo sami izmislili. Lopta se mogla odbijati od zidova i igra ne bi bila prekidana, prekidala se tek kada bi se postigao gol. U to doba igrao se i glavomet, to je kombinacija igranja glavom i nogama po važećim pravilima. Kada su vrata postavljena, nismo više dolazili.

Kako je skladište iznenada brzo izgrađeno, tako je i srušeno. Je li bilo izgrađeno samo da se u njega privremeno odlože otkopane kosti iz grobnica i one pokupljene s oranica? Na ovo pitanje trebat će nadležni potražiti odgovor u Hrvatskom državnom arhivu. Ostatci temelja skladišta nalaze se na položaju: N 44° 32,161', E 15° 22,407'.

Medicinski otpad

Ništa se ne događa, a da ostane tajna. Tako smo i mi pastiri saznali da se u skladište u Trnjaku odlazu kosti, te da iz jedne velike grobnice u Trnjaku ili Jasikovcu otkopavaju kosti pobijenih. Pričalo se da neki dječaci nakon oranja po obližnjim oranicama skupljaju kosti i u vrećama ih odnose u skladište. Za pokupljene kosti su bili plaćeni. Među nama se nerado i tiho govorilo da se s oranica skupljaju ljudske kosti.

Otkriće mnoštvene grobnice

Moj prijatelj Josip Dodo Grošpić i ja svaki slobodni trenutak koristili smo za tumaranje s našim lovačkim psima po širem prostoru uz desnu obalu rijeke Novčice, kroz šumu Jasikovac i po pustopoljnina između sela Žabice, Divosela i Ličkog Novog. Uz noževe i sjekirice nosili smo motke duge oko tri metra, pomoću kojih smo presakali živice, žičane ograde i potoke. Preskačući potoke, koji put, motka bi propala u meko tlo i umjesto doskoka na drugu obalu završili bismo u potoku.

To nas nije smetalo u našim bazanjima u kojima je bilo puno izazova. Uočavali smo u prirodi ono što smo učili u školi, dapače, još puno toga više.

Nakon glasina da se iz grobnice u Trnjaku ili Jasikovcu, koji graniče, otkopavaju kosti pobijenih, nas dvojica odlučili smo ju pronaći. Kod nogometnog igrališta NK Velebita na Trupinovcu ušli smo u Jasikovac. Krenuli smo rubom šume kroz gustiš prema Trnjaku. Poveli smo i naše lovačke pse od kojih smo se odvajali samo u doba spavanja i boravka u školi.

Trnjak nije bio odvojen od Jasikovca dubokim rovom i nasipom izgrađenim od iskopane zemlje na strani do šume, kao na ostalim dijelovima, kojim je sprječavan ulazak blaga u Jasikovac, a i krađa drveta.

Po sjećanju, negdje u blizini izgrađenoga skladišta za kosti naišli smo na čistinu na kojoj je uz rubove trave bila izgažena, na sredini je bilo hrastovoga lišća, a uz rub čistine bile su u zemlju zabodene grane na kojima je lišće počelo venuti. Očito je netko nešto htio prikriti. Dok smo nas dvojica bili zakupljeni otkrivanjem razloga ovoga maskiranja, iz šume su se pojavila dva nepoznata naoružana čovjeka.

Strogo su nas pitali što radimo ovdje, kako se zovemo i čiji smo. Dali smo im podatke i rekli im da smo u prolazu s psima. Psovali su nas i pitali gdje su psi. Kada smo odgovorili da su na tragu divljači zaprijetili su nam da će nas poslati u popravni dom, Jasikovac da je zaštićena šuma i u nju se ne smije dovoditi pse. Strogo su naredili: „Marš kući, vidimo li vas opet, završit ćete u popravnom domu“. Posramljeni i pokunjeni otišli smo s toga mjesta. Fućkanjem dozvali smo pse i o toj našoj dogodovštini nismo pričali. Bili smo uvjereni da smo pronašli mnoštvenu grobnicu pobijenih koju je jugoslavenska vlast pomno čuvala.

Vladimir Šulentić, ing. geod., prilikom setnje u park šumi Jasikovac, uočio je čudan nasip na položaju: N 44° 32,133', E 15° 22,367'. Ovaj položaj poklapa se s mjestom koje smo Josip Dodo Grošpić i ja u potrazi za grobnicom otkrili i s kojega su nas naoružani civili otjerali.

Grobnica na sjenokoši Živković kod Trnjaka

Nakon ovoga događaja susjed Ive Živković, stariji i jači od mene, seoski momak čiji su se roditelji doselili iz Pazarišta, zamolio me je da mu pomognem poksiti sjenokošu iza Trnjaka. Spremno sam pristao, pa smo se dogovorili da dodem k njemu u cik zore, jer se najlakše kosi dok je trava mokra od rose. On će pripremiti kose i sve ostalo, pa ćemo se njihovim za prežnim kolima dovesti do sjenokoše.

Postupili sam po dogovoru. Kad smo se dovezli do sjenokoše, Ive je ispregnuo konje, vezao ih za kola i potom smo pričuli na posao. Ive je bio pravi kosac, a ja gradski amater, koji mu nije u tome poslu dorastao. No, svojski sam se trudio da puno ne zaostajem. Kad smo dokosili do električnog stupa, rekao mi je da na tome dijelu ne ćemo kosit. Pitao sam ga zašto. Odgovorio mi je da je tu, kad je kopana rupa za električni stup, pronađena velika grobница pobijenih, pa je stup izmješten. Postalo mi je jasno da me je Ive pozvao jer se bojao mrtvih i bilo mu je nelagodno biti sam na toj sjenokoši.

Vođeni tragom mojega sjećanja, ostatke električnoga stupa, izmještenog s mnoštvene grobnice, pronašli smo na položaju: N 44° 32,258', E 15° 22,628'.

Komunistički su vlastodršci donijeli uredbu po kojoj se u Gospicu zabranjuje držanje domaćih životinja. Nju su naši roditelji teško prihvaćali, pa je bilo i novčanih kažnjavanja. Nama mladima ta uredba nije teško pala, štoviše, obradovala nas je. Onako nezreli nismo ni pomišljali koliko je to dodatni teret našim roditeljima. Teško su nas prehranjivali, a provedbom ove uredbe bilo je još teže.

Nakon uredbe o zabrani držanja domaćih životinja u Gospicu, Baru, Baru Diklić i Trupinovac, zadružni pašnjaci, rasparcelirani su i dobili su nove vlasnike. Ni danas mi nije jasno kako je do toga došlo, kao što mi je neshvatljivo da su stanovnici Žabičke ulice to mirno, podanički prihvatali. Komunističko nasilje ugasilo je u njima otpor i borbu protiv njega. Ubijanja nakon preokreta, zatvaranja i progona razlog su tome stanju. Kasnije, kad sam iz automobila gledao Bare i Trupinovac unakažene žičanim ogradama, s tugom sam se prisjećao predivnog djetinjstva i odrastanja na tim prostranim pašnjacima, bez žičanih ograda, voljenim pašnjacima našega djetinjstva.

Nedavno, pošao sam fotografirati Bare i Trupinovac. Ostao sam zaprepašten, gotovo sve se izmijenilo do neprepoznatljivosti. Izgrađene su tamo nove kuće,

Trupinovac i Bara Diklić se nasipaju odnekad dovezenom zemljom, a Bara prema Jasikovcu i Rustu obrasla je grmljem i drvećem. Ostala je nepromijenjena cesta i mostić na njoj.

Istraživanje pojedinačnih i mnoštvenih stratišta i grobišta u Gospicu

Kad sam 1998. preuzeo dužnost predsjednika HDPZ – Podružnice Gospic, preuzeo sam i obvezu istraživati zločinstva jugoslavenskih partizana nad Hrvatima, pronalaziti stratišta i pojedinačna i mnoštvena grobišta pobijenih hrvatskih mučenika, i to objavljivati u *Političkom zatvoreniku*. Mukotrpno je bilo pronaći svjedoče koji će dragovoljno svjedočiti i privoljeti ih da njihova svjedočenja mogu objaviti. Svima koji su svjedočili od srca sam zahvalan, kako onima koji su pristali da njihova imena uz svjedočenje objavim, tako i onima koji su dali svjedočenje ali nisu dopustili njihovu objavu za života.

U potrazi za svjedocima došao sam do muža i žene Tonković iz Žabice. Shrvari bolešću, ipak su spremno svjedočili kako je nakon preokreta Titova vlast prisiljavala Žabičare da na čistini kod pravoslavnoga groblja tešu drvenu građu za obnovu kuća u Divoselu. Muškarci su se u više zaprežnih kola vozili kroz Jasikovac do mesta gdje su radili. Na tome prostoru gdje su tesali drvenu građu, širio se nesnosan smrad od truleži raspadnutih tijela.

Žene su radnicima, hodajući pješice iz Žabice, u košarama nosile jelo i piće. Pri jednom dolasku jedna žena se izdvojila iz skupine kako bi obavila nuždu, pa je upala u veliku grobnicu u kojoj su se tijela, prekrivena tankim slojem zemlje, već raspadala. Skupina iz koje se izdvojila čula je njezino zapomaganje i pritekla joj u pomoć. O tome se nije govorilo, jer su Žabičari bili izvrgnuti jugokomunističkome i četničkom progonu. U ratu, Divoseljani su Žabicu zapalili 1942. i žive ljude bacali u zapaljene kuće. Vatra je bila tako velika da je obasjavala selo kao da je dan, vidjela se iz Gospica. No, Titova vlast nije tjerala Divoseljane da tešu drvenu građu za obnovu žabičkih kuća, jer su po njoj Žabičari kao Hrvati proglašeni neprijateljima.

Na povratku kući s prisilnoga posla, kotači jednih kola, kod nogometnoga igrališta na izlasku iz Jasikovca, duboko su upali u zemlju, tako da su prazna kola

Ostatci električnoga stupa i izolatora na položaju N 44° 32,258' - E 15° 22,628'

Streljana na Trupinovcu

konji teško izvukli. Kola su upala u grobniču, kotači su bili onečišćeni krvavim blatom, koje su kod kuće vodom ispirali.

Na Trupinovcu kod nogometnoga igrališta NK Velebita kopala se glina i tu je u doba Austro-Ugarske Lovre Pavelić, poduzetnik iz Gospića, izgradio ciglanu. Glinu su kopali i koristili za svoje pećarske usluge poznati pećarski obrtnici, Gospićanka baba Pećarica i Nina Zdunić zvani Pećar iz Žabice. Po pričanju, nakon rata OZN-a i KNOJ ubijali su tu Gospićane i ostale zarobljene Hrvate, i zatrnavali ih u rupe i rovove iz kojih je iskopavana glina.

Na prostoru na kojem je kopana gлина za izradu cigle i za pećarske usluge, i gdje su po pričanju jugoslavenski partizani vršili smaknuća Gospićana i drugih zatočenih u Gospiću, Titovi su vlastodršci izgradili streljanu s velikim grudobranom prema Jasikovcu. Poznato je da su u Gospiću, i ne samo u Gospiću, jugokomunistički vlastodršci na mjestima mnoštvenih smaknuća i grobišta gradili vojarne, vojna skladišta, škole, sportska igrališta, parkirališta za automobile i druge građevine.

Zaključak

Nakon svjedočenja muža i žene Tonković postala mi je jasna logična povezanost i slijed događaja kojih se prisjećam još iz moje dječačke dobi. Shvatljivo mi je nastojanje komunističkih vlastodržaca u

prikrivanju grozomornih zločina jugoslavenskih partizana.

Po svjedočenjima i dostupnom arhivskom gradivu, Jasikovac se navodi kao mjesto mnoštvenih zločina jugoslavenskih partizana. U slobodnoj Hrvatskoj, na hrvatskoj vlasti, sveta je obveza istražiti i pronaći grobnice na tisuće pobijenih. Zemni ostatci nisu mogli netragom nestati, neoprostiv grijeh bi bio oglušiti se i ne pronaći njihove grobove.

Veličina zločina bit će shvatljiva kad se, nadam se, uskoro objave nalazi ekshumacije pobijenih ispod ceste i nogometnoga igrališta kod katoličkoga groblja u Gospiću. Ono što je do sada ekshumirano strahotno je, a posebno je strahotno i neshvatljivo što o tome i danas šute voditelji izgradnje tih građevina. U doba Titove Jugoslavije njihova šutnja mi je shvatljiva, ali danas, u Republici Hrvatskoj, nema opravdanja za šutnju. Pitam ih: "Zar se ne bojite Boga, gdje će vam duša? Progovořite, na zalazu ste života, rasteretite dušu, grijehom ne opteretite svoju djecu!"

*

Zahvalan sam gospodinu Vladimиру Šulentiću, ing. geod. i zaljubljeniku u Liku i ličke starine, na suradnji, na pripremi karte i snimanju fotografija i koordinata. Vođen sjećanjima iz moje dječačke dobi otkrio je položaj sjenokoša, pašnjaka, temelje skladišta za kosti u Trnjaku i otpiljeni električni stup uz koji je najvjerojatnije mnoštvena grobnica na sjenokoši Živković (Dobrijević, Zubović), te nasipa čudnoga oblika u Jasikovcu.

Predjeli koje opisujem su se izmjenili do neprepoznatljivosti. Šikara i šuma prekrili su sve svojim zelenim zastorom, pa je samo iskusna i stručna osoba, kakav je gospodin Šulentić, mogla otkriti što se krije ispod toga zelenoga zastora.

Pogled na nekadašnju sjenokošu Živković na kojoj je mnoštvena grobnica

OBNOVLJENA SPOMEN-PLOČA NA OGRADNOM ZIDU KATOLIČKOGA GROBLJA U GOSPIĆU

Ličko-senjska županija pod vodstvom župana Ernesta Petryja obnovila je razbijenu spomen-ploču *U znak sjećanja na hrvatske žrtve*, koju je 22. srpnja 1990. na ogradnom zidu katoličkoga groblja u Gosiću postavio hrvatski puk iz Gosića. Bilo je to doba zanosa i ushita, kad se počeo ostvarivati stoljetni san Hrvata, stvaranje nezavisne Republike Hrvatske.

U noći 6. na 7. kolovoza 1990. razbili su spomen-ploču barbarški pripadnici srpskog naroda koji nas je gazio, ponižavao, svojatako hrvatsku povijest, kulturnu baštinu, negirao narodnost i hrvatski jezik još u Austro-Ugarskoj, posebice od doba Károlyja Khuena-Hédervárya, a od 1918. kroz obje Jugoslavije, Karađorđevićevoj i Titinoj, državnim terorom držao u pokornosti.

U ovoj spomen-ploči puno je simbolike. Iz nje se iščitava zanos i težnja Hrvata prilikom stvaranja Republike Hrvatske, njezino vandalsko razbijanje nagovijestilo je krvavi rat za slobodu Hrvatske izvođenju uz veliku patnju i žrtve, razmravljenost simbolizira podjelu hrvatskoga društva zbog kojeg nema napretka, zbog kojega tapkamo na mjestu, a njena obnova i spajanje krhotina u cjelinu nagovještava razboritost u promišljanju i zajedništvo.

Svi, bez obzira na ideološku i stranačku pripadnost, trebamo se okupiti oko onoga što nam je zajedničko i to promicati, a oko onoga u čemu smo u

Piše:

Ivan VUKIĆ

prijeporu i protimbi, u demokratskom razgovoru iznaći rješenje. Ono oko čega se ne možemo dogovoriti, treba na parlamentarnim izborima izložiti puku, pa neka on svojim glasovima odluci za koju opciju će se opredijeliti. Mali smo narod, sloga nam je potrebna, jer od naše nesloge koristi mogu

Razbijena spomen-ploča u noći
6. na 7. kolovoza 1990.

izvući naši prijetvorni susjadi, koji svojataju dijelove Hrvatske, a Srbi i nas kao narod, proglašavajući nas *pokatoličenim Srbima*.

Veseli me i ulijeva nadu da obojica gosičkih čelnika, župan Ernest Petry i gradonačelnik Karlo Starčević, promiču vrijednote koje su nam zajedničke, koje nas povezuju i to javno potvrđuju i promiču.

To su potvrdili i 16. svibnja 2022. otkrivanjem obnovljene spomen-ploče. Molitvu za spas duša pobijenih predvodio je gosički sužupnik don Andelko Kaćunko, a nakon molitve blagoslovio je spomen-ploču i mrtve čije kosti su još neekshumirane ispod ceste i okolnoga zemljista. Nazočnom puku kratkim besedama obratili su se Ivan Vukić, predsjednik HDPZ-a Podružnice Gosić, gradonačelnik Starčević i župan Petry. Nakon izrečenih beseda sva trojica otkrili su spomen-ploču, skinuli su hrvatsku zastavu kojom je bila prekrivena.

Bože, daj da ovo bude početak duhovne i tvarne obnove Gosića, i da Gosić postane grad u kojemu je poželjno živjeti, a ne postaja za iseljavanje, te da Gosić postane grad s dušom kakav je nekada bio. Nikad u gosičkoj povijesti nije bilo takve mogućnosti kao sada, da se kroz djelovanje škola, visokoškolskih ustanova, Muzeja Like Gosić, Državnog arhiva u Gosiću, Instituta društvenih znanosti Ivo Pilar – Područnog centra Gosić i različitim drugih udruženjima koje djeluju u Gosiću, uzdiže zajednički prepoznatljivi gosički duh. (I. V.)

Spomen-ploču otkrivaju: župan Ernest Petry,
Ivan Vukić, predsjednik HDPZ Podružnice
Gosić i gradonačelnik Karlo Starčević

Obnovljena spomen-ploča na 16. svibnja 2022.

MORTI JE IPAČ ŽIV, MORTI SE VRNE...

Nemoguće je shvatiti i voljeti ujedno i pobjednika i pobijedene (...) osim nekog mjesto smještena izvan svijeta, gdje stanuje Božja mudrost.

Simone Weil

Umom sjećanju izranjavaju slike žena Prekodravlja, moje Gole, mahom mladih i srednje životne dobi, pogleda prikovana za zemlju, lica zaklonjena crnim maramama s vječnim tragom neispakane tuge i usta zakovanih strahom, dok je srce majčino i srce žene – ljubavnice, s čedom na rukama, tražilo istinu *o životu ili smrti* njihovih sinova, muževa, braće, koji su nestali na Bleiburškom polju, u kolonama smrti – na Križnomu putu ili su preko noći odvedeni iz domova, da bi na *sudu bez suda* dokazivali svoju nevinost. No, trag im se izgubio i grob im nije znan, samo je ime koje se nije smjelo izgovoriti lebdjelo u zraku.

Živjele su kao u bunilu i ne samo da je noć bila tamna, dani su bili magleni i sumorni. Bilo je to bunilo duha koje je slijedilo budenje ispunjeno težinom spoznaje smrti, ali i strahovima koji su prijetili opstanku. Te žene bile su na granici, izgubljene između svjetova tinjanjuće nade i spoznaje smrti. Postupno su se saživjele sa *sudbinom* i sahranile najljepši dio svojih života.

Iz kolone smrti vratio se tu i tamo po koji nekad snažan i mlad mještanin, priпадnik vojske Nezavisne Države Hrvatske, ukoliko mu je preostalo još toliko snage da prepliva Dravu i da se puzeći dovuče do svog doma. Kad se u tajnosti došaptavalo da se netko vratio, žene i majke su se raspitivale o sudbini svojih muževa, sinova, braće, i prenosile krnje i nepouzdane vijesti najbližima.

Među sretnicima bio je i moj omiljeni tetak Julčina, čovjek snažne tjesne građe i životne volje. Žena ga je jedva prepoznala i u zaprepaštenju zavapila: *Je l' si to Ti, Julčina ili se moje joči varajo?* Petogodišnji sin ga se prestrašio i zapao u prestravljen plač, osjećajući strašnu snagu majčina i očeva doživljavanja.

Dakako, bio je to njen muž, bolestan nasmrt. Posljednjim snagama preplivao je Dravu i u sumraku dopuzao do vlastitog doma, zaobilazeći selo u širokom luku, da ga ne zapazi netko od doušnika. Doživljeno nasilje i strahote u koloni utjerale

Piše:

**prim. mr. sc. Tereza SALAJPAL,
dr. med. (neuro)psihijatar**

su mu strah u kosti. Skupljali su mrvice u prašini od ostataka bačenog kruha milosrdnih žena koje su stajale na putovima kojima su prolazili, čekajući svoje najmilije. Vodu su pili iz graba, ako su naišli na njih: s neminočnim teškim proljevima od kojih je većina zarobljenika patila i putem

poveda. Žedni so i gladni, a koj bi probal pobeći, toga napucajo...

Jedna od prisutnih žena je spomenula: *Nešće je z daleka donesel vest da je puno njeo ostalo ležati na Blajburškom polju, partizani so je zrešetali z strojnicami – posle dok so se te bokci predali Englezom.*

Potom je dodala: *Komu so kakvo zlo napravili te naši dečki koji so se z vojskom povlačili po komandi, so ne mogli drugač napraviti. Em so ne išli dobровolno vu*

umirala. Posustale i one pri kraju kolone ubijalo se bez milosti.

Kad bi se žene slučajno srele, ili našle pri zajedničkom poslu, propitivale su o mogućim saznanjima o svojoj braći, muževima, očevima i međusobno tješile jedna drugu: *"Naj se tak žalostiti, Marica, morti ti je muž ipak živ, morti se vrne kako je i Janičin brat vrnol... Morti od nekoga nekaj zeznaš gde je i kam je.*

Na to bi druga nadodala: *Pripoveda se, da so Englezi nekoje prevzeli... potrpali vu vagone i predali partizanom. Morti so je i vu Sibir otpelali. Što zna, morti je ipak živ – bole da se nadaš nego ne..*

Treća je nastavila: *Tejo više nigdar ne bo. Siromaki kak i oni vu kolonaj... na Križnomu putu. A strahote kaj svet pri-*

vojsku, so morali iti. Nišće ne mogel od toga pobeći. Kaj je ne narod govoril: Moraoš iti ili Anti ili Titi, doma ne smeš biti!

Bilo je to vrijeme zbumjenosti, potraga, nevjerovanja u slutnje, tinjanja nade bez nade. Povlačenje vojske i naroda prema Englezima u Austriji zbivalo se u vremenu potpunog bezvlašća, velike zbrke i općeg nereda, masa iz svih krajeva, preplavljenih strahom i neobviještenošću. Bilo je to vrijeme izgubljenosti i bezglavih odluka vladajućih struktura države. Žene, politički nepismene, intuitivno su prepoznaile tu životnu mudrost, izraženu riječima Josepha Campbella: *Kaos zavlada uvijek kada životne uloge preuzmu, oni nedostojni, iskazujući je riječima natopljenima srdžbom i osudom: onejo kaj so pobegli*

i ostavili narod na cedilu... narod koji je najmenje kriv i svoje riti deli na sigurno...

Bilo je srdžbe i osude onih što su mali pobjedničkom zastavom i ispunjeni mržnjom osvećivali se jednako na nevinima kao i krivcima. Žene su prokljnale: *Prokleti Englezi... Ne daj im Bog dobro kud god išli... ni njihovomu potomstvu... Stigla jih Božja kaštiga kak i ove komuniste... partizane... prave bezverce...*

Kad su kolone presahle, a muževi i braća se nisu vraćali, gasila se nada i žene su zbumjelo tumarale od posla do posla, od znanca do rođaka – komunista ili partizana – skupljajući informacije: *Ako je negde nešće nekaj čul za njihovoga čoveka, sina, brata; morti videl il' morti zna kaj, bi jim povedal da znajo na čemu so... je l' se imajo čemu nadati.*

: Ako neso ništ zgrešili, bo se vidlo – nikomu ni las ne bo opal z glave.

Nikada se ni jedan od navedenih nije vratio domu, niti su se mogli dobiti ika-kove obavijesti o njihovoj sudbini. Narod je govorio: *Bog dragi zna – sigurno je te dečke noć pojela.* Neke od tih mladića su vlastite majke upućivale da se odazovu na poziv, jer nikome nisu učinili nikakvo zlo, u uvjerenju da im se ništa loše ne može dogoditi. Kako se ništa nije moglo saznati o njihovoj sudbini, majke su se osjećale krivima da su pridonijele njihovoj zloj sudbini. Zbumjeno su hodale, okriviljavale se i govorile: *"Da sem ga bar nekak zadražala... da bar nesmo veruvali onem kaj so govorili da im se ništ nemre dogoditi, da se bar ne odazval pozivu... da je bar ostal doma... nikomu ne ništ napravil... ni dlaka z glave ne spala ni jednomu partizanu niti*

vremenima sukoba, mržnje i nasilja proširila se i na Domovinski rat. Trebali bismo se zapitati; što olako etiketiranje i nabijanje *krivnje bez krivnje* znači za tjelesni i duševni opstanak i sudbinu potomaka obilježenih? Koje su posljedice te nepromišljene stigmatizacije i okriviljavanja za pojedinca i narodnu zajednicu?

Zlo je toliko banalno da ga se ne doživljava kao nedopustivo, kao grijeh, kako to piše Hanna Arendt. Leopold Sondi piše pak o *sudbinskoj neurozi* 20. stoljeća, koja onemogućuje pristup slobodnom izboru Dobra i Zla, što je značajka suvremenog društva Zapada. Ni društvo ni pojedinac ne prepoznačaju neurozu, jer se nalaze na stupnju narcistične omnipotencije, što je značajka nezrelih ličnosti. Vjerovatno je tajnu zla bolje proniknula mističarka i filozofkinja Simone Weil, koja piše: *Zlo kad smo u njemu ne osjećamo kao zlo, nego kao nužnost, ili čak kao dužnost.*

U vremenu rata i u poraću, vremenu besčašća, svijetom i prostorom hodilo je zlo mržnje i osvete, predući niti ljudskih sudbina koje su, skupljene u klupku, postajale nerazmršive i sve teže. Istina o Bleiburgu i kolonama smrti se skrivala i pred vlastitim djecom, jer je njen izricanje bilo po život opasno. Bile su to strogo čuvane tajne unutar obitelji koje su pritiscale njene članove ne samo sudbinom Nestalih već i trajnom obilježenošću, tajnom nevidljivim križu, koji su žene vukle zajedno sa svojom djecom na mukotrpnu životnom putu.

Jer, svaka proživljena strahota pred kojom zanijemimo, bez obzira na njen ideološki predznak, neizbrisiva je i prenosi se u generacijskom lancu kao neiskaziva tajna grijeha počinitelja s jedne strane i žrtve koja je pretrpjela strahotu nasilja s druge strane.

Tuga je nalegla na lica žena i s njih se prelijevala na lica njihove djece, odzvanjala u svakoj kretnji majke i dodiru ruku, mogla se opipati. Te mlade žene bile su zavite u crno bez crnine (nisu mogli odtugovati od vlasti nepriznatu smrt!), Penelope, koje su u fantaziji očekivale svoje muževe – barem vijesti o njihovu nestanku ili smrti.

Njihova je tuga bila doživotna i neisplakana. Sigurne potvrde o smrti svojih najmilijih nisu imale. U srcu se izmjenjivala tiha nada s podmuklom strepnjom i nejasnom spoznajom da su najvjerojatnije mrtvi. Strepnju bi potisnule nadanjem da

Mladi koji se nisu s vojskom povlačili – neki iz obitelji partizanskih pomagača, simpatizera, pa i odbornika – pokupljeni su jednog dana i za njih se više nije ništa znalo. Po nalogu jugoslavenske partizanske vlasti, prijavili su se u dobroj vjeri, smatrajući da im se ne može ništa dogoditi jer nisu učinili nikome nikakvo zlo. Neki od njih, mimo nadležnih, bili su onda pustili zarobljene partizane i smatrali su to svojom zaslugom. Sada im je suđeno bez suda – *krivi su bili bez krivnje i zauvijek Nestali.*

Pozivu vlasti se nisu odazvali samo rijetki, koji su uspjeli pobjeći iz vojske pri masovnom povlačenju; skrivali se u roditeljskom domu i/ili kod rodbine. Njih nitko nije mogao uvjeriti u pošten postupak partizanskih vlasti. Mještani u Narodnom odboru, mahom bivši članovi Seljačke stranke i simpatizeri partizana, govorili su

njihovom simpatizeru v našem mestu.

Sudbinu tih mladića bila je zapečaćena pripadnošću Hrvatskim oružanim snagama, pribilježbom uz generalije: *ustaša – domobran,* kao prateći komentar povjernjivih mještana. To je tajna zla! Ispisana je istim rukopisom kao i zločini iz vremena srpske agresije na našu domovinu. Tajni zla pripadaju odluke, poticaji i naputci ubijanja, tolikih nevinih u kolonama Križnog puta: neiskusne mobilizirane mladosti srednjih škola, staraca, žena i djece koji su se našli u koloni tjerani strahom od nepoznatog.

U tom stanju neshvatljive bezglavosti i bezvlašća, na narod je nalegla nepojmljiva okrutnost pobjednika; osveta koja je zahvatila cijele naraštaje i poprimala značenje iskorjenjivanja hrvatskog naroda. Etiketa *ustaša* značila je gubitak života, u

su možda u nekom sibirskom logoru, a onda ipak postoji makar samo u mislima nada u povratak.

Zapisano je: nema goreg po život preživjelih i ožalošćenih ako svoju tugu ne odtuguju. Te žene nisu mogle ni saznati za smrt svojih najmilijih – poput duha njihovi su životi lebdjeli u njihovu životnom obzoru *ni živi ni mrtvi – Nestali*. (Isti rukopis iščitavamo u zapisu nestalih u Domovinskom ratu). I dok je u srcu postojala slutnja smrti i razum ju potvrđivao, javno ona nije bila iskazana. Moglo se samo naslućivati i šaptati u tajnosti o mjestima masovnih pogubljenja.

Niti jedna od tih mlađih žena nije mogla dobiti dokument – potvrdu o smrti bračnog druga. Time je njihova sudbina bila nerazmrsivim čvorovima vezana uz *Nestalog*. Te mlađe žene ostale su zauvječ zavijene u crno – bez istinske spoznaje i doživljaja smrti, obrednog oplakivanja i tugovanja za Ubijenim – *Nestalim*. I to im je ljudsko pravo oduzeto!

Zaledena tuga ostavlja duboke tragove u životu ožalošćenih i njihove djece, u krajnjem i u životu naroda. Neizgovorene, pak, tajne pokrivene poluistinama i lažima, svoje negativno djelovanje zrače i ostavljaju tragove na generacijama. S nametnutim žigom srama i krivnje obitelji ma koje su bile *na krivoj strain*, njihovom trajnom stigmatizacijom, njihovoj djeci se otežavalo samo postojanje; poticalo ih se da zataje vlastitog roditelja i izbrišu svako sjećanje na njega, da bi se satro i izbrisao vlastiti identitet. Na tim tajnama i nestalima – nepriznatim, zataškavanim smrtima, odnjegovan je beznađe, rezignacija – bezvoljnost, tiho podmuklo razjedanje duše i duha naroda – narodnog bića.

To nam oslikavaju riječi žena u poraću: *Čemu roditi decu... kaj jih vmore... kaj jih mrak pogotne... za vmarjanje... za politiku, kaj jih rat pogotne...* Nepovjerenje i doživljaj svijeta kao opasnog, mijenja odnos prema životu; javlja se bezvoljnost i beznađe, prepustanje sodbini. Samo duboko čeznuće za životom i ukorijenjenost u rodnom tlu (prostor ima duboko psihološko značenje!) – usprkos neizmjernoj patnji gubitka i rastrganim obiteljskim vezama – narod se održavao na životu uz molitvu i predanje u Božje ruke.

NEŠTO KAO OPORUKA

Dubravku Horvatiću

Svi moji počivaju na groblju u Miroševcu
Drugi ili treći razred u glini
I hrastovom hladu
Među preoranim ustašama

Svaka čast svima njima!

Ali kad ja umrem
Ja želim natrag u kamen
Ja želim natrag k mojim djedovima.

Pokopajte me, dakle, u kamenu raku
Na groblju u Rovanskoj:
Ne brinite za razred
Ne trošite novac na lijes.
Kome treba lijes!
Ja sam skoro cijeli život proveo u lijisu
S imenom škola, volkswagen, ford, toyota
Kancelarija.
Neka budem barem malo slobodan
U smrti: da mogu pošteno protegnuti noge
Zijevnuti kao ljudsko čeljade.
Umotajte me gola u bijelu ponjavu
I spustite u kamenu raku
Ne morate uvoditi telefon
Ni televiziju
Ne morate brinuti za posljedice.

Ako vam je do toga
Za slučaj da ogladnim
Spustite sa mnom i komad pečene bravetine.
I potom nastavite život:
Podižite vikendice.
Ali ako sebi želite dobro
Ako želite dobro svojoj djeci
- Na jedan ili drugi način
Na bilo koji način -
Za majku Božju,
Riješite se najprije Jugoslavije!

A mene pustite da odahnem među Ilirima
Rimljanima i starim Hrvatima;
Da slušam Velebit
Da gledam more
Nakon što sam se nagledao
Napretka u svijetu
Da napokon budem malo sretan:
Svoj sa svojima.

Čoban među čobanima.

Boris MARUNA

U SPOMEN

JOŠKO VUKOREPA

1967 - 2022

Laka mu bila
hrvatska zemlja!

HDPZ - Podružnica
Šibensko-kninske županije

POMOĆ ZA POLITIČKI ZATVORENIK

Od sredine ožujka 2022.
do zaključenja ovog broja,
svojim je prilogom daljnje
izlaženje ovog časopisa ne-
sebično pomogao:

Drago Ćutuk, Split	500,00 kn
UKUPNO	500,00 kn

Zahvaljujemo se darovatelji-
ma, te se i ubuduće preporu-
čujemo njihovoj susretljivo-
sti. (Ur.)

PUBLIKACIJE KOJE SE MOGU NABAVITI U HRVATSKOM DRUŠTVU POLITIČKIH ZATVORENIKA (Zagreb, Masarykova 22/IV, srijedom od 9 do 13 sati)

POLITIČKI ZATVORENIK 2009.-2013. - brojevi 202-255 na CD-u s mogućnošću pretraživanja - 1 CD	25 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 2006.-2008. - svи brojevi časopisa (166-201) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja - 1 CD	25 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 1990.-2008. - svи brojevi časopisa (1-201) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja - 4 CD-a	200 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 2003.-2005. - svи brojevi časopisa (brojevi 130-165) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja (staro izdanje) - 1 CD	30 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 1990.-1997. i 1998.-2002. - svи brojevi časopisa (brojevi 1-129) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja - 2 CD-a	60 kn
Ivo BJELOKOSIĆ: Svećenik matični broj St. Grad. 2019, HDPZ Podružnica Dubrovnik, 2002.	80 kn
Kaja PEREKOVIĆ: Naše rođenje, RINAZ Rijeka, HDPZ Zagreb, 2004.	150 kn
Skupina autora: Hrvatske žene u okovima i pjesmi, Riječki nakladni zavod Rijeka, 1997.	80 kn
Bruno ZORIĆ: Svjetlo i sjene (pjesme), HDPZ Podružnica Žadar, 2000.	40 kn
Slavko MILETIĆ: Za dostojanstvo i slobodu, HDPZ Mostar, 2006.	80 kn
Zatajena grobišta i prešućene žrtve Drugog svjetskog rata i porača u Karlovačkoj županiji, Izd. HDPZ - Podružnica Karlovac, 2007., tvrdi uvez, 450 str.	140 kn
Prešućene žrtve Đakova i Đakovštine u Drugom svjetskom ratu i poraču, Izd. HDPZ - Podružnica Osijek, Ogranak Đakovo, 2007., tvrdi uvez	150 kn
Dr. Augustin FRANIĆ: Dr. Niko Koprivica gradonačelnik Dubrovnika, žrtva i mučenik sa Dakse, HDPZ - Podružnica Dubrovnik, 2009., 72 str.	50 kn
Mijo JURIĆ: Osamnaesto proljeće (Uspomene na godine tamnovanja), HKD sv. Jeronima, Zagreb, 2009., tvrdi uvez, 312 str.	100 kn
Prilozi za povijest Domovinskog rata u Đakovu i Đakovštini , prir. Ivo Tubanović, Igor Švraka, Pero Šola, Dragutin Hajnić, Zorica Balog, Maja Majbaum i Sanja Rogoz-Šola, izd. Hrvatsko društvo logoraša srpskih koncentracijskih logora Ogranak Đakovo i HDPZ Podružnica Osijek, Ogranak Đakovo, tvrdi uvez, 528 stranica	150 kn
Žrtve Drugoga svjetskog rata, porača i Domovinskog rata na području župa Dobretići, Jajce, Koričani, Ključ, Liskovica, Podmilače i Varcar Vakuf – Mrkonjić Grad , prir. Ivo Tubanović, Stipo Pilić, Ivo Aščić, Mirko Blažević, Mara Crmoja, Zdravko Žunić i Branko Bungić, izd. 2B multimediaPrint, Nova Bila, 456 stranica, tvrdi uvez	100 kn
Dr. Augustin FRANIĆ: KPD Stara Gradiška: mučilište i gubilište hrvatskih političkih zatvorenika, HDPZ - Podružnica Dubrovnik, broširano, 302 str.	100 kn
Božidar Božo KOVAČEVIĆ: Križni put dugačak pet godina 1945.–1950. (Svjedočenje o vremenu), HDPZ - Podružnica Karlovac, broširano, 103 str.	40 kn
Slavko RADIČEVIĆ: Tri za dvadeset stoljeća na tlu Hrvatske, Vlastita naklada – sunakladnici; HDPZ i HDPZ Podružnica Rijeka 2010., tvrdi uvez, 351 str.	100 kn
Dr. Augustin FRANIĆ: KPD Lepoglava, mučilište i gubilište hrvatskih političkih osuđenika, drugo, dop. i proš. izdanje, HDPZ, Dubrovnik, 2010., broširano, 304 str.	100 kn
Mato LUKAČEVIĆ: „Trnava i okolica u prošlosti i sadašnjosti“, Matica Hrvatska - Ogranak Đakovo, tvrdi uvez, 408 str.	100 kn
Damir BOROVČAK: „GOVDANSKO, Hrvatsko velejunaštvo bez svjetskog uzora“, Zagreb 2012.	120 kn
DVD Huda Jama - Rudnik Barbara - komunistički zločin 1945.	20 kn
Mara ČOVIĆ: Sjećanje – Svjedočenje. Rijeka, Riječki nakladni zavod, 1996, 111 str.	40 kn
Branimir DONAT: Društvo žrtvovanih hrvatskih pjesnika, Zagreb, Dora Krupićevo, 358 str.	100 kn
Andrija Radoslav GLAVAŠ: Hrvatska književnost i duhovnost, Zagreb, Dora Krupićevo, 1999., 442 str., tvrdi uvez	100 kn
Jeronim KORNER: Pjesme duhovnika, Zagreb, Dora Krupićevo, 1998., 328 str., tvrdi uvez	80 kn
Tomislav DRŽIĆ: Hladne je v peklu, vlastita naklada, Zagreb, 2009.	20 kn
Monografija MACELJ 1945. , po promotivnoj cijeni	200 kn

IN DIESER AUSGABE

Der kroatische politische Emigrant **Mladen Dolić** gab kurz vor seinem Tod zu Beginn dieses Jahres **Leo Marić** ein Interview, das leider nicht vervollständigt wurde, das wir aber in dieser Ausgabe als wertvolles Zeugnis für die politischen Ansichten der kurz vor dem Zweiten Weltkrieg geborenen kroatischen Jugend veröffentlichen. Dolić wurde 1937 in Ostkroatien in einer nationalistischen Familie geboren, und sein Vater verließ seine Heimat 1945, zum Zeitpunkt des Zusammenbruchs des Unabhängigen Staates Kroatien, und ließ sich bald danach in Argentinien nieder. Tausende kroatischer politischer Emigranten fanden dort Zuflucht, wo sie bald begannen, kulturell und politisch aktiv zu sein. Als Student an der Technischen Fakultät in Zagreb beschloss Mladen Dolić 1960 ebenfalls zu emigrieren. Er kam über Rom und Italien nach Argentinien und schloss sich seinem Vater an. Da er jedoch mit der Situation in Argentinien unzufrieden war, siedelte er drei Jahre später in die Bundesrepublik Deutschland über, wo er bis zum Zusammenbruch des Kommunismus und dem Zerfall Jugoslawiens lebte, und zwar als prominentes Mitglied des Bundes der vereinigten Kroaten Deutschlands, einer von mehreren kroatischen Emigrantenorganisationen. In dieser Eigenschaft war er Teilnehmer an einer Reihe wichtiger Episoden in der Geschichte der kroatischen politischen Emigration und Zeuge einiger der tödlichen Attentate, die während dieser Zeit in Deutschland verübt wurden.

*

Vlado Gotovac (1930-2000) ist kroatischer Schriftsteller, Philosoph und Politiker, einer der bekanntesten Dissidenten in der Zeit von 1972 bis 1990, in der er zweimal zu langjährigen Haftstrafen verurteilt wurde, die er in vollem Umfang ertrug. Beide Male (1972 und 1981) behauptete das jugoslawische kommunistische Regime, seine Texte und Gespräche mit ausländischen Journalisten seien ein Angriff auf den Staat und das politische System. Die kroatische Öffentlichkeit wusste jedoch nicht, dass Gotovac bereits im späten Frühjahr 1952 verhaftet worden war. Diese Information wird in literarischen

und allgemeinen Enzyklopädien und Lexika nicht erwähnt, sie wird in keiner der Biographien von Gotovac erwähnt und ist dem Autor der ersten, kürzlich erschienenen Monographie über ihn völlig unbekannt. Dokumente über die erste Verhaftung und Inhaftierung von Gotovac, die etwa einen Monat gedauert haben dürfte, werden in dieser Ausgabe von **Dr. sc. Ivica Lučić**, Historiker am Kroatischen Institut für Geschichte, veröffentlicht.

*

Anlässlich des hundertsten Geburtstages des ersten demokratisch gewählten Präsidenten der Republik Kroatien, Dr. Franjo Tuđman (1922-1999), erinnert der Chefredakteur, **Dr. sc. Tomislav Jonjić** an die intellektuellen und politischen Beziehungen zwischen Tuđman und dem prominenten slowakischen kommunistischen Politiker **Gustáv Husák**. Nach Ansicht des Autors sind sie durch die Ähnlichkeit der kroatischen Position in Jugoslawien mit der slowakischen Position in der Tschechoslowakei bedingt. Im Gegensatz zur großen Mehrheit der kroatischen Kommunisten, die sich beispiellos zum Jugoslawismus bekannten und den Kroaten das Recht auf einen unabhängigen Staat absprachen, verkündeten die slowakischen Kommunisten vor dem Zweiten Weltkrieg die "Sowjet-Slowakei" als eines der möglichen Ziele ihres Kampfes.

Daher war ihre Haltung gegenüber dem slowakischen Staat (1939-1945) *mutatis mutandis* unterschiedlich, so dass Husák in seinen Mitte der 1960er Jahre veröffentlichten Memoiren die pro-deutsche Außenpolitik der Theiß-Slowakei scharf kritisierte, aber darauf hinwies, dass in dieser Zeit das slowakische Nationalbewusstsein, die slowakische Sprache und Kultur trotz allem stark gefördert wurden, was eine erhebliche Verbesserung gegenüber dem früheren tschechoslowakischen Regime darstellte, das von Leuten beherrscht wurde, die die Existenz des slowakischen Volkes leugneten.

*

Mehrere Autoren schreiben über aktuelle politische Themen. Der ehemalige Vorsitzende der Kroatischen Gesellschaft der politischen Gefangenen **Alfred Obranić** analysiert das vom Putin-Regime in Russland aufgebaute Lügensystem, das in vielerlei Hinsicht dem Lügensystem ähnelt, von dem sich die großserbische Propaganda seit Jahrzehnten ernährte. **Zvonimir Jonjić** hingegen schreibt über die Ausbreitung der Gender-Ideologie und die Untergrabung der traditionellen Familie, die das politische Leben in Kroatien in den letzten Jahren mit unvorhersehbaren Folgen beherrscht haben.

Vinkovci

IN THIS ISSUE

Some time before his death at the beginning of this year, **Mladen Dolić**, a Croatian political emigrant gave an interview to **Leo Marić**, which, unfortunately, was not finished. Nonetheless, we publish it as a valuable testimony about the political views of Croatian youth born shortly before World War II. Dolić was born in 1937 in a nationalist family in eastern Croatia, and his father left his homeland in 1945, during the breakup of the Independent State of Croatia, and settled in Argentina. Thousands of Croatian political emigrants took refuge there, and soon they began with cultural and political actions. As a student of the Zagreb Faculty of Technics, Mladen Dolić decided to emigrate in 1960. He came to Argentina via Rome and Italy, and joined his father. Unhappy with the situation in Argentina, he moved to the Federal Republic of Germany three years later. He lived there until the downfall of communism and the break-up of Yugoslavia, as a distinguished member of the United Croats of Germany, one of several emigrant organizations. As such, he was a participant in a string of important happenings from the Croatian political emigration's history and a witness of some lethal assassinations carried out on German territory in that period.

*

Vlado Gotovac (1930-2000) was a Croatian writer, philosopher and politician, one of the most well-known dissidents in the era from 1972 to 1990, when he was sentenced to multi-year imprisonments on two occasions, and he served his sentences. On both occasions (1972 and 1981) the Yugoslav communist regime declared that his texts and talk to foreign press constituted an attack on the state and the political system. But, what eludes the Croatian public is the fact that Got-

ovac was arrested for the first time in late spring of 1952. That information is not mentioned in literary and general encyclopedias and lexicons, and it is not stated in any of Gotovac's biographies, and is unknown to the author of the first, recently published monograph about him. The documents about that Gotovac's arrest and detainment, which, by all accounts, lasted about one month, is brought by **Ivica Lučić, Ph.D.**, a historian from the Croatian Institute of History.

*

To mark the 100th birth anniversary of the first democratically elect president of the Republic of Croatia, dr. Franjo Tuđman (1922-1999), the editor-in-chief, **Tomislav Jonjić, Ph.D.**, reminds us about Tuđman's intellectual and political ties to the distinguished Slovakian politician **Gustáv Husák**. According to the author, such ties are a result of similarities of the Croatian position in Yugoslavia with the Slovakian position in Czechoslovakia. But, unlike most communists from Yugoslavia who stressed their Yugoslav citizenship and the negation of Croatian rights to an independent state, Slovakian communist proclaimed the "Soviet Slova-

kia" as one of the possible aims of their struggle well before World War II. That is why their relation to the Slovakian state (1939-1945) was *mutatis mutandis* different, so Husák criticized the pro-German political course of Tiso's Slovakia in his memoirs published in the mid-1960s, but stressed that in spite of all that, Slovakian national awareness was nourished in that period, which had been significant progress compared to the former Czechoslovakian regime dominated by people who denied the very existence of the Slovakian nation.

*

Several authors write about current political themes. **Alfred Obranić**, the former president of the Croatian Society of Political Prisoners analyses the system of lies built by Putin's regime in Russia, in a way much similar to the system of lies which feeds the greater-Serb propaganda. **Zvonimir Jonjić**, however, writes about the expansion of gender ideology and the undermining of the traditional family which has been dominating political life in Croatia for the past several years with immense consequences.

Ogulin

SRIJEDA

9

SJEĆNJA

ZA ZAGREB I SVU
POKRAJINU (PO-
STOM IZ DOSTA-
VOM U KUCU)
MJESEČNO K 100
IDNIN NA CE-
TVRTI POL I CI-
JELU GOD. RAZMJERNO VISE
KA INOZEMSTVO, I TO ZA EU-
ROPU MJESEČNO K 200 IDNIN.
DOL. ZA AMERIKU POL DOLARA.
NA CETVRTI, POL I CIJELU GO-
-- DINU RAZMJERNO VISE --

PRAVĀŠ

GLASILO HRVATSKE STRANKE PRAVA
ZAGREB - GODINA 1924.

POZIVNI BROJ K.E. — (DR. "E")
UPREDNOSTVO
I UPRAVA PRA-
VASA. NALAZI SE
NA KAPITOLU BR.
4 PRIZEMNO (TE-
LEFON NR. 8.43)
PRETPLATA KAO
LOGI AKCIJATIVI
I UTUMLI U ZAGREBU. RUKO-
PISI SE NE VRACAJU. OGLASI
SE PRIMAJU PREMA Cjeniku,
KOJI SE NALAZI U UPRAV-
LJENICI. POST PET 124 TEK RACUN
POST ČEK UREDA BR. 34.655.

BRZOJAVNE TELEFONSKE VIJESTI

Sastanak Male Antante u Beogradu

REFERAT DRA BENEA.

Beograd, 9. siječnja. Dr. Beneš, kako se samo's, sutra će referirati dr. Ničić i Duši o svojem posjetu u Parizu kao i o novem fransko-bosanskom savetu. Vjera se, da će se poduzeti prijedlog o predlaženju francuskoj savetu za svim članovima Male Antante. Što se tako istaknuta pitanja prije većeg rukog

na desavremu će se redno raspraviti u prvom rednu odnosu država Male Antante prema Rusiji. To pitanje pokreće dr. Beneš. Onda tada raspraviti će se i pitanje magarskog sajma kao i mogućnost povratka Ferdinandova Koberga u Mađarsku.

IZVJEŠTAJNA SLUŽBA.

Beograd, 9. siječnja. U sredini ministarstvenih poduzeća je predstavnik Ivković organizovan je izvještajna služba. U prvom katu odjeljene su tri sobe, gde će domaći i strani novinari primati i slijediti svoje izvještaje. Interes je na konferenciju vrlo velik. Jeder preko dvanaest dana primao je Ivković predstavnika strane Stampa te njihova kollegija. U ministarstvu vanjskih poslova instalirala je se ovo izvještajno posoben broj. U Beogradu borave izaslanici sljedećih listova: za "Pravog Prese" dr. Vrana, za "Illustration" Madame Lenois, za "Corriere della Sera" Zingarelli, za "Jurnal de Geneve" Talley Chamberlai-

za "Echo de Paris" Rivoir, za "Matin" Berit, za "Berliner Tageblatt" Todor Berkas, za "Vossische Zeitung" Mrzak-Dvorak, za "Daily News" Barlow, za "Elefante Vina" Soljanović, za "Hera" te Atene Carroll, za "Times" Bryce i Lumby, za "Morning Post" Kukšević, za "Piccole Allessi" za "Tribune de Lausanne" Paule, za "Instrument" Catalani, za "Daily Telegraph" Headcock, za "Prest Lloyd" Naday, za "Journal de Debats" Mouret i za "Frankfurter Zeitung" Lederer. Od ovih dotiči će i mnogi predstavnici romanske Stampa kao i bugarski novinari.

SPORAZUM ITALIJE I EGIPTA.

Kairo, 9. siječnja. Egipatski ministar vanjskih poslova i talijanski ministar u Kairu izmislili su ratificirani sporazum između Italije

i Egipta, koji radi o prijednosti libijskih graničnih, što borave u Egiptu.

ENGLIŠKI CE PARLAMENTAT BITI OTVOREN 18. SJЕJCНJA.

London, 9. siječnja. Dan 18. ovog mjeseca parlament će biti na svrduć način otvoren. Još uvek koliki glasine o komplikacijama prema krizi M. Baldwin ostao na svom mjestu. Uti Asquith dobio kao nasljednik Macdonald. Međutim ima vrlo malo vjerodajnosti, da se ove glasine ostvaruju. Liberali su odustali potporomu Macdonalda, dok su bude upotrebljavaju ekskluzivne mjeze. Govorili su, da je Macdonald izjavio, kako je zadnjice vrijeme nezadovoljni za promjene u finansijskom sistemu. Ozbiljno se govori o invenciji radničkih politika. Moguće je nadalje, da neki članovi radničke stranke budu imenovani postolnicima, da u kuci lordova mogu rasputiti drugi teo pisanja prema državi SSSR.

SVET ŽELJNO MIRA I REDA TO VRLO DOBRO OPĀLA I NARAVNO, DA ĆE PODUZETI SVE, DA TO ISKRJANIE VATROM OD STRANE RAZULARENJE DJEĆVILJE NE IZRAVE ONI POZAR, PA POMISLILA DA IM MALKO "SKRATI HLACE". JUNACI, PREMA MOMENTANOJ SLABIJIM SE DEBE, KUKAVICE SU I NUZAVCI PREMA IČEMIĆU I SPONADAH U DRHTAVIĆU, ČIM IH TAJ JAČI MALKO OSTRIRU PROMJERI. KAD IM SE SAMO NAPOMESE, DA ĆE IM SE IZ RAZBILJAKA I RAZRALIČNIH RUKUTI OTETI ONO ŠTO NI PO ČEME NE MAJE PRAVO, ONI SROTLJANI ZAČIĆE. TA KAKO BI NIHIOVIMA VELIKA BRAĆA MOGLA ZAVRŠITI, KAKO DA SE NIJIMA NE BI MOGLI PRETRUSTI, DA HARAĆE PO VOJJOJ DOBRI VOLJI!

NOVA konferencija mira za njih je užeš. A zašto se toliko boje? Ta ako su nošeno i razumno izvršili svoju značaju, moju samu dobiti, ali ne izgubiti. Ako sut...
Da će se takove konferencije mira doći više je nego sigurno, a i da mora doći više je nego potrebno, jer se pod svaku cijenu mora spriječiti jedno novo, strahovito zlo koje bi neizbjegivo zadesilo svijet, ako se ovakovo stanje zadrži. Nejak i stabiljeni su očekivali, a zulimi se više ne nadaju snosili. Tu mora doći do obraćena, a da taj ne bi bio odmah za zelenim stolom to je jasno. Nego pošto su veće sile u mogućnosti i dužnosti, da ga "hiljade" riješi te zelenim stolom, to će oni, u t. i. "H. v. h." način, u svom interesu, u svom interesu, da njezina prava volja bude zatajena i fališćirana.

Doprinosi bengalske "Pravde" o tome da je g. Radić ovu izjavu:

"Najdaleko 20. siječnja u Engleskoj dolazi sigurno na vlast radničke stranke. Ta nova vlast primat će još do kraja siječnja vđure Sovjetsku Rusiju. Potto to bude utišta, spolopolitička akcija radničke vlade krećeće se u dvije glavne pravice, i to je radić će se na preuređenju Društva Naroda, koje će se u prvom redu ogledati u prijemu u njenog kragu dvaju velikih europskih država, koje su do sad bili van njega i 2. radić će se na sazivu nove konferencije za mir."

STRASNA ZIMA U AMERICI.
New-York, 9. siječnja. Sjeverni i istočni dio Sjedinjenih država trpi od strasne zime. U državama Virginia i Minnesota živo se spustila na 39 stupnja ispod nultice. Do sada su već 12 ljudi umrli.

ATENTAT U JAPANU.
Tokio, 9. siječnja. U vezi s atentatom na kraljevska palata otkrivena je i smrť, koja je kaže da ječi umoriv pretpostavljanja nezaposlenosti.

96.000 NEZAPOSLENIM U BERLINU.
Berlin, 9. siječnja. Iz statističkih podataka se podupiraju besposleni i bliskini u Berlinu razvodi se da sada imaju 96.000 osoba, koje bi trebalo potpuni. Glavni smrak blisko je nezaposlenosti.

PRVATIKA HRVATSKOG UZBEKA

Spremni!

Beogradskoj štampi zastane kost u grlu, kad samo i poniši, da bi moglo doći do revizije mirovnih ugovora. I tako vide, da je ta mogućnost vrlo očita, skoro neizbjegiva, oni se ne daju. I pomislijte na to gorko im je. Znadu i gašto. Njihovi vlastodržci nisu izvršili onu zadatu, koja im je bila postavljena pod saveznika, koji su stvorili ovu državu. Umjesto da su postali faktor, koji je imao europeizirati Balkan dogodio su protivno: oni su postali faktor, koji je nesmiljeno počeo balkanizirati Evropu. Umjesto da budu čimbenik mira i snažljivosti, oni su prema narodima unutar granica države SHS zauzeli stav pobijednika, surovgi balkanskih pogubnjaka i ugњejatača, koji ih onome koga smatra pobijednim stao nogom na šiju, surove izbiljio na nj oči i lomila kandžiom dan njegovom glavom. Primili su u bastinu gospodarski i kulturno srednje krajevje i umjesto da to dalje usavršuju, da zaostalii dio pridružu, oni su se pohlepo bacili na pljačku, porušili ono što je vjekovima uz krvave panore učuvano; izazvali nerade, nezadovoljstvo i otaj i u biesnom, njiom nalaže u nivjelirali oni bolji dio sa onim zaostalim. Stvorili su stanje, koje se uz milijune bašmetu ne dade dugo održati. Tu mora da nastane nrehom, da sjevne požar kojemu se posljedice ne mogu dogledati. Kakovi su prema onima takovi su prema vani. Pouzdanjavači su u svrhu sila binušeni, umjeljili se da su nepobjedeni i nenoždive, od bahatosti i prezasićenosti tudižih dobara, oni zvezkuši sabljom, čim nekoliko glasno od holj uzahne. Kad nikomu nije do toga da ih izazivaju, onda oni već nadaju sebi da izazovu i da malko potresu sabljicom.

SVET ŽELJNO MIRA I REDA TO VRLO DOBRO OPĀLA I NARAVNO, DA ĆE PODUZETI SVE, DA TO ISKRJANIE VATROM OD STRANE RAZULARENJE DJEĆVILJE NE IZRAVE ONI POZAR, PA POMISLILA DA IM MALKO "SKRATI HLACE". JUNACI, PREMA MOMENTANOJ SLABIJIM SE DEBE, KUKAVICE SU I NUZAVCI PREMA IČEMIĆU I SPONADAH U DRHTAVIĆU, ČIM IH TAJ JAČI MALKO OSTRIRU PROMJERI. KAD IM SE SAMO NAPOMESE, DA ĆE IM SE IZ RAZBILJAKA I RAZRALIČNIH RUKUTI OTETI ONO ŠTO NI PO ČEME NE MAJE PRAVO, ONI SROTLJANI ZAČIĆE. TA KAKO BI NIHIOVIMA VELIKA BRAĆA MOGLA ZAVRŠITI, KAKO DA SE NIJIMA NE BI MOGLI PRETRUSTI, DA HARAĆE PO VOJJOJ DOBRI VOLJI!

NOVA konferencija mira za njih je užeš. A zašto se toliko boje? Ta ako su nošeno i razumno izvršili svoju značaju, moju samu dobiti, ali ne izgubiti. Ako sut...

Da će se takove konferencije mira doći više je nego sigurno, a i da mora doći više je nego potrebno, jer se pod svaku cijenu mora spriječiti jedno novo, strahovito zlo koje bi neizbjegivo zadesilo svijet, ako se ovakovo stanje zadrži. Nejak i stabiljeni su očekivali, a zulimi se više ne nadaju snosili. Tu mora doći do obraćena, a da taj ne bi bio odmah za zelenim stolom to je jasno. Nego pošto su veće sile u mogućnosti i dužnosti, da ga "hiljade" riješi te zelenim stolom, to će oni, u t. i. "H. v. h." način, u svom interesu, u svom interesu, da njezina prava volja bude zatajena i fališćirana.

Doprinosi bengalske "Pravde" o tome da je g. Radić ovu izjavu:

"Najdaleko 20. siječnja u Engleskoj dolazi sigurno na vlast radničke stranke. Ta nova vlast primat će još do kraja siječnja vđure Sovjetsku Rusiju. Potto to bude utišta, spolopolitička akcija radničke vlade krećeće se u dvije glavne pravice, i to je radić će se na preuređenju Društva Naroda, koje će se u prvom redu ogledati u prijemu u njenog kragu dvaju velikih europskih država, koje su do sad bili van njega i 2. radić će se na sazivu nove konferencije za mir."

„Kakvih će reperkacija takva politika radničke vlade po Valem mišljenje imati na našu zemlju?“ upitan sam g. Radić.

„Apsolutno i potrebno da se do sastava te nove konferencije prilike kod nas srede, kako bi Srbi, Hrvati i Slovenci na ovoj novoj konferenci bili zastupljeni kao jedinstvena ekonomska.“

Na moje pitanje, kako u glavnim crkvama podrazumeju se sredjivanje prilika, gosp. Radić je rekao:

„Na mnoga pitanja stranih državnika kako samiljivo rješenje hrvatskoga pitanja odgovorio sam: moj je ideal, da mi se pitanje rješimo za Srbima sami, jer sam uvjeren, da je to sve ovakvo rješenje najbolje. Ako kod Srbu ne nademo dovoljno političara. Bi tako više, ako ne nademo nikoga, koji bi bio priznat u Hrvate, oni su učinili ono što jesu, aino, da smo poseban narod sa svima konsekvenčnjima, koji je toga slijedio, ali sjedno narod koji dragovoljno jede svoju rođubinu da vela za sudbinu srpskog naroda i grancama, koje nam je već Europa odredila, — ako toga ne bude prije nove konferencije, onda ćemo u Hrvati postavili na toj konferenciji formalan zahtjev, da sast se u našim posebnim gradima priznači naš hrvatski individualitet i da se naš spor sa Srbima prema Ligiji naroda bi da se sastane konferencija rješi.“

Ako Beograd ne uvidi potpunu opravdanost hrvatskih zahtjeva, ako on smatra, da i dalje imade pravo igrati se uloge zavojevaca i tlacičnika, pa jednoj narod, tim gore po nj.

Mi znamo što hocemo i što možemo i sve da naše sile bili upregnute, da izvršimo časno svoj kulturni i čovječanski poziv.

Zagreb, 9. siječnja.
Opasan momenat. Glasilo orionata u Novom Sadu "Vidovdanski" piše pod gornjim naslovom slijedeće:

„Kao što u životu pojedinaca nastupa više pola momenta i u životu i u publicističkom pogledu u kojima se radi o biti i ne biti, nastupa u takvi momenti i u životu društva, pa i u životu naikompliciranog društva države.“

Takav jedan opasan momenat prestavlja naša država dana.

Dvije poljne svedoči: javno galežno morala i spati. Galežne morale od onih, koji su svrani da ga tuvaju, a spati prema tom galežu od svih ostalih.

Nema skoro dana da tučka ne padne na obraz javnog morsla. Iznote se stvari skandalozne, po i strane. O njima se debatira u novinama i po kavarnama, i — nista. Ostaje na svom mjestu i napadnuti i napadnuti i obije — spoljeni.

Svaki dan iznose novine po kojima prijava: radikalne, radikalne novine demokratsku, demokratsku radikalaku i tako dalje mutatis mutando takvoj mjeri, da bi toček mogao doći do zaključka, da u Jugoslaviji uopće ne može poštači čovjeka, koji se havi javnim poslovima. Rekord odnosi "Balkan" i "Beogradski Dnevnik". Na litice postenje se bace blistrav u tolikoj mjeri, da bi toček očekivao, da će se napadnuti branići i dozvoljenim i nedozvoljenim sredstvima. Ali, napadnuti čuli, a čuti i napadnuti i obitno se uvrede ne radile niti tako, da i napadnuti i napadnuti svaki dalje tjeri svoj posao, kao da nista nije ni bilo.

Nakoliko je ja tako u tijeku sastavljajući, da mi dan dan u svakoj se mjeri, kad se konvencijski nazivaju u, da je okrenut državu.

I tako dalje! I tako dalje!

Te dvoboje svi ostali promišlja rezigniranje, jer je zavladalo uvjerenje, da se alkoholni neće dogoditi, pa što se zabavljaju ukravljaju.

Potpuni apatija dolazi rezignacija, pa mrtvilo.

Ni jednoj strani agresivnost nevaljanja, na drugoj strani čestitili.

Zaista jedan vrlo opasan momenat. Na zastaju vrlo opasan momenat, ali i vrlo zastajan, da piše galežno — orionata. Zar li ljudi ne vide sve bligučavost da oni svako piti? Oni, koji medju stranicama slobodno prljavim poslovima imaju najoklanjanije ruke, koji među svim bolnici i rušinim pojavenim znate najboljeni i najružniji; koji se nisu

MINISTARSTVO UNUTRAŠNJIH POSLOVA FNRJ
ODJELJENJE UPRAVE DRŽAVNE BEZBJEDNOSTI
ZA OSIJEK

Br. 1483

16. jun 1952.

OSIJEK

PREDMET: - Gotovac Vlado
prepraćenje.-

Radjeno u dva primjerka

Lajko Tadić, ukuši uvođ. 11
predušte radio je,
Očević Rad. T.,
odluci da li će se
Gotovcu, književnu
zanimati!

ODJELENJE UPRAVE DRŽAVNE BEZBJEDNOSTI
za grad

SRAMLJENO

ZAGREB

Prepraćujemo Vam uhapšenog Gotovac Vladu, studenta filozofije iz Zagreba, koji je saslušavan kao okrivljeni u pravcu također okrivljene Todorić Anke i Predovan Marije, koje su rasparčavale brošure ustaškog sadržaja tzv. "Program Hrvatske državotvorne stranke".

Predovan Marija iz Zagreba, Subićeva 15 prema našim informacijama okuplja oko sebe bivše osudjenice ustašice, te je tako ona preko Todorić Anke također ustaške osudjenice doturila u Osijek "Program HDS" u cilju širenja ustaške ideologije.

Spomenuti "Program HDS" doturen je u FNRJ vjerovatno iz inostranstva nakon sjednice Pavelićevog Hrvatskog sabora, koji je održan u marta mjesecu 1949 godine kao budući program tzv. "Sveopćem hrvatskom državotvornom pokretu", koji je izdan pod istim datumom "Danice" broj 9 kao rezolucija II. Hrvatskog Sabora u Cikagu.

Mišljenja smo da bi Predovan Marija mogla ispričati daljnji izvor od koga je dobila materijal u Zagrebu. Gotovac Vlado je temeljito po pitanju Osijeka saslušan i sa njime nije vodjena neka borba za priznanje. Kod njega je također razvijena maksimalno linija intelektualizma. Krivnja mu se sastoji u tome, što je saznao za širenje ilegalnog lista "Programa HDS" kao i pisma Meštović-Pribičević, koje se još kod njega u stanu nalazi, ten sto nije te stvari prijavio Vlastima. Gotovac se može braniti i sa slobode.

Prilog: Jedan primjerak saslušnog zapisnika Gotovac Vlade, prepis "Programa HDS", te 2 komada Naredbi o dovodjenju.

Smrt fašizmu - Sloboda narodu!

Dostavljeno:

1. Naslovu i
2. U arhivu.-
- VII/M.P.
- II/1

NACELNIK ODJELENJA

P. P. K. O. V. M. I. K.
Milojević Todor

6. mjesec može se ga krivcu zanimati.
Vlada Dajković - Lektor mol:
istruži sa svim HQS.